

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2011-2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vendula Šantrůčková

**Typologie chyb při tlumočení z češtiny do českého znakového
jazyka ve vzdělávacím prostředí**

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Miroslava Kotvová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED STUDIES

2011-2013

MASTER THESIS

Vendula Šantrůčková

**Typology of errors in the process of interpretation from Czech
into Czech sign language in educational environment**

Prague 2013

The Master Thesis Work Supervisor: Mgr. Miroslava Kotvová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne.....

Vendula Šantrůčková

Vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala především vedoucí mé diplomové práce, Mgr. Miroslavě Kotkové, za odborné a užitečné rady a čas, který mi věnovala.

Velké poděkování patří všem tlumočnickům, kteří byli ochotní nechat se během svého tlumočení natočit na videozáznam. Bez nich by tato práce ani nemohla vzniknout.

Anotace

Tato práce popisuje chyby tlumočnicků znakového jazyka při tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka a jejich vliv na výuku sluchově postižených žáků.

Úvod vymezuje uživatele tlumočnických služeb. Další část práce je věnována komunikačním systémům ve výuce neslyšících na úrovni primárního, sekundárního a terciárního vzdělávání a tlumočnickým strategiím se specifiky tlumočení v prostředí vzdělávání.

Stěžejní kapitolou této práce je popsání vlivu tlumočnických chyb na výuku sluchově postižených dětí, proto je empirická část zaměřena na výzkum obsahových a formálních chyb tlumočnicků, provedený formou zaznamenávání na videokameru. Součástí praktické části je stanovení hypotézy, přehled zjištěných chyb, jejich rozbor a srovnání chyb jednotlivých tlumočnicků.

V závěru jsou uvedeny konečné výsledky výzkumu a srovnání hypotézy s analýzou výzkumu.

Klíčové pojmy

Diplomová práce, komunikace, komunikační systémy používané pro výuku neslyšících, chyby tlumočnicků mluvených jazyků, chyby tlumočnicků znakových jazyků, nedoslýchaví lidé, neslyšící lidé, simultánní tlumočení, specifika tlumočení pro neslyšící, specifika tlumočení pro neslyšící v prostředí vzdělávání, vliv tlumočnickových chyb na výuku sluchově postižených žáků a studentů.

Annotation

The master thesis focuses on errors while interpreting from the Czech language to the Czech sign language and impact of these errors on tuition of hearing impaired students.

First, the thesis introduces the user of any interpreting services. Next part deals with the communication systems that are used for education of deaf people on the level of primary, secondary and tertiary education and describes interpreting strategies with specifics of interpreting for deaf people in case of education.

Main part of the Master thesis consists of the description of consequences of errors made by interpreters on the tuition of hearing impaired children. Because of this, the empirical part is focused on analysis of content and formal errors of interpreters, which was achieved by making short videos. Practical part includes definition of the hypothesis, overview of discovered errors, analysis of particular types of errors and their comparison by particular interpreters.

At the end of the thesis, the outcomes of the analysis and the comparison of the hypothesis and the research analysis are presented.

Key words

Communication, communication systems used for education of hearing impaired people, deaf people, errors of sign language interpreters, errors of spoken language interpreters, hearing impaired people, impact of interpreter's errors on the tuition of hearing impaired pupils and students, master thesis, simultaneous interpretation, specifics of interpretation for deaf people, specifics of interpretation for deaf people in education.

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1.1 Teoretické vymezení základních pojmů	10
1.1.1 Nedoslýchaví lidé	10
1.1.2 Neslyšící lidé	10
1.2 Komunikace	11
1.3 Komunikační systémy využívané pro výuku neslyšících v České republice v primárním vzdělávání	12
1.3.1 Orální metoda	12
1.3.2 Totální komunikace	13
1.3.3 Bilingvální metoda	14
1.4 Komunikační systémy využívané pro výuku neslyšících v České republice v sekundárním a terciárním vzdělávání	17
1.4.1 Sekundární vzdělávání	17
1.4.2 Terciární vzdělávání	18
1.5 Simultánní tlumočení.....	19
1.5.1 Tlumočnické strategie	19
1.6 Specifika tlumočení pro neslyšící.....	20
1.6.1 Vývoj tlumočení pro neslyšící.....	20
1.6.2 Etický kodex tlumočnicků znakového jazyka.....	22
1.6.3 Specifické schopnosti tlumočnicků znakového jazyka.....	30
1.7 Specifika tlumočení pro neslyšící v prostředí vzdělávání	31
1.7.1 Tlumočnický znakového jazyka v českých školách a legislativa	31
1.7.2 Role tlumočnicka ve škole	31
1.7.3 Tlumočnickovy vlastnosti	34
1.7.4 Vzdělání tlumočnicka	36
1.7.5 Příprava na tlumočení.....	41
1.7.6 Reflexe a supervize tlumočených situací	43
1.8 Chyby v simultánním tlumočení.....	43
1.8.1 Chyby tlumočnicků mluvených jazyků.....	44
1.8.2 Chyby tlumočnicků znakových jazyků	47
EMPIRICKÁ ČÁST	49
1.9 Výzkum.....	49
1.9.1 Stanovení hypotézy	49
1.9.2 Zjištěné chyby	51
1.9.3 Analýza výzkumu.....	54
1.9.4 Vliv tlumočnickových chyb na výuku sluchově postižených žáků a studentů .	90
1.10 Závěrem k analýze výzkumu	96
ZÁVĚR	98
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	100
SEZNAM TABULEK	105
SEZNAM PŘÍLOH.....	106
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE.....	107

ÚVOD

Tato diplomová práce si vytkla za cíl popsat vliv chybování tlumočnicků českého znakového jazyka na výuku sluchově postižených studentů na středních a vysokých školách. Práce se soustředí na vliv těch chyb, které vznikají v převodu z češtiny do českého znakového jazyka.

Jedná se o situace, kdy vyučující neumí znakový jazyk na takové úrovni, aby v něm mohl bez problémů vyučovat. Kvalita výuky je tak do značné míry závislá na schopnostech tlumočnicka znakového jazyka. Jeho přítomnost ve výuce nesmí vyučovací hodinu narušovat. Naopak, díky němu má výuka probíhat plynule s maximálně možným vzájemným porozuměním. Znakem dobré práce tlumočnicka je, že učitel i studenti jeho účast na hodině vítají, protože je díky němu komunikace bezproblémová.

Pokud mluvíme v této práci o tlumočení českého znakového jazyka na školách, ve většině případů tím myslíme tlumočení na středních školách pro sluchově postižené žáky. Na vysokých školách studují sluchově postižení studenti samozřejmě také, je jich ale daleko méně než na školách středních.

Přestože na střední školy pro sluchově postižené dochází mnoho neslyšících studentů, kteří preferují komunikaci ve znakovém jazyce, většina středních škol pro neslyšící v České republice tlumočnický znakového jazyka nezaměstnává. Obecně převládá předpoklad, že slyšící učitelé na školách pro sluchově postižené znakový jazyk ovládají a jsou schopni v něm danou látku prezentovat. (Komorná 2008, s. 34)

Tato domněnka však bývá ve většině případů mylná. Mnoho vyučujících, kteří na těchto školách učí, znakový jazyk neovládá. Jedná se většinou o starší učitele, kteří byli zvyklí po celou svou profesní kariéru učit v mluveném jazyce a znakový jazyk nepotřebovali. Mladší učitelé již naštěstí během svého vysokoškolského vzdělání procházejí alespoň základním kurzem znakového jazyka a jsou schopni se se studenty pomocí těchto znalostí domluvit. Při každodenním styku s neslyšícími pak mají přirozeně možnost své dovednosti vylepšovat.

Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů definuje jako předpoklad odborné kvalifikace pedagoga sluchově postižených studentů znalost českého znakového jazyka, případně dalších komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob.

Některé školy tudíž svým zaměstnancům nařizují docházet do kurzu znakového jazyka, někdy pořádaného přímo v prostředí školy, kde pracují. Takových středních škol je však stále velmi málo a i po absolvování příslušného kurzu zůstává otázkou, zda učitel umí znakový jazyk na potřebné úrovni a zda ho bude ve výuce používat. Proto bohužel nadále převládají na školách pro neslyšící slyšící pedagogové, kteří znakový jazyk neovládají.

V souvislosti s nastíněnou situací v rámci sekundárního vzdělávání neslyšících jsou tlumočníci znakového jazyka ve školském prostředí velmi potřební. Školy, které si tento fakt uvědomují a jsou ochotné je ve škole zaměstnat, narážejí na další problém, kterým je nedostatek tlumočnicků a zvláště těch kvalitních.

Tlumočníci, kteří působí v prostředí vzdělávání, jsou v převážné většině profesionálové, kteří odvádějí svou práci na velmi dobré úrovni. Je jich ale opravdu málo.

Někdy se však i ten nejlepší tlumočnick dopustí chyby, která více či méně výuku ovlivní. Do jaké míry se tak děje? Ovlivní jeho chyby dokonce vztah učitele a jeho studentů?

Na to se v této práci chceme zaměřit a zjistit typy tlumočnických chyb a míru vlivu těchto chyb na výuku.

TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Teoretické vymezení základních pojmů

Abychom mohli popsat, jaká jsou specifika tlumočení českého znakového jazyka pro neslyšící a jak chyby tlumočnicků ovlivňují výuku neslyšících studentů, je potřeba si nejdříve vysvětlit základní pojmy, tedy kdo je vlastně cílovým uživatelem těchto tlumočnických služeb a čím se vyznačuje.

1.1.1 Nedoslýchaví lidé

Nedoslýchavá je ta osoba, jejíž stav sluchu je sice oproti stavu sluchu běžné populace horší, ale je schopna s technickými pomůckami nebo dokonce bez nich vnímat zvuky lidské řeči. (Komorná 2008, s. 10)

Tito lidé používají ke komunikaci převážně mluvený jazyk. Záleží ale na rodině, do které se narodí. Pokud mají nedoslýchavé děti neslyšící rodiče, mohou inklinovat více ke komunikaci pomocí znakového jazyka a tlumočnické služby tak využívat.

1.1.2 Neslyšící lidé

Neslyšící člověk není schopen vnímat zvuky lidské řeči ani s těmi nejdokonalejšími sluchadly nebo jinými zesilovacími přístroji. (Komorná 2008, s. 10)

Postlingválně neslyšící (ohluchlí) lidé jsou ti, kteří ohluchli až po osvojení mluvené řeči, a tedy po osvojení jazykového systému. (Komorná 2008, s. 10)

Tuto skupinu lidí je však potřeba rozlišit na ty, kteří ohluchli například ve věku 6 nebo 7 let a na ty, kteří ohluchli později, například ve věku 20 nebo 30 let. U první skupiny je velká pravděpodobnost, že bude používat buď jazyk mluvený – češtinu nebo znakovanou češtinu¹ a v malém procentu i znakový jazyk. Druhá skupina už bude preferovat spíše mluvený jazyk a bude se učit odezírat ze rtů, protože celý svůj život používala mluvený jazyk a dobře ho zná, což je základní předpoklad pro úspěšné zvládnutí techniky odezírání.

---

¹ Znakovaná čeština je umělý systém, čeština převedená do znaků. Každé slovo má svůj znak, včetně předložek a spojek, slovosled je stejný jako u češtiny.

Prelingválně neslyšící jsou ti neslyšící, kteří se jako neslyšící narodili nebo u nichž došlo ke ztrátě sluchu před osvojením mluvené řeči. (Komorná 2008, s. 10)

Tito lidé ke komunikaci převážně používají znakový jazyk (u nás český znakový jazyk). Není to ale pravidlem. Záleží na prostředí, ve kterém je neslyšící dítě vychováváno. Pokud je dítě rodinou a školou vedeno striktně orální cestou, tj. k používání mluveného jazyka a odezírání, znakový jazyk nepoužívá. Mnoho z těchto dětí však dříve nebo později ke znakovému jazyku a komunitě neslyšících najde cestu a velká část z nich se znakový jazyk naučí například až na střední škole pro sluchově postižené.

Jak můžeme z předešlého vymezení osob nedoslýchavých a neslyšících vidět, v podstatě v každé skupině se najde větší či menší procento lidí, kteří preferují ke komunikaci znakový jazyk.

Nejvíce se však bude tlumočení českého znakového jazyka týkat skupiny, kde je největší procento jeho uživatelů, tedy skupiny prelingválně neslyšících žáků a studentů.

1.2 Komunikace

Potřeba dorozumět se byla, je a bude základní potřebou člověka. Je základem pro vytvoření efektivně fungujícího lidského společenství. (Krahulcová-Žatková 1996, s. 11) Neslyšící lidé mají ale komunikaci s okolním světem značně ztíženou. Jak řekla Helen Adams Kellerová, hluchoslepá americká spisovatelka : „*Slepotu odděluje člověka od věcí, hluchota od lidí.*“ (Hrubý 1997, s. 11) Způsobů, jakým mají neslyšící lidé možnost komunikovat, je, jak jsme popsali výše, více. Ale ať už komunikují mluveným jazykem a odezíráním, nebo znakovým jazykem, popřípadě znakovou češtinou, nejdůležitější je, aby rozuměli lidem kolem sebe a lidé rozuměli jim. K tomu jsou v případě neslyšících, kteří preferují ke komunikaci znakový jazyk, v mnoha situacích potřební tlumočníci znakového jazyka. Ti jim zprostředkovávají komunikaci s okolním slyšícím světem, například u lékaře, na úřadech a nebo právě v prostředí vzdělávání, kde jsou tlumočníci přítomni zejména na středních a vysokých školách.

1.3 Komunikační systémy využívané pro výuku neslyšících v České republice v primárním vzdělávání

Podívejme se nejprve na to, jakými způsoby probíhá vzdělávání neslyšících na základních školách, tj. v primárním vzdělávání.

1.3.1 Orální metoda

Vzdělávání orální metodou se rozumí vzdělávání mluvenou řečí. V této metodě není dovoleno užívat jakékoliv jiné prostředky než mluvení a poslouchání. Nesmí být používán znakový jazyk, ani žádné jiné podpůrné komunikační systémy, jako jsou gesta, obrázky, piktogramy apod.

Orální metoda vychází z tzv. monolingválního přístupu ke vzdělávání neslyšících, který se v českých školách rozšířil po Milánském kongresu roku 1880, kde se učitelé sluchově postižených usnesli, že od tohoto okamžiku budou neslyšící na celém světě vzděláváni pouze orálně.

Hrubý (Hrubý 1997, s. 57) ve své knize „Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu“ o Milánském kongresu napsal:

„(...) Milánský kongres učitelů neslyšících (...) byl zahájen v poledne v pondělí 6. září 1880. Bylo předneseno 9 příspěvků, ale pouze Edward Miner Gallaudet – prezident Gallaudetovy College ve Washingtonu – obhajoval znakový jazyk. Prezident Tarra navrhl, aby kongres přijal rezoluci, jejíž první bod zněl:

Účastníci kongresu-

-berouce v úvahu nezpochybnitelnou nadřazenost mluvy nad znaky při znovuzařazování neslyšících do společnosti a ve snaze poskytnout jim perfektnější znalost jazyka, prohlašují, že orální metoda musí být preferována nad znaky ve vzdělávání a výchově hluchoněmých.

Rezoluce byla přijata dlouhotrvajícím potleskem a schválena 160 hlasy proti 4 hlasům. Pro neslyšící začala téměř sto let trvající doba temna.“

Monolingvální přístup vychází z myšlenky, že by neslyšící dítě mělo používat pouze jeden jazyk, a to jazyk většiny, čili jazyk mluvený. Neslyšící by se měli naučit co nejlépe mluvit, umět tak komunikovat se slyšícími lidmi a zařadit se do jejich společnosti.

Monolingvální myšlenka je úzce propojena s tzv. medicínským pohledem na hluchotu, kdy je neslyšící člověk nazírán jako nemocný a postižený člověk s vadou, kterého je potřeba této vady zbavit a vyléčit ho. Neslyšící se v rámci této metody učí mluvit, probíhá intenzivní logopedický výcvik a s pomocí sluchadel či jiných kompenzačních pomůcek (například kochleárního implantátu) se učí rozeznávat zvuky, které je takto schopen slyšet.

Nadvláda orálního přístupu nad znaky ve vzdělávání neslyšících dětí trvala v Čechách a na Moravě až do devedesátých let 20. století. Již dlouho se tato koncepce projevovала jako neefektivní, protože se učitelé v hodině věnovali nejvíce procvičování mluvení a odezírání a na samotnou výuku nezbýval čas. Komorná (Komorná 2008, s. 12) píše: „*Nedoslyšivé a postlingválně ohluchlé děti měly z této koncepce většinou prospěch, ty ostatní však nikoliv.*“ Většina sluchově postižených žáků odcházela z orálně zaměřených škol pologramotná, což se ukázalo v pozdějších výzkumech prováděných v devadesátých letech 20. století.

Orální metoda tedy po prokázání neefektivnosti už nadále nebyla upřednostňována a do prostředí vzdělávání neslyšících žáků se opět začal dostávat znakový jazyk a další komunikační systémy, které jsou vizuální povahy.

1.3.2 Totální komunikace

V rámci vzdělávání neslyšících žáků formou totální komunikace lze použít všechny dostupné komunikační prostředky, kterými je možno se s neslyšícími domluvit. V českém prostředí je to mluvená i psaná čeština, český znakový jazyk, čeština podporovaná znaky českého znakového jazyka (kdy učitel mluví česky a do svého výkladu vkládá některé znaky z českého znakového jazyka), dále gesta, pantomima, obrázky, piktogramy, prstová abeceda apod.

Filozofie totální komunikace začala být ve vzdělávání sluchově postižených aplikována v době, kdy se orální metoda ukázala jako neefektivní. Poprvé se tento termín objevil v šedesátých letech 20. století ve spojitosti se jmény Doroty Shiffletové a Roye Holcomba. Shiffletová byla učitelkou na gymnáziu pro neslyšící v Kalifornii a měla neslyšící dceru, s jejímž vývojem řeči nebyla spokojená. Dcera byla tehdy vzdělávána pouze orálně. Shiffletová proto začala ve výuce řeči neslyšících studentů používat také psaní, prstovou abecedu a znaky. Totální komunikace na sebe ve větším měřítku upozornila až po zveřejnění prací Holcomba. Poté se začala šířit po celém světě. Učitelé neslyšících se v souladu

s filosofií totální komunikace snaží vést výuku v jakýchkoliv komunikačních systémech, kterým by neslyšící rozuměli. Přístup totální komunikace uznává právo neslyšícího dítěte na optimální a neomezovaný rozvoj a měl by se uplatňovat od co možná nejučtějšího věku. Osoby v jeho okolí by měly používat všechny komunikační prostředky. Netýká se to jen rodičů a učitelů, ale všech zaměstnanců školy. Totální komunikaci je třeba používat na všech stupních vzdělávání neslyšících, od mateřské školy až po školu vysokou. Orální a manuální komunikační prostředky si jsou rovnocenné. Popisovaný přístup usiluje jak o rehabilitaci neslyšících, tak i o jejich integraci. Ta by se měla uskutečnit ve dvou směrech, do světa slyšících a do světa neslyšících, přičemž musí být brán zřetel na individualitu každého dítěte. Pokud má takové dítě výrazné nadání pro orální cestu, je třeba ji v rámci totální komunikaci upřednostňovat. (Krahulcová-Žatková 1996, s. 30-32)

Hrubý (Hrubý 1997, s. 203) uvádí předpoklady, z nichž totální komunikace vychází:

- 1) člověka dělá člověkem schopnost myšlení, nikoli schopnost mluvy
- 2) kritické období vývoje dítěte pro osvojení jazyka nelze nikdy vrátit zpět
- 3) dětství nesmí být jen neustálý drill
- 4) neslyšící dítě má právo naučit se všechny dostupné komunikační prostředky, které mu umožní získat jazykovou kompetenci

Hrubý říká, že sice všechny tyto předpoklady platí stále, ale metoda totální komunikace byla poplatná době tím, že zdůrazňovala používání všech dostupných komunikačních prostředků současně.

Proč není dobré používat současně všechny komunikační prostředky, hlavně tedy mluvený a znakový jazyk dohromady v jeden okamžik jedním člověkem, v našem případě učitelem, vysvětlíme v následující kapitole 1.3.3. Bilingvální metoda.

1.3.3 Bilingvální metoda

Ve vzdělávání neslyšících formou bilingvální metody je jako jazyk výuky používán jak mluvený jazyk (většinou v psané formě), tak i znakový jazyk. „*Hlavním cílem bilingválních a bikulturních programů je umožnit dětem s vadou sluchu dosáhnout maximálního osobnostního, sociálního a kognitivního rozvoje.*“ (Komorná 2008, s.16) Znakový jazyk je pro neslyšící dítě z hlediska tohoto přístupu vnímán jako mateřský, je mu smyslově přístupný a může si ho tedy osvojit přirozenou cestou. Druhý jazyk – mluvený jazyk- se dítě učí na

základě znalosti jazyka znakového. Oba jazyky jsou si rovnocenné a měly by být užívány odděleně. Není vhodné, aby učitel na žáky mluvil a zároveň výklad prokládal znaky. V takovém případě by žák neměl dobrý vzor ani jednoho jazyka. Oba dva jazyky by měl poznat v jejich plnohodnotné podobě. Příkladem bilingvální metody v praxi je způsob výuky na některých základních školách pro sluchově postižené, kdy slyšící učitel ve výuce používá mluvený jazyk a zároveň neslyšící asistent pedagoga užívá znakový jazyk. Učitel a asistent pedagoga se spolu připravují na výuku a úzce při ní spolupracují.

Bilingvální metoda se do českého prostředí dostala ze severských států zhruba v devadesátých letech 20. století. Zajímavostí je, že v Čechách byla obdobná metoda pro vzdělávání neslyšících uplatňována již na začátku 20. století. Říká se jí také „Pražská“ nebo „Kombinovaná“ nebo „Frostova metoda“. Jejím zakladatelem byl učitel neslyšících Václav Frost. Metoda byla velmi úspěšná, avšak po přijetí rozhodnutí na Milánském kongresu vyučovat neslyšící žáky pouze orální metodou musel tento pokrokový učitel ze svého přístupu bohužel časem ustoupit.

Dnes je bilingvální metoda vnímána odborníky na znakový jazyk jako nejlepší pro vzdělávání sluchově postižených dětí. *„Dlouholeté zahraniční zkušenosti, tak i naše dvouletá aplikace bilingválního programu ukazují, že bilingvismus je jedním z nejvhodnějších výchovně-vzdělávacích přístupů v surdopedické praxi. Umožňuje dětem osvojit si jazyk přirozenou cestou a na základě toho poznávat svět a získávat informace. Znakový jazyk podporuje zdravý sociální a emocionální vývoj dítěte, rozvíjí jeho rozumové a kognitivní schopnosti a na těchto základech umožňuje vzdělávat se na stejné úrovni, jakou dosahují děti slyšící.“* (Chlumecká 2006)

Největší přínos bilingválních vzdělávacích programů tkví v rozvinutí komplexní schopnosti číst a porozumět čtenému, rozvoji kognitivním a sociálním. (Krauhlová-Žatková 1996, s. 33)

Conrad, britský psycholog, který se na konci sedmdesátých let 20. století snažil najít příčinu, proč neslyšící nerozumějí psaným textům, došel k jednoznačnému názoru. Sluchově postižené děti nečtou, protože nerozumějí skladbě vět. A v té selhávají proto, že se jim v kritickém období² nedostalo žádného smyslově přístupného jazyka a došlo k vymizení neuronových struktur v mozku, které jsou pro porozumění syntaxi nezbytné. Z toho podle

---

² Tento pojem poprvé použil Eric Lenneberg (1967). Jedná se o období, které je optimální pro osvojení si jazyka. Kdy toto období končí, je neustálým zdrojem dohadů odborníků na tuto oblast. (Quinto-Pozos in Marschark, Peterson, Winston 2005, s. 167).

Conrada vyplývá, že pokud nelze sluchově postiženému dítěti z důvodu velké ztráty sluchu dát včas jazyk mluvený, je potřeba mu dát jazyk znakový. (Hrubý 1997, s. 193-195)

Smyslově přístupným jazykem, o kterém Conrad hovoří, je myšlen jazyk znakový. *„Vědeckým výzkumem byla potvrzena obecně známá skutečnost, že neslyšící děti neslyšících rodičů jsou ve všech směrech lépe rozvinuty než neslyšící děti slyšících rodičů. Obousměrná manuální komunikace v raném věku v přirozených domácích podmínkách překonává výsledky profesionální, odborné výchovy.“* (Krahulcová-Žatková 1996, s. 32) Znakový jazyk je tedy nezbytným základem, jestliže má neslyšící dítě zvládnout mluvený jazyk. Umožňuje neslyšícím dětem objevovat jazykovou komunikaci a s jazykem experimentovat ve stejném věku, jako je tomu u slyšících dětí. Poskytuje jim to možnost získat lepší znalosti o jazyku jako takovém. Když už znají jeden jazyk, lépe pochopí strukturu jazyka druhého – mluveného.

Zavedení bilingvální metody ve světě i u nás souvisí s počátkem výzkumu znakového jazyka. Jako první na světě začal znakový jazyk (konkrétně americký znakový jazyk – American Sign Language, dále ASL) zkoumat v roce 1960 americký jazykovědec Wiliam Stokoe. Ten zjistil, že ASL je přirozený, a tedy plnohodnotný jazyk srovnatelný s jazyky mluvenými. Ve své první studii popisuje, jak lze znak znakového jazyka dále dělit. Vydělil tyto jeho části (komponenty): pohyb znaku, jeho umístění v prostoru a tvar ruky. *„To byl zásadní objev, protože do té doby převládal názor, že jednotlivé znaky znakového jazyka už dále dělit nelze – a to byl tehdy jeden ze základních požadavků, podle kterých lingvistika určovala, zda je nějaký jazyk jazykem přirozeným.“* (Macurová 2009, s. 14)

V českém prostředí se znakový jazyk začal zkoumat až v polovině devadesátých let 20. století. Dotazníkovým šetřením ve školách pro neslyšící bylo zjištěno, že sluchově postižení žáci ovládají český jazyk na velmi špatné úrovni. Výzkum, který následoval, ukázal, že český znakový jazyk je stejně jako americký znakový jazyk přirozený plnohodnotný jazyk, který je rovnocenný mluveným jazykům, a tedy také jazyku českému. Výzkumy znakového jazyka pokračují intenzivně dodnes, hlavně na půdě Filosofické fakulty Univerzity Karlovy, v rámci ústavu Českého jazyka a teorie komunikace.

Macurová (Macurová 2006, s. 2) píše: *„(...) s výzkumem všech těchto oblastí je spojena usilovná práce osvětová: ještě na začátku třetího tisíciletí se u nás – i mezi odborníky – objevují názory, že znakový jazyk má „malou slovní zásobu“, že má „málo gramatiky“, že rané osvojení znakového jazyka negativně ovlivní schopnost dítěte „mluvit“ apod. Jedním –*

ne zanedbatelným – cílem našeho výzkumu je tedy nepřímo působit na proměnu postojů k českému znakovému jazyku“.

Na mnoha školách s bilingválním modelem vzdělávání již začínají učit i pedagogové s vadou sluchu. Mají v těchto institucích své nezastupitelné místo. Pro neslyšící žáky je velmi přínosné mít před sebou vzor dospělého neslyšícího člověka, který dosáhl výrazného úspěchu, vystudoval například vysokou školu a stal se pedagogem. Je pro ně také důležitý jako jazykový vzor. Slyšící děti mají kolem sebe jazykových vzorů mnoho, ať už v rodině nebo ve škole. Většina neslyšících dětí má ale slyšící rodiče, které jim jazykovým vzorem být nemohou a ve školách pro neslyšící je ještě stále převaha slyšících učitelů, kteří neovládají znakový jazyk. Z tohoto důvodu je neslyšící pedagog velmi podstatnou součástí školy pro sluchově postižené.

Komorná (Komorná 2008, s. 48) uvádí, že počet neslyšících pedagogů je nižší, než počet pedagogů slyšících, ale postupně jejich počet vzrůstá. Zamýšlí se také nad tím, proč jich je zatím méně. Hlavní důvod vidí v tom, že v současné době je těžké najít neslyšící pedagogy s odpovídajícím vzděláním.

Nedostatečné vzdělání neslyšících, kteří mají nyní zájem o místo pedagoga ve škole pro neslyšící, samozřejmě souvisí (a tím se vracíme opět na začátek problému) s tehdejším orálním přístupem ve vzdělávání neslyšících a jeho neefektivitou. Ovšem mladší neslyšící, dnes kolem 25 let, již odpovídající vzdělání mají, a to právě díky změně metody jejich vzdělávání a upouštění od orálního modelu.

1.4 Komunikační systémy využívané pro výuku neslyšících v České republice v sekundárním a terciárním vzdělávání

1.4.1 Sekundární vzdělávání

V sekundárním vzdělávání se výše zmíněné metody výuky (a podle nich i školy) již tak striktně nerozdělují, školy se spíše dělí na ty, které zaměstnávají tlumočnický znakového jazyka a které ne.

Jak už jsme nastínili v úvodu, většina škol pro sluchově postižené nezaměstnává tlumočníky znakového jazyka, a ty školy, které o tlumočníky mají zájem, narážejí na jejich nedostatek. Přesto na několika školách pro neslyšící v České republice tlumočníci působí a právě zejména na jejich práci se budeme soustředit v praktické části, protože ukázky ze středoškolského prostředí převažují nad těmi ze škol vysokých.

1.4.2 Terciární vzdělávání

Vysokoškolské obory, určené přímo neslyšícím studentům, jsou v České republice pouze tři:

- 1) Čeština v komunikaci neslyšících v rámci Ústavu českého jazyka a teorie komunikace na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (bakalářský a navazující magisterský program)
- 2) Ateliér výchovné dramatiky Neslyšících na Divadelní fakultě Janáčkovy akademie múzických umění v Brně (bakalářský a navazující magisterský program)
- 3) Sociálně výchovná péče o smyslově postižené na Katedře speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové (bakalářský program)

Při studiu těchto tří oborů mají neslyšící zajištěné tlumočnické či zapisovatelské služby přímo personálem příslušného pracoviště. Nejběžnějším postupem je, že neslyšící studenti nahlásí předměty, které budou navštěvovat a tlumočnick jim je (pokud to vytíženost tlumočnicků působících na konkrétní škole dovoluje) přidělen.

Neslyšící samozřejmě studují i na vysokých školách, které nejsou primárně určeny pro sluchově postižené studenty. Tam pak využívají služeb tzv. studijní podpory. (Komorná 2008, s. 43) Tyto studijní podpory jsou realizovány ve formě středisek či center pro pomoc studentům se specifickými studijními požadavky. Nevidomý, neslyšící, tělesně postižený nebo jinak handicapovaný student si může ve středisku objednat různé služby. Pro neslyšící jsou to například tlumočnické služby, zapisovatelské služby, technická podpora aj. Nejznámějším takovým centrem je středisko Teiresiás - Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky na Masarykově Univerzitě v Brně. Podobné středisko s názvem Kancelář pro studenty se speciálními potřebami funguje na Karlově Univerzitě v Praze. Bohužel většina vysokých škol podobná centra neprovozuje.

Pokud tlumočníci znakového jazyka ve školství sekundárním a terciárním působí, jaké jsou podmínky tohoto působení a jaká jsou specifika tlumočení v uvedené oblasti? Téma blíže rozebereme v kapitole 1.7 Specifika tlumočení pro neslyšící v prostředí vzdělávání.

Nejprve je však potřeba zmínit, jaké obecné tlumočnické strategie tlumočníci při tlumočení používají, a tedy z čeho budeme vycházet při hledání jejich chyb, na které se soustředíme v praktické části této práce.

1.5 Simultánní tlumočení

1.5.1 Tlumočnické strategie

Nejdůležitějšími tlumočnickými strategiemi jsou rozdělená pozornost, časový posuv, pravděpodobnostní prognózování, monitorování a řečová komprese a dekomprese.

Rozdělená pozornost

Tato schopnost spočívá v rozdělení pozornosti mezi poslechem výchozí informace a její produkce v jazyce cílovém.

Při chybě v rozdělení pozornosti může být tlumočnickův převod poznamenán různými chybami: přerázkami, opravami, vynechávkami, neporozuměním, chybným usouvztažněním jednotlivých segmentů, nedosažením adekvátnosti a dokonce nezachováním smyslu informace. (Čeňková 2008, s. 54)

Časový posuv

Časová prodleva mezi originálem ve výchozím jazyce a částí přetlumočeného textu do cílového jazyka je nezbytná. Tlumočnick musí čekat na informaci, která bude mít význam a pak teprve tento úsek promluvy přetlumočit. Pokud tlumočnick nedodrží dostatečný časový posuv nebo naopak na informaci, která by měla smysl, čeká příliš dlouho, jeho projev může být poznamenán řadou chyb.

Pravděpodobnostní prognózování

Princip pravděpodobnostního prognózování spočívá v tom, že po vyslechnutí začátku věty si tlumočnick může vytvořit řadu správných ale i špatných pokračování této věty. Po

vyslechnutí další části věty již variant pokračování ubývá, až zbude jediná možná varianta. (Čeňková 1988, s. 74)

Pokud si tlumočnický vytvoří chybnou prognózu a očekává na základě stereotypu informaci, která nakonec nezazní, v jeho převodu se mohou objevit chyby obsahové i formální.

Monitorování

Tlumočnický monitoruje celou tlumočnickou situací tím, že se snaží chápat souvislosti mezi informacemi, které již byly řečeny a tím, co se právě říká. S tím je spojen pojem „zpětná oprava (korektura)“. Tato technika umožňuje tlumočnickovi opravit možné chyby, které při převodu informace udělal. Zpětné opravy se někdy považují za strategii, někdy za chybu. Pro účely naší práce považujeme zpětné korekce za chybu.

Řečová komprese a dekomprese

Řečová komprese a dekomprese jsou tlumočnické strategie, které tlumočníci využívají zejména z příčin časových a jazykových. Pokud je tlumočnický pod časovým tlakem nebo je příčinou rozdílnost jazyků, mezi kterými tlumočí, může využít řečovou kompresi a vyjádřit informace v cílovém jazyce zhuštěně. Naopak, pokud se mluvčí vyjadřuje velmi pomalu a ztěžka a nebo pokud to vyžaduje rozdílnost jazyků, mezi kterými tlumočí, může tlumočnický použít řečovou dekompresi, tj. vyjádřit informaci v cílovém jazyce rozvolněněji a explicitněněji, než byla vyjádřena v jazyce výchozím.

1.6 Specifika tlumočení pro neslyšící

1.6.1 Vývoj tlumočení pro neslyšící

Tlumočení pro neslyšící je stejně staré jako hluchota sama. Mezi tlumočením v minulosti a dnešní dobou je jediný rozdíl - tlumočení se dnes značně zprofesionalizovalo. Rozvoj a profesionalizace tlumočení pro neslyšící v druhé polovině 20. století nesouvisí, tak jako

v případě rozvoje tlumočení mluvených jazyků, s rozšířenou potřebou tlumočení na mezinárodních konferencích, ale s proměnou hodnot společnosti, s novým pohledem na problematiku zdravotně postižených obecně, a tudíž i neslyšících.

Pomineme-li období a společnosti, kdy převládala hodnota přežití a kdy byli zdravotně postižení lidé vylučováni z kmenů, zotročováni nebo rovnou pobíjeni, vždy se společnost pokoušela těmto jedincům určitým způsobem pomoci. *„O morálce z pohledu historického vývoje hovoříme v pravém slova smyslu až tehdy, když se člověk vymanil z rodové závislosti a stal se plně socializovaným jednotlivcem, který je schopen překročit rámec každodennosti, ale také zvažovat východiska včetně perspektiv vlastního chování.“* (Putnová, Seknička, Uhlář 2006, s. 36)

V jednotlivých fázích vývoje evropské společnosti, a tedy i vývoje jejích hodnot, se tyto způsoby pomoci lišily. Od klášterů a špitálů přebírá dokonce v období renesančního humanismu povinnost postarat se o postižené lidi stát a rozvíjí se další ctnost – lidskost.

Odlišné formy pomoci však sjednocovala skutečnost, že neslyšící lidé byli každou společností po celá staletí vnímáni jako hloupí, zaostalí jedinci, o které je sice potřeba se postarat a pomoci jim, ne ale jako sobě rovným. Lidé byli křesťanskou církví učeni lásce k bližnímu svému, směřování k tomu, aby pomáhali chudým, nemocným a znali ctnosti jako lásku a soucit, ale chyběla tu hodnota úcty a pocit rovnocennosti s lidmi postiženými.

Dnes už lidé se zdravotním postižením nejsou v naší kultuře považováni za méněcenné. Tato změna nenastala ve světě ve stejnou dobu, například v západních zemích začala probíhat v šedesátých letech 20. století, zatímco v České republice až zhruba v devadesátých letech 20. století. Podívejme se nyní na to, jak probíhalo zprofesionalizování tlumočení pro neslyšící, a tedy i pro neslyšící žáky a studenty, v souvislosti s vývojem etických hodnot.

S počátkem tlumočení pro neslyšící byli spojeni příbuzní, kteří plnili roli tlumočnicků. Později se k nim připojili přátelé a učitelé neslyšících, sociální pracovníci a další. Všichni tito lidé ale nebyli tlumočnický v pravém slova smyslu, spíše zprostředkovávali neslyšícím komunikaci. (Kellet Bidoli 2002, s. 175) Proto také nedodržovali etické zásady.

Největší skupinou lidí, kteří dříve tlumočili neslyšícím a nevěděli nic o etice tlumočení, která tenkrát ani nebyla kodifikována, byli tzv. CODA tlumočníci, Children of a Deaf Adults - Děti neslyšících rodičů (dále CODA). Obsah slov „CODA tlumočnick“ se dnes oproti předchozí době, kdy byl vnímán spíše negativně, liší. Dnešní CODA tlumočníci jsou

převážně vzdělaní v teorii tlumočení, řídí se etickým kodexem tlumočnicků a jsou to většinou tlumočníci kvalitní. (Šantrůčková 2011, s. 22)

Mezi tlumočníky stále působí tzv. tlumočníci první generace, tj. příbuzní, přátelé, sociální pracovníci atd., kteří nemají tlumočnické vzdělání, a tedy ani žádný vztah k etice tlumočení, ale část z nich již začíná využívat vzdělávacích tlumočnických kurzů a dostává se tak z úrovně tlumočnicků - asistentů na úroveň tlumočnicků - profesionálů. Vedle nich vyrůstá nová generace profesionálních tlumočnicků s tlumočnickým vzděláním dodržujících etický kodex už automaticky.

1.6.2 Etický kodex tlumočnicků znakového jazyka

Vývoj etického kodexu v zahraničí a v České republice

S profesionalizací tlumočení pro neslyšící vzrůstala potřeba vzniku pravidel chování, které by tlumočníci byli nuceni dodržovat. Pravidla chránící nejen práva neslyšících a slyšících klientů, ale také samotné tlumočnické. Základní normy upravující lidská práva tu sice byly, avšak nerozpracovávaly konkrétně oblast tlumočení neslyšícím, proto začaly vznikat „*etické kodexy, které by měly navazovat na formální právní úpravu*“ (Putnová, Seknička, Uhlář 2006, s. 75).

Co je to etický kodex? „*Kodexy etiky jsou nejvýznamnější a také nejpoužívanější nástroje etického řízení.*“ (Putnová, Seknička, Uhlář 2006, s. 74) Etický kodex tlumočnicka je tedy soubor pravidel, který by měl profesionálnímu tlumočnickovi sloužit jako návod, jakým způsobem se správně chovat za různých okolností.

Vznik etického kodexu ve Spojených státech amerických (dále USA)

První etický kodex tlumočnicků znakového jazyka vznikl v USA. Lidé, kteří zprostředkovávali komunikaci mezi neslyšícími a slyšícími, nebyli profesionálně vzděláváni v oblasti tlumočení a za svou práci nebyli odměňováni, proto se málokdy snažili dodržovat mlčenlivost a být nestranní. (Frishberg, 1990, s. 10)

Potřeba profesionálních tlumočnicků neustále rostla a lidé, kteří dosud tlumočili, si uvědomili, že potřebují organizaci, která je bude celostátně zastupovat. V roce 1964 tak v americké Indianě vznikla organizace Registr tlumočnicků pro neslyšící (Register of Interpreters for the Deaf, Inc., dále RID), ve které byl poprvé použit termín „profesionální tlumočnick znanového jazyka“. (Solow, 1981, s. 83) Zakladatelé organizace RID začali současně vytvářet pravidla, kterými by se tlumočníci měli při výkonu své profese řídit. (Solow, 1981, s. 84) Datum vzniku etického kodexu se u různých autorů liší. Frishbergová (1990, s. 12) uvádí, že etický kodex RID vznikl v roce 1964, zatímco Humphreyová a Alcorn (2001) uvádějí rok 1965.

Vznik etického kodexu v českém prostředí

První etický kodex v českém prostředí byl vytvořen v roce 1998 . Jeho vznik iniciovala Česká společnost tlumočnicků znanového jazyka a Asociace neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel. Na jeho obsahu se podílela americká misionářka Vesta Dee Sauter ve spolupráci s českými tlumočnický Gabrielou Houdkovou, Janou Servusovou a Jiřím Janečkem. (Kubišřová 2010, s. 10)

V časopisech pro sluchově postižené (Gong, Unie, Infozpravodaj) z roku 1998 není o vzniku etického kodexu žádná zmínka. První informace o něm se objevila až v časopise Gong v říjnu 1999. Tam bylo pouze uvedeno toto: „*U nás existují dva etické kodexy, ale nejsou veřejně známý, ani zavazující pro tlumočnický znanového jazyka, za jejich nedodržení neexistuje postih.*“ (Mázerová 1999, s. 248) O měsíc později se ve stejném časopise objevuje příspěvek Oty Panského (Panský 1999, s. 282): „*Etický kodex tlumočnicka nebyl dosud přednesen k veřejné diskuzi a k připomínkám samotným neslyšícím, tedy klientům tlumočnicků.*“ Více informací o vzniku etického kodexu v časopisech bohužel nebylo uvedeno. Namísto celostátní diskuze se o etice v tlumočení hovořilo jen mezi lidmi pohybujícími se v této oblasti. Etický kodex a otázky s ním spjaté se začaly podrobně řešit až se založením profesní organizace České komory tlumočnicků znanového jazyka (dále Komora) v roce 2000. (Kubišřová 2010, s. 10)

Z uvedeného přístupu lze usoudit, že se etickým otázkám obecně a v tlumočení zvlášř takový význam nepřikládal.

SROVNÁNÍ ETICKÝCH KODEXŮ SPOJENÝCH STÁTŮ AMERICKÝCH, FINSKÉ REPUBLIKY A ČESKÉ REPUBLIKY

Kodex amerického Registru tlumočnicků pro neslyšící

Etický kodex organizace Register of Interpreters for the Deaf, Inc. ve Spojených státech amerických, který je zároveň i nejstarším kodexem pro oblast tlumočení pro neslyšící, obsahuje následující body (www.rid.org)³:

- 1) Diskrétnost. Tlumočníci dodržují diskrétnost. Porušit mlčenlivost mohou pouze ve výjimečných případech, jako jsou např. situace, kdy dochází k porušení zákona (tehdy má před etickým kodexem tlumočnicka přednost nadřazený zákon státu a tlumočnick je stejně jako jiný občan povinen trestný čin ohlásit).
- 2) Profesionalita. Tlumočníci posuzují, které schopnosti a znalosti jsou zapotřebí vzhledem k situaci, která má být tlumočena. Od tlumočnicků se očekává, že budou ovládat jazyky, v nichž bude tlumočená situace probíhat, znát nové trendy v tlumočnické profesi a také v komunitě Neslyšících.
- 3) Vystupování. Tlumočníci přizpůsobují své chování konkrétní tlumočnické situaci. Od tlumočnicků se očekává, že budou mít vhodné chování i vzhled. Měli by se vyhnout situacím, které by mohly vyústit v konflikt rolí nebo zájmů.
- 4) Respekt ke klientům. Tlumočníci respektují své klienty. Od tlumočnicků se očekává, že budou ctít preference klienta, co se týče výběru tlumočnicka.
- 5) Respekt ke kolegům. Tlumočníci projevují respekt ke svým kolegům, k nováčkům a k těm, kteří se připravují na profesi tlumočnicka. Od tlumočnicků se očekává, že budou spolupracovat se svými kolegy za účelem poskytnutí kvalitních a efektivních tlumočnických služeb. Také by měli mít na paměti, že způsob, jakým se chovají ke svým kolegům, svědčí o celé tlumočnické profesi.
- 6) Výkon profese. Tlumočníci dodržují ve výkonu profese etické jednání. Od tlumočnicků se očekává, že se budou chovat profesionálně – ať už jako soukromí tlumočníci či jako zaměstnanci nějaké organizace. Profesionální tlumočníci mají právo na adekvátní odměnu vzhledem ke své kvalifikaci a odborným znalostem.

---

³Jednotlivé body kodexu do češtiny přeložila Mgr. Helena Šebková in Kubištová, 2010.

Tlumočníci také mají právo na takové pracovní podmínky, které napomáhají odvedení kvalitní tlumočnické služby.

- 7) Profesionální rozvoj. Tlumočníci usilují o profesionální rozvoj. Od tlumočnicků se očekává, že budou podporovat a udržovat vlastní tlumočnickou kompetenci a usilovat o další rozvoj profese skrze pokračující rozvoj vlastních znalostí a dovedností.

Etický kodex pro komunitní tlumočnický Finské asociace tlumočnicků znakového jazyka

Kodex Finské asociace tlumočnicků znakového jazyka (dále SVT Ry) byl vytvořen ve spolupráci několika organizací přímo pro potřeby komunitního tlumočení⁴ a obsahuje následující body (www.tulkit.net)⁵:

- 1) Tento etický kodex je platný, pokud není jinak regulován zákony nebo předpisy.
- 2) Tlumočníci dodržují profesionální mlčenlivost.
- 3) Tlumočníci nezneužijí žádnou informaci, kterou získali v souvislosti s tlumočením.
- 4) Tlumočníci nepřijímají žádné tlumočení, k němuž nemají požadované kompetence, nebo takové tlumočení, vůči němuž by nemohli být nezaujatí.
- 5) Tlumočníci nepřijímají tlumočení, které by mohlo být znevažující pro tlumočnickou profesi nebo snížit její respekt.
- 6) Tlumočníci vyjadřují solidaritu vůči svým kolegům.
- 7) Tlumočníci zajišťují vhodné podmínky pro tlumočení.
- 8) Tlumočníci navrhnou podobu psané smlouvy týkající se tlumočení předem a dbají přitom na doporučení daná profesními svazy. Pokud není možné uzavřít smlouvu písemně, uzavře tlumočnick s příslušným zmocněncem ústní smlouvu.
- 9) Tlumočníci se na tlumočení pečlivě a včas připravují.
- 10) Tlumočníci usilují o tlumočení všech informací, nic nevynechávají ani nic nenáležitě nepřidávají.
- 11) Tlumočníci jsou nestranní, zůstávají nezájmoví a nedopustí, aby jejich osobní názory nebo postoje ovlivnily jejich práci.
- 12) Tlumočníci nevystupují v roli asistentů ani zástupců osob, pro něž tlumočí.

---

⁴ Komunitní tlumočení je tlumočení vzájemné interakce mezi úřední nebo soukromou osobou a klientem. Mezi tlumočené interakce mohou patřit také monology (prezentace, přednáška, projev, oznámení). Komunitní tlumočníci jsou tlumočníci, kteří tlumočí ve výše uvedených situacích.

⁵ Jednotlivé body kodexu do češtiny přeložila Mgr. Helena Šebková in Kubištová, 2010

- 13) Během tlumočení nejsou tlumočníci povinni starat se o žádné jiné úkoly kromě tlumočení.
- 14) Tlumočníci se chovají přiměřeně vzhledem k dané tlumočené situaci.
- 15) Tlumočníci průběžně pracují na zlepšování svých dovedností.

Současná podoba etického kodexu v České republice

Nový Etický kodex z roku 2012 České komory tlumočnicků znakového jazyka obsahuje následující body (www.cktjzj.com):

- 1) Tlumočník je osoba, která v rámci své profese převádí za úplaty smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Je prostředníkem mezi dvěma osobami, které by se bez něj nedorozuměly. Tlumočník se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.
- 2) Tlumočník přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem a kvalifikaci. Tlumočník je povinen se na tlumočení řádně a včas připravit. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce.
- 3) Tlumočník přizpůsobuje své chování a oděv situaci, v jejímž rámci tlumočí.
- 4) Tlumočník je vázán mlčenlivostí, která se týká všeho, co se dozví během tlumočení a přípravy na ně, včetně identity svých klientů.
- 5) Tlumočník nezaujímá k tlumočené situaci ani ke klientům osobní postoje a nehodnotí je.
- 6) Tlumočník neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, pohlaví, věk, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, rozumovou úroveň, pověst a smýšlení.
- 7) Tlumočník má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj nevhodných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a mohl tak poškodit některou ze zúčastněných osob včetně sebe.
- 8) Tlumočník má právo odmítnout výkon své profese v případech, že má podezření na aktivity, které jsou v konfliktu se zákonem nebo porušují lidská práva.

- 9) Tlumočník sleduje vývoj své profese u nás i ve světě, vzdělává se a soustavně zvyšuje svou profesionální úroveň.
- 10) Tlumočník spolupracuje s ostatními kolegy při prosazování a obhajobě společných profesních zájmů.
- 11) Tlumočník dbá na to, aby nepoškodil svým jednáním dobré jméno svého kolegy, Komory nebo tlumočnické profese.
- 12) Tlumočník zná Etický kodex Komory a dodržuje ho. Porušení pravidel Etického kodexu může vést až k vyloučení tlumočnicka z Komory, a to na základě rozhodnutí Komise pro Etický kodex.

POROVNÁNÍ TŘÍ ETICKÝCH KODEXŮ

Na těchto třech vybraných etických kodexech vidíme, že ačkoliv se většina bodů kodexů shoduje, jejich formulace a někdy i význam se trochu liší.

Kodex RID se **přímo nezmiňuje o nestrannosti**. Například podle kodexu Komory tlumočnick: (...) *se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.*“ Z toho, že americký etický kodex neobsahuje explicitně toto pravidlo, jsme usuzovali, že tomuto bodu nepřikládá takovou důležitost. Z ústního sdělení české kolegyně tlumočnice jsme se pak dozvěděli, že ačkoliv jsou v USA v oblasti tlumočení znakových jazyků i tlumočnické etiky dále než my v ČR, tak skutečně toto pravidlo adekvátnosti američtí tlumočníci znakového jazyka moc nedodržují. Při tlumočení výuky v americké škole tlumočník během tlumočení s neslyšícím klientem volně rozprávěl a sám se k tématu vyjadřoval. Tento postoj může souviset s tím, že morálka v USA obecně je v některých případech uvolněnější než v jiných státech, a proto se tato skutečnost promítá i do jejich etického kodexu tlumočnicků znakového jazyka a jeho dodržování.

V kodexu SVT Ry **není řešena odměna tlumočnicka**, ale je v něm pouze popsán způsob, jak by tlumočník měl postupovat při sjednávání tlumočení. Naopak podle kodexů RID a Komory mají tlumočníci právo na odměnu za tlumočení: „(...) *Profesionální tlumočníci mají právo na adekvátní odměnu vzhledem ke své kvalifikaci a odborným znalostem (...).*“ (RID) „*Tlumočník je osoba, která v rámci své profese převádí za úplaty smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového (...).*“ (Komora) Skutečnost, že ve finském kodexu není zakotven bod týkající se odměny tlumočnicka, může vyplývat z faktu, že tento problém mají finští tlumočníci dávno vyřešen, práci už delší dobu provádějí za úplaty a odměnu za tlumočení

nemusí nově zavádět. Tlumočení pro neslyšící má ve Finsku delší tradici než u nás, a proto organizace finských tlumočnicků nemusí cítit potřebu dávat tento bod do etického kodexu. V severských státech vždy jako v prvních probíhaly zlepšující změny, které se týkaly zdravotně postižených lidí. Etické hodnoty skandinávských kultur jsou pravděpodobně nastaveny na soucit a zároveň úctu ke znevýhodněným jedincům více, než je tomu u jiných národů.

Poslední odchylku od amerického a českého kodexu obsahuje kodex SVT Ry ve věci **diskriminace klientů**. Kodex RID se o diskriminaci klientů nepřímo zmiňuje tímto pravidlem: *„Respekt ke klientům. Tlumočníci respektují své klienty. Od tlumočnicků se očekává, že budou ctít preference klienta, co se týče výběru tlumočnicka.“* Kodex Komory se o této problematice zmiňuje takto: *„Tlumočnick neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, pohlaví, věk, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, rozumovou úroveň, pověst a smýšlení.“* V kodexu SVT Ry aspekt diskriminace vůbec zmíněn není. Je to pravděpodobně způsobeno tím, že se Finsko nesetkalo v takové míře s menšinovou diskriminací, jako USA (černoši) a Česká republika (Romové). Nemá proto potřebu pravidlo ve věci diskriminace zavádět. Společnost si tvoří etické hodnoty jako reakci na negativní, nefungující stav, na jev, který by se neměl objevovat. Protože společnost v USA a ČR se již s takovým jevem, s diskriminací menšin setkala, vytvořila si i etické pravidlo, jak se tomuto stavu vyhnout, tedy nediskriminovat menšinové (a tedy i neslyšící) obyvatelstvo a vnímat ho jako sobě rovné.

Z uvedeného můžeme vyvodit, že jednotlivé národy pohlížejí na problematiku etiky částečně odlišně, což se zrcadlí i ve formulaci jejich tlumočnických kodexů. Celkové vyznění tlumočnických kodexů je však obdobné.

PŘÍKLADY ŘEŠENÍ SITUACÍ Z ETICKÉHO HLEDISKA

Stejně tak, jako se liší názory jednotlivých společenství na etiku, nevyznávají stejné etické hodnoty ani jednotliví tlumočníci. Samozřejmě, že ani situace, ve kterých tlumočníci pracují, nejsou stejné. Je tedy zřejmé, že tlumočnick neřeší každou situaci podle stejného vzorce.

Jsou to právě etické hodnoty, které by měly být sjednocujícím základem odlišných řešení. Etický kodex nemůže zahrnout širokou škálu všech situací, které se kdy mohou naskytnout. Měl by být pro tlumočnick pouze doporučením, ne závazným pravidlem,

dodržovaným striktně bez ohledu na okolnosti. Existují obecné etické hodnoty, které je potřeba nadřadit etickému kodexu. Proto by měl člověk a zvláště tlumočnick postupovat tak, aby se nedostal do rozporu s těmito obecnými etickými hodnotami.

K této problematice zde uvedeme příklad, v němž se tlumočnick nemůžepevně držet etického kodexu a musí jednat podle konkrétních okolností a s pomocí své morálky.

Situace z letního vzdělávacího kurzu (osobní zkušenost)

Tlumočnick jede s neslyšícím žákem na letní vzdělávací kurz, kde jsou všichni ostatní účastníci slyšící. V programu je zařazena aktivita, kdy je potřeba přítomnost tlumočnicka „uvnitř“ aktivity, nestačí jen přetlumočení úvodních pravidel jako u aktivit jiných. Tlumočnick by ale neměl být podle etického kodexu aktivním účastníkem situace (v tomto případě hry) a během tlumočení s účastníky soukromě mluvit. Jak vše vyřešit?

Návrh řešení

Vycházíme z toho, že se tlumočnick musí zachovat tak, aby způsobil co nejméně komplikací a aktivita probíhala hladce jak pro neslyšícího, tak pro slyšící účastníky. Tlumočnick nemůžestát stranou a tlumočit konsektivně⁶ vše, co se při aktivitě řekne, až po skončení činnosti – neslyšící účastník by neměl během aktivity dostatek informací. Nevěděl by, jak se spolu aktuálně účastníci v rámci aktivity domlouvají, jaký taktický plán chystají apod. Tlumočnick ale nemůžebýt ani uvnitř aktivity a být nestranný (jako za normálních okolností), působil by v této velmi specifické situaci zmatek tím, že je uvnitř aktivity někdo, kdo není jejím účastníkem. Domníváme se, že řešení lze nalézt s ohledem jak na lidskou stránku věci, tak na etický kodex.

Tlumočnick musí být v tomto případě účastníkem aktivity, ale zároveň myslet na to, aby byl poblíže neslyšícího žáka a předával mu včas všechny potřebné informace. Neslyšící účastník potřebuje někoho, kdo by mu byl spoluhráčem, kterému rozumí, se kterým se o aktivitě můžebavit, ale zároveň někoho, kdo by byl jeho zdrojem informací k ní. Měl by tedy tlumočnick jednat přesně podle etického kodexu a nestranně aktivitu zpozvdálí pozorovat, a pak vše zpětně přetlumočit? Ne. Tlumočnick musí dát přednost potřebám neslyšícího žáka, přizpůsobit se situaci a netrvat za každou cenu na dodržení pravidel etického kodexu. Vše lze ale provést jen za jedné podmínky – tlumočnick musí předem všem říci, že bude výjimečně

---

⁶ Zpětně, následně.

účastníkem aktivity. Z uvedeného plyne, že by v tlumočnickově rozhodování měla převládnout hodnota lidskosti nad pravidly etického kodexu.

Etický kodex tlumočnicků znakového jazyka není neměnným produktem, nezůstane statický a nemůže být beze změn. Naopak. Hodnoty společnosti se časem mění, lidé k nim hledají ten nejlepší mravní přístup a této skutečnosti se také podobá etického kodexu vždy bude přizpůsobovat.

1.6.3 Specifické schopnosti tlumočnicků znakového jazyka

SCHOPNOST VYUŽÍT NEMANUÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ

Nemanuální prostředky (mimika obličeje a pohyby horní poloviny těla) jsou pevnou součástí znakového jazyka a plní gramatickou (změna tématu, otázka, negace, podmínka apod.) a prozodickou funkci (sarkasmus, ironie apod.)

SCHOPNOST PROSTOROVĚ VYŘEŠIT SITUACI

Tato schopnost se týká správného umístění tlumočnicka ve třídě tak, aby mohl co nejlépe vykonávat svou práci (dobře slyšel informaci v mluveném jazyce, dobře viděl na neslyšícího studenta a byl s ním v občasném očním kontaktu), zároveň aby byl pro neslyšícího studenta dobře viditelný jeho projev ve znakovém jazyce.

Tlumočnick může např. využít vyvýšeného místa, které se často v prostředí škol vyskytuje (stupínek) a postavit se tak (pokud to podmínky prostředí dovolují), aby byl co nejbližší učiteli a dobře slyšel informace v mluveném jazyce. Je dobré vyvarovat se toho, aby za tlumočnickem byl zdroj světla (okno, projektor, otevřené dveře), který by neslyšícího studenta oslnil a rušil vnímání mimiky a obecně celého projevu ve znakovém jazyce. (Solow 1981, s. 29)

Pokud tlumočnick převádí do znakového jazyka projev učitele, který se v místnosti pohybuje, je dobré, pokud to jde, jeho pohyb následovat. Na středních školách pro sluchově postižené je takový pohyb tlumočnicka automatický a studenti ho vyžadují. Na vysoké škole neslyšící studenti více preferují situaci, kdy tlumočnick sedí stále na jednom a tomtéž místě, i když mluvčí neustále přechází přes celou místnost.

1.7 Specifika tlumočení pro neslyšící v prostředí vzdělávání

S tlumočením v prostředí vzdělávání se pojí řada specifíků, ať už specifických dovedností tlumočnicka nebo situací, se kterými se musí vypořádávat.

1.7.1 Tlumočnický znakového jazyka v českých školách a legislativa

V roce 2004 byl schválen zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), účinný od 1.1. 2005, který mimo jiné zajišťuje neslyšícím a hluchoslepým dětem, žákům a studentům právo na bezplatné vzdělávání pomocí nebo prostřednictvím komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob.

Jak jsme již uvedli výše, na základních školách tlumočení neprobíhá (na některých školách je však výuka vedena bilingválním způsobem) a mateřské školy jsou vedeny buď orálně, nebo metodou znakového jazyka učiteli a vychovateli, kteří znakový jazyk ovládají. „*Na nejnižších stupních vzdělávání neslyšících roli tlumočnicka často vykonávají asistenti pedagoga, v alternaci se svou primární rolí asistenta.*“ (Zahumenská, Dingová, Horáková 2008, s. 136) Nyní tedy popíšeme roli tlumočnicka na středních a vysokých školách, kde tlumočnický znakového jazyka působí.

1.7.2 Role tlumočnicka ve škole

Střední škola

Kromě tlumočnickovy primární role, tj. tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka a obráceně, se tlumočnick může na střední škole ocitnout i v dalších rolích. A to ať už ve škole pro sluchově postižené, či běžné škole pro žáky v integraci. Dalšími rolami jsou hlavně role člena vzdělávacího týmu a role šířitele osvěty o problematice tlumočení ve škole.

Pokud vyvstane situace, ve které učitel řeší problém konkrétního studenta, je někdy zapotřebí i tlumočnického pohledu a je to tlumočnickova součást působení ve škole jako člena vzdělávacího týmu. Například v situaci, kdy student neustále nedává pozor a má špatné známky, může být možnou příčinou problému komunikace. Nemusí dostatečně ovládat znakový jazyk a jednoduše tlumočnickově překlada (a potažmo pedagogovu výkladu)

nerozumí. Tlumočník musí poznat, zda mu žák rozumí, či ne. Tlumočník tedy ve vzdělávacím prostředí spolupracuje s ostatními zaměstnanci školy.

Tlumočník se stává hlavním šířitelem informací o problematice tlumočení ve škole, kde působí a měl by si toho být vědom. Je to on, kdo zaměstnancům školy i studentům objasní, jak se v tlumočnické situaci chovat a jakou úlohu v tlumočnické situaci mají učitelé.

V přítomnosti tlumočnicka znakového jazyka je potřeba, aby měli učitelé určité znalosti a dodržovali několik pravidel. Základem je, aby měli respekt k odlišnému jazyku a kultuře svých neslyšících studentů. Pokud ho mají, atmosféra ve třídě je vřelejší, studenti mají svého učitele rádi a na oplátku respektují oni jeho. Učitelé by měli vykládat v běžném tempu a mít přirozený projev. Pokud z neznalosti znakového jazyka a jeho tlumočení dělají často dlouhé pauzy a čekají na tlumočnicka, až přeloží krátký úsek věty, který přeložit bez dalšího kontextu nelze, tlumočení to naruší. Učitel by neměl s tlumočnickem komunikovat při výuce a vyřizovat s ním své soukromé záležitosti. I přesto, že například při psaní testu vzniká situace, kdy učitel může chtít navázat kontakt s tlumočnickem, není to vhodné. Tlumočník by měl být ve střehu po celou dobu výuky a tedy i ve chvíli, kdy studenti píší test. Kterýkoliv z nich se totiž může kdykoliv na něco k tématu testu zeptat a tlumočník musí být k dispozici pro překlad. Učitel by také neměl tlumočnicka využívat jako svého asistenta či ukázkový příklad. Studenti by pak nevěděli, v jaké roli se tlumočník momentálně nachází, zda mluví za sebe, či tlumočí. Tlumočník je ve třídě pouze v roli tlumočnicka a je potřeba to respektovat. Učitelé by také měli vědět, jak s tlumočnickem spolupracovat mimo výuku, například ohledně poskytování materiálů k tlumočnickově přípravě (jak dlouho před tlumočením materiál poskytnout, jakým způsobem atd.). Pro učitele je také dobré vědět, jakou roli, práva a povinnosti má sám tlumočník a jak mají neslyšící žáci služeb tlumočnicka využívat.

Je to právě tlumočník, kdo organizuje přednášky o problematice tlumočení ve škole. *„Neslyšící studenti budou potřebovat informace o tom, jaké tlumočnickovo chování odpovídá tlumočnickově primární roli, tj. roli zprostředkovatele komunikace, a co tuto roli naopak přesahuje; jaký společenský statut má tlumočník oproti studentům, kdy si mohou s tlumočnickem osobně popovídat a proč by měli umět jednat samostatně, tedy bez pocitu závislosti na něčí pomoci (...).“* (Zahumenská, Dingová, Horáková 1998, s. 69) Při těchto příležitostech je vhodné seznámit pedagogické pracovníky a studenty s etickým kodexem tlumočnicka.

Jones (Jones in Winston 2004, s. 121) popisuje povinnosti a role tlumočnicka znakového jazyka v USA v tzv. „K-12 public schools“⁷. Tlumočnick znakového jazyka v těchto školách je podle Jonese jak v roli samotného překladatele (tlumočnicka), tak člena vzdělávacího týmu školy, ale i tutora a konzultanta. Jeho povinnosti tedy sahají dále za jeho primární roli (tlumočení z jazyka výchozího do jazyka cílového) a rozšiřují se o poskytování konzultací studentům.

Vysoká škola

Harry Murphy (Murphy 1975, s. 153) popisuje pojetí role tlumočnicka působícího v prostředí vysoké školy. Pojetí nazývá tzv. „filosofií nezávislé volby“. V California State University at Northridge (dále CSUN) tlumočnick nemá roli tutora, jako tomu je v K-12 public school, které bychom mohli srovnat s našimi středními školami. Na CSUN jako vysoké škole je tlumočnick pouze zprostředkovatelem komunikace mezi neslyšícím studentem a slyšícím pedagogem a nedělá žádná rozhodnutí za své klienty, ani jim jinak nepomáhá. Studenti jsou vedeni k samostatnosti. Volbu či rozhodnutí musí učinit každý student sám. Murphy uvádí tento příklad: „Jdu halou a na cestě do třídy, kde mám tuto hodinu tlumočit, potkávám studenta. Neslyšící student se mě ptá, zda mu budu tuto hodinu tlumočit. Odpovídám, že ano. Následuje další jeho otázka, v jaké že třídě jeho hodina probíhá? Jako tlumočnick samozřejmě vím, kde hodina bude. Mám to napsané v rozpisu. Místo toho ale řeknu, že je to někde po cestě touto chodbou a podívím se, že on to neví, já jdu totiž za ním, protože si myslím, že on to ví. Takže neslyšící student je nucen odpovědět, že se podívá, kde hodina bude probíhat. A taky že to udělá. Má rozpis, stejně jako já. Třidu je schopen najít sám.“⁸

Tento přístup lze samozřejmě aplikovat na vysoké škole, kde předpokládáme jistou samostatnost ať slyšících či neslyšících studentů, ale na střední škole, kde jsou studenti mladší a nezkušenější, tento způsob aplikovat téměř nelze. Na středních školách pro sluchově postižené se často učí i studenti, kteří mají k poruše sluchu ještě další přidružená postižení. Chování tlumočnicka ve smyslu filosofie „nezávislé volby“ by v jejich případě nepadlo na

---

⁷ Tento pojem znamená vzdělávání, které je ohraničené mateřskou školou (Kindergarten) a dvanáctým stupněm (12), kdy je studentům kolem 17-18 let a končí střední školu.

⁸ Překlad Vendula Šantrůčková.

úrodnou půdu. Součástí tlumočnické profese je neustálé rozhodování a přizpůsobování se situaci. Toto je jedno z nich.

1.7.3 Tlumočnickovy vlastnosti

Tlumočnick by měl samozřejmě v první řadě ovládat obecné tlumočnické strategie, které jsme zmínili v kapitole 1.5 Simultánní tlumočení. K tomu se přidávají kompetence specifické pro tlumočení neslyšícím, popsané v kapitole 1.6 Specifika tlumočení pro neslyšící a k nim se připojují ještě další vlastnosti, dovednosti a schopnosti, které tlumočnick působící ve vzdělávacím prostředí potřebuje.

Tlumočnick musí při tlumočení brát v potaz skutečnost, **že tlumočí pro studenty, kteří jsou členy značně nehomogenní skupiny sluchově postižených.** Její určitá část tvoří jazykovou a kulturní menšinu, využívá ke komunikaci znakový jazyk a je na něj hrdá. Tito neslyšící mají svébytný životní styl a svá vlastní pravidla komunikace, zvyky a tradice. Velkou část z nich tvoří neslyšící děti neslyšících rodičů.

Tlumočnick by se měl zapojit do aktivit této neslyšící komunity jak formálně (být součástí některé z organizací), tak neformálně (trávit občas svůj volný čas s komunitou neslyšících) mimo jiné i proto, že je dobré znát znaky pro organizace neslyšících nebo organizace určené pro neslyšící a znaky známých neslyšících či slyšících osobností, kteří se v komunitě pohybují. (Solow 1981, s. 35, 37-38)

Tlumočnickovu klientelu však netvoří jen neslyšící, kteří se považují za členy této menšiny, ale také neslyšící lidé, kteří se za členy komunity nepovažují nebo dokonce s komunitou neslyšících nechťejí mít nic společného, mají spíše tendence zapojovat se do slyšící většinové společnosti a znakový jazyk používají jen v nezbytných případech. Tlumočnick také musí poskytovat své služby těm, kteří znakový jazyk neumí a teprve se ho učí a o zvycích a pravidlech komunikace komunity neslyšících nevědí nic. Neslyšících z poslední zmíněné skupiny je na středních školách mnoho. Přicházejí z běžných škol, kde byli v integraci, a znakový jazyk se nikdy předtím neučili. Klienty jsou také lidé nedoslýchaví, kteří dávají přednost komunikaci ve znakovém jazyku. Tlumočnick potřebuje vědět a znát, do které z uvedených skupin student patří, aby se v tomto smyslu mohl na tlumočení připravit. Každá z popsaných skupin klientů má různé životní zkušenosti, osudy a názory. Seběmenší maličkost, kterou tlumočnick o účastnících komunikace ví, tedy i to, do které ze skupin daný student patří, mu pak pomůže v tlumočnické situaci.

Tlumočník znakového jazyka musí **umět jednat s lidmi a vystupovat na veřejnosti**. To je neoddělitelnou součástí jeho profese. I kdyby měl excelentní dovednosti v tlumočení z českého znakového jazyka do češtiny a obráceně, ale choval se netaktně, nešlo by o kvalitně vykonanou práci.

Tlumočník by měl být seznámen s **legislativou**, která se k problematice tlumočení na školách pojí a znát svá práva a povinnosti.

Tlumočník udržuje tzv. **nízký profil**, to znamená, že je upozaděn a co nejméně na sebe upozorňuje. Není totiž účastníkem komunikace, ale pouze zprostředkovatelem. Uvedenému napomáhá také vhodné, tj. decentní oblečení bez výrazně barevných potisků a nápisů.

Aby mohl svou práci vykonávat **poctivě a zodpovědně**, musí se důkladně připravovat na svá tlumočení. Přípravě tlumočnicka budeme věnovat více pozornosti v kapitole 1.7.5. Příprava na tlumočení. Tlumočník musí být dochvilný. Může samozřejmě nastat situace, kterou tlumočník nemůže ovlivnit (dopravní situace, rodinné důvody...) a na tlumočení se dostaví pozdě. Pozdní příchody by se však měly vyskytovat jen výjimečně a s dodatečným tlumočnickovým vysvětlením a omluvou, protože v případě, že přijde pozdě do vyučovací hodiny, dostává neslyšící studenty a pedagoga do nepříjemné situace. „*I tlumočníci si mohou dovolit absenci, je však nutné oznámit ji dostatečně předem, aby vedení školy mělo možnost zajistit na tlumočení náhradníka.*“ (Zahumenská, Dingová, Horáková 2008, s. 29)

Tlumočník se neustále snaží zůstat **objektivní a neutrální**. Do tlumočení nepromítá oblibu či neoblibu studenta a učitele, své pocity musí během tlumočení dát stranou a od situace se odosobnit. (Solow 1981, s. 3) K dodržování těchto dvou pravidel je zvlášť potřeba, aby byl tlumočník disciplinovaný. Tato vlastnost podporuje posilování všech jeho ostatních pozitivních vlastností. (Zahumenská, Dingová, Horáková 2008, s. 27)

Přizpůsobivost a flexibilita je snad nejpotřebnější schopnost tlumočnicka působícího v prostředí vzdělávání k tomu, aby byl připraven na různé situace, ve kterých se při své profesi ocitá. (Solow 1981, s. 3) Jedná se nejen o specifika tlumočnické práce ve školách pro sluchově postižené, ale o specifika školského prostředí vůbec – tlumočnicka nesmí překvapit žádost o tlumočení na poslední chvíli – např. z důvodu změny v rozvrhu, absence kolegy apod.

Tlumočník by samozřejmě měl znát **etický kodex tlumočnicka znakového jazyka** a dodržovat body v něm popsány. Může se stát, že škola, kde tlumočník působí, má svůj etický

kodeks tlumočnicků znakového jazyka přizpůsobený a upravený pro prostředí vzdělávání a pro svou školu. S tímto kodexem by měl být tlumočnické také seznámen.

Etický kodex je důležitý z několika důvodů. Za prvé proto, že tlumočníci se ocitají v unikátní pozici, kdy jsou většinou jedinými bilingvními lidmi v místnosti. To by mohlo být velice lehce zneužitelné a někdy i nevědomky. Proto je potřeba mít něco, o co se mohou opřít, co je chrání (Solow 1981, s. 39) a zároveň chrání i jejich klienty.

Je třeba mít na paměti, že dobrého tlumočnicka dělá také ta skutečnost, že se slepě nedrží etického kodexu a dbá na různorodost situací, ve kterých tlumočí. Etický kodex je pro tlumočnické (jak už jsme vysvětlili v kapitole 1.6.2. Etický kodex tlumočnicků znakového jazyka) rámcovým návodem, jak se v té které situaci chovat.

Pod pojmem „ideální tlumočnick“ a jeho vlastnosti si zřejmě každý představí něco jiného. Podle T. Alana Hurwitze a Anny B. Witterové by měl ideální tlumočnick v prostředí vzdělávání výborně ovládat mluvený jazyk a znakový jazyk, mít excelentní paměť, umět koordinovat perfektně mysl a ruce, rozumět specifikům hluchoty a tedy lidem, kterým tlumočí, znát dobře probíranou látku nebo například umět tlumočit 140-200 slov za minutu. (Hurwitz, Winter in Bishop 1979, s. 147)

Ovšem teorie je jedna věc, praxe druhá. Tlumočnick se setkává s tolika situacemi, které se nikdy neopakují zcela stejně a každá je něčím specifická, že jeho největší prioritou musí být především naplněný záměr komunikace slyšících a neslyšících klientů.

1.7.4 Vzdělání tlumočnicka

Aby se tlumočníci znakových jazyků mohli stát profesionály, absolvují odpovídající vzdělání. Jeho ideální formou jsou univerzitní programy pro tlumočnické znakových jazyků, v nichž absolventi získají ucelené vzdělání. Pokud takovou možnost studia zájemci nemají, vzdělávají se alespoň v kurzech, které pořádají buď organizace neslyšících, jednotlivé organizace tlumočnicků znakového jazyka či centra výuky znakového jazyka.

Je důležité, aby studenti tlumočení znakového jazyka dostávali nejen příslušné univerzitní vzdělání a absolvované kurzy, ale aby se setkávali se členy komunity neslyšících v reálných situacích i mimo univerzitní půdu. (Monikowski, Peterson 2005, s. 188)

ZAHRANIČÍ

V mnoha evropských státech se vzdělávací programy pro tlumočníky znakového jazyka vytvořily teprve nedávno, většinou v devadesátých letech 20. století (např. Estonsko, Slovinsko). Některé země nemají vzdělávací programy ani dnes, nebo jsou to programy pouze dočasné a neprobíhají pravidelně (např. Řecko). Naopak ve většině severských evropských zemích je historie vzdělávání tlumočnicků znakového jazyka poměrně dlouhá, ve Švédsku byl první kurz pro tlumočníky zahájen již v roce 1961. (Šebková 2008, s. 50 - 63)

Právě tak ve Spojených státech amerických, kde byly pořádány vzdělávací kurzy pro tlumočníky již v sedmdesátých letech 20. století, mají dlouhou tradici vzdělávání tlumočnicků. Samozřejmě to souvisí s tím, že výzkum znakového jazyka a změna přístupu k němu proběhla jako první zde, a to již v šedesátých letech 20. století, což jsme zmínili v kapitole 1.3.3 Bilingvální metoda.

ČESKÁ REPUBLIKA

Do druhé poloviny devadesátých let 20. století tlumočníci znakového jazyka neprocházeli téměř žádným vzděláváním. Většinou to byli tzv. CODA tlumočníci, děti neslyšících rodičů, a svou schopnost komunikovat ve znakovém jazyce získali ve své rodině. Pár tlumočnických kurzů a seminářů pak poskytoval Svaz neslyšících a nedoslýchavých a Česká unie neslyšících. Nešlo však o žádné systematické vzdělání.

Tlumočníci znakového jazyka mají v současné době v České republice stále nevýhodu, že zde neexistuje specializovaný vysokoškolský obor pro ně určený. Vzdělání pro tyto tlumočníky poskytuje částečně obor **Čeština v komunikaci neslyšících** na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v rámci Ústavu českého jazyka a teorie komunikace (dále ÚČJTK) a **Certifikační vzdělávací program** profesní tlumočnické organizace Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.

Tlumočnický modul v rámci oboru Čeština v komunikaci neslyšících

Vysokoškolský obor Čeština v komunikaci neslyšících vznikl zejména díky aktivitě prof. PhDr. Aleny Macurové, CSc., která intenzivně pracovala na tom, aby se tento obor stal novou součástí ÚČJTK. Na konci roku 1997 mu byla udělena akreditace a v roce byl 1998

otevřen, a to jak ve formě bakalářské (čtyřleté), tak ve formě magisterské. Pětileté magisterské studium bylo možno studovat jen ve spojení s oborem Český jazyk a literatura. Ve školním roce 2000/2001 byl bakalářský program zkrácen na tříletý a současně byl podán návrh na nový, rozšířený studijní plán. Po jeho schválení ve školním roce 2004/2005 byli přijati první studenti do dvouletého navazujícího magisterského studia oboru Čeština v komunikaci neslyšících. (www.ucjtk.ff.cuni.cz)

V rámci uvedeného oboru je jednou ze tří specializací specializace tlumočnická. Řeší se zde etické aspekty tlumočení pro neslyšící, studenti se učí převádět obsah sdělení z češtiny do českého znakového jazyka a naopak, trénují si paměť a vizuální vnímání. Přípravují se na nejrůznější situace, které mohou při tlumočení nastat a zaměřují se na různé cílové skupiny uživatelů znakového jazyka. Nezbytnou součástí tlumočnické profese je sebereflexe a stejně tak reflexe projevu ostatních tlumočnicků, což si student během tlumočnické specializace má možnost vyzkoušet.

V rámci tlumočnické praxe se studenti snaží uplatnit své znalosti a dovednosti, které získali během teoretických hodin studia. Aplikují své poznatky v reálných tlumočnických situacích. Praxe obvykle probíhá v posledním ročníku bakalářského studia, tedy až určitý čas po seznámení se se základními teoretickými poznatky z oblasti tlumočení. Záleží na studentovi, jak a kde bude praxi vykonávat. Může to být například v organizacích neslyšících, ve školách pro neslyšící nebo školách pro slyšící žáky, kde je integrován student s vadou sluchu. Praktikant je nucen si vyzkoušet tlumočení jak ve školním prostředí, tak tlumočení komunitní a veřejné. Praxe se skládá ze dvou částí. První sestává z náhledů na tlumočení služebně starších tlumočnicků a druhá představuje studentovo vlastní tlumočení pod dohledem profesionálního tlumočnicka, buď formou jeho přímé účasti při tlumočení nebo natočením záznamu tlumočení a jeho rozborem.

Budoucí tlumočníci mají možnost po celou dobu svého studia sledovat profesionální tlumočnický při tlumočení přednášek a cvičení v rámci oboru, neboť obor studují i neslyšící studenti a mnoho vyučovacích hodin je proto tlumočených do znakového jazyka.

Tato tlumočnická specializace neposkytuje vzdělání, které by samo o sobě stačilo na to, aby se ze studenta stal profesionální tlumočnick znakového jazyka. Zájemce o tlumočnickou profesi si po ukončení specializace musí formou dalších kurzů a seminářů vzdělání doplnit.

Další vzdělávání tlumočnicka tvoří zejména kurzy na procvičování tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka a obráceně, kurzy znakového jazyka a nejrůznější teoretické

semináře týkající se tlumočnické profese, například formou Certifikačního vzdělávacího programu, který nabízí České komora tlumočnicků znakového jazyka.

Certifikační vzdělávací program České komory tlumočnicků znakového jazyka

Certifikační vzdělávací program (dále CVP) pro tlumočnický znakového jazyka v Komoře je pro studenty přístupný od roku 2004. O čtyři roky později získal akreditaci Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky. Je určen pro slyšící i neslyšící tlumočnický českého znakového jazyka. Studenti absolvují teoretické i praktické semináře zaměřené na tyto tématické okruhy: tlumočnická profese a specifika tlumočení pro neslyšící v jednotlivých oblastech tlumočení (konferenční, soudní, na policii, v médiích, ve zdravotnictví, ve věznicích, umělecké tlumočení), dále znakový jazyk v pohledu lingvistickém a sociolingvistickém, výzkum znakového jazyka a komunita a kultura neslyšících.

Kromě seminářů účastníci CVP absolvují také praxi, avšak až po vykonání pohovoru. Podmínkami pro přihlášení na pohovor k praxi je absolvování semináře Úloha etického kodexu v profesi tlumočnicka a ukončené středoškolské vzdělání s maturitou. Pohovor pro slyšící frekventanty obsahuje následující složky: interakční motivační pohovor, psychologické testy, test percepce⁹ znakového jazyka, test produkce znakového jazyka a test sociokulturních znalostí.

Praxe sestává ze 400 hodin tlumočení, z toho 120 hodin ve školství, 120 hodin komunitního tlumočení, 20 hodin veřejného tlumočení (např. tlumočení kulturních akcí, seminářů, přednášek...) a 140 hodin nespecifikovaného tlumočení. Praxi student vykazuje potvrzením, které podepisují oba klienti. Část praxe student vykonává pod vedením supervizora, buď přímo na místě, nebo nepřímo formou rozboru videozáznamu tlumočení se supervizorem. V rámci praxe účastník studia CVP absolvuje jednu hodinu se supervizorem debatou nad svým tlumočnickým deníkem. Do něho si frekventant pravidelně zapisuje své poznatky a pocity po každé odtlumočené hodině a ty následně konzultuje se svým supervizorem. V průběhu konzultací si student do deníku zapisuje i supervizorova doporučení a názory.

Pokud studenti nasbírají dostatek kreditů v určitém časovém období, na závěr celého studia absolvují certifikační zkoušky. Složí-li je úspěšně, získají certifikát Komory, který garantuje jejich profesionalitu.

---

⁹ Proces vnímání.

Certifikační zkoušky se skládají z teoretické a praktické části. Teoretickou část tvoří písemný test zaměřený na oblasti probírané v seminářích. Praktická část se skládá z těchto částí: simultánní¹⁰ tlumočení projevu v češtině (audionahrávka) do českého znakového jazyka, simultánní tlumočení projevu v českém znakovém jazyce (videonahrávka) do mluvené češtiny, překlad dialogu dvou neslyšících osob (videonahrávka) a jeho následná interpretace s důrazem na kulturu mluveného projevu a zkouška dovednosti přizpůsobení se komunikačním potřebám klienta.

Závěrečnou certifikační zkoušku lze opakovat. Pokud frekventant úspěšně složí jen část teoretickou (či praktickou), podruhé ji již neopakuje. Opakovaně skládá jen část, ve které neuspěl. Jednotlivé části praktické poloviny zkoušky je nutno opakovat vždy znovu všechny, tj. nelze je od sebe oddělit. K získání certifikátu je potřeba být úspěšný v obou částech.

Nejzazší termín opakování certifikačních zkoušek (nebo jejich jedné části) je jeden rok. Pokud se frekventant do té doby k opravným zkouškám nedostaví, je z CVP vyřazen. Nejbližší možný termín pro opravu teoretické části je po jednom měsíci od neúspěšného složení, pro opravu praktické části pak měsíce tři. Počet opravných pokusů není omezen.

Certifikace mají omezenou platnost jeden rok. Certifikovaný tlumočnick má ale možnost si platnost certifikace prodloužovat opakovaně každý rok znovu. K prodloužení platnosti certifikátu je zapotřebí v průběhu celého kalendářního roku nasbírat na seminářích Komory 50 kreditů. Lze navštěvovat jakékoliv semináře, i ty, které frekventant navštívil již v době před získáním certifikátu.

<http://www.cktj.com/vzdelavani#cvp>

Registr tlumočnicků znakového jazyka v ČR

Žádný ze vzdělávacích systémů však neumožňuje získání takového certifikátu, který by tlumočnicka opravňoval k zařazení do registru tlumočnicků v České republice.

Tento registr se nazývá Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící (dále CZTN) a požaduje po tlumočnickovi splnění těchto požadavků:

- 1) čistý trestní rejstřík
- 2) doložení ověřené kopie nejvyššího dosaženého vzdělání

---

¹⁰ Promluva v jazyce výchozím probíhá při současném tlumočení této informace do jazyka cílového.

- 3) absolvování minimálně 50 hodin tlumočnického vzdělání určeného tlumočnickům pro neslyšící (semináře a kurzy s touto tematikou), nebo doklad o absolvování tlumočnického vzdělání v oblasti tlumočení pro neslyšící na vysoké škole
- 4) předložení potvrzení lékaře o zdravotní způsobilosti k výkonu tlumočnické profese
- 5) úředně ověřené potvrzení o absolvování minimálně 150 hodin znakového jazyka
- 6) absolvování pohovoru, který sestává ze 4 částí:
  - a) testu
  - b) překladu z českého znakového jazyka do psané češtiny (písemný test z videozáznamu)
  - c) převodu z českého znakového jazyka (videonahrávka) do mluvené češtiny
  - d) převodu z mluvené češtiny (zvuková nahrávka) do českého znakového jazyka.

www.asnep.cz

1.7.5 Příprava na tlumočení

Součástí tlumočnickovy práce, tj. převodu informace z jazyka výchozího do jazyka cílového, je i domácí příprava na tlumočenou situaci.

Ideální forma spolupráce učitele a tlumočnicka na přípravě je ta, kdy učitel předá tlumočnickovi s dostatečným předstihem - minimálně 2-3 dny - veškerý svůj materiál a podklady, které k přípravě vyučovací hodiny má. (Zahumeská, Dingová, Horáková 1998, s. 79) Tlumočnick se z podkladů dozví pro něj důležité informace, například zda bude hodina spíše výkladová, nebo v ní půjde o diskuzi se studenty, o práci na projektu, ústní zkoušení žáků, písemný test atd. Taková situace je ideální, ale opravdu výjimečná, v praxi si tlumočnick musí často poradit sám a hledat informace z různých dostupných zdrojů.

V prostředí vzdělávání je tlumočnickova příprava zvlášť důležitá, protože probíraná témata jsou stále nová a často velmi odborná, zejména na vysokých školách. Pokud tedy tlumočnick neobdrží podklady k vyučovací hodině od učitele, příprava na tlumočení se velmi prodlužuje, neboť zahrnuje četbu učebnic a textů, které se ve škole probírají, přemýšlení nad použitím vhodných znaků souvisejících s konkrétním tématem, přehrávání audionahrávek nebo videonahrávek, prohlížení odkazů na internetu, studium obrázků a grafů, které s tématem souvisí apod.

Avšak ani poskytnuté materiály nemusí být pro tlumočnicka dostačující. Příprava na tlumočení pak zahrnuje schůzku s vyučujícím z důvodu vyjasnění si klíčových pojmů a témat. (Šebková 2008, s. 47) Pokud tlumočnick netlumočí téma výuky pravidelně, nahlíží i do učebnic, textů a poznámek studentů z výuky s tématy, které se probírali dříve tak, aby měl základní představu o tom, na co učitel navazuje a co již studenti vědí.

Pro mnoho odborných termínů není ve znakovém jazyce odpovídající znak, a pokud je, nemusí být v širším povědomí neslyšících a tlumočnick se o jeho existenci nedozví. S neexistencí odborného znaku se musí vypořádat rovněž v rámci přípravy. Nalezne si odpovídající význam odborného termínu a podle slovtvorných zásad znakového jazyka znak vytvoří, představí ho neslyšícím studentům spolu s termínem v mluveném jazyce pomocí prstové abecedy a začne jej užívat. Lepším řešením je ale vytvoření nového znaku ve spolupráci s celým tlumočnickým týmem nebo s neslyšícími studenty, popřípadě se poradit s neslyšícím lingvistou. (Zahumenská, Dingová, Horáková 1998, s. 80)

Pokud na střední škole vstupuje tlumočnick do třídy poprvé, měl by se seznámit s komunikačními preferencemi studentů, pro které bude tlumočit. (Zahumenská, Dingová, Horáková 1998, s. 78) Je pro něj velkou pomůckou, když dopředu ví, jaké tlumočnické situace může očekávat, jací studenti ve třídě jsou a jak se ukazují jejich jména ve znakovém jazyce, aby je mohl oslovovat jejich jmenným znakem¹¹. Odpadá pak zdlouhavé hláskování jmen žáků v prstové abecedě. Stejně tak užitečné je znát jmenné znaky pedagogů. V případě, že některý ze studentů použije jmenný znak určitého učitele, tlumočnick tomu rozumí, může jej bez potíží přeložit a nenaruší tak plynulost hodiny. (Zahumenská, Dingová, Horáková 1998, s. 79-80)

Na tlumočnicka ve školství jsou kladeny neobvykle velké nároky, které jsou dány charakterem samotné výuky. Jedním z důvodů obtížnosti je délka tlumočení v rámci jedné vyučovací hodiny v trvání 45 minut na střední škole nebo 90 minut na škole vysoké. Tlumočnick musí často zvládnout i několik těchto časových úseků za sebou bez možnosti týmového tlumočení, kdy si odpočine při střídání s kolegou. Tlumočnick tedy může být sebelépe připravený, ale pokud tlumočí už několikátou hodinu za sebou v kuse a sám, jeho tlumočení nutně ztrácí na kvalitě. Dalším z důvodů obtížnosti je skutečnost, že tlumočnick někdy musí být o přestávkách, jediném svém krátkém čase, který je určen pro regeneraci sil,

---

¹¹ Jmenné znaky jsou jména ve znakovém jazyce, které vznikají na základě fyzických nebo povahových vlastností člověka, který se pohybuje v komunitě neslyšících lidí (nebo je komunitě neslyšících známý) a neslyšící mu tento znak po nějakém čase přiřadí.

k dispozici pro tlumočení rozhovorů a konzultací studentů s učiteli, psychology, sociálními pracovníky apod., na které se navíc pochopitelně nemá ani čas připravit. K lepší orientaci v problému mu může pomoci jen krátký rozhovor se studentem či pedagogem těsně před tímto náhlým tlumočením. Dalším problémem tlumočení ve středním školství je, že vyžaduje od tlumočnicka velkou časovou flexibilitu. Očekává se od něj totiž tlumočení nejrůznějších výstav, exkurzí, výletů a přednášek, které jsou nejen mimo vyučovací hodiny, ale mnohdy se o nich dozví jen několik dnů před jejich konáním a na přípravu mu zbývá minimum času.

Nevýhodou tlumočení ve školství je, že škola bohužel neohodnocuje tlumočnickovu přípravu ani nehodnotí celkovou náročnost a nabitý rozvrh tlumočnicka. Většinou z důvodu finančních možností školy. (Šebková 2008, s. 46)

1.7.6 Reflexe a supervize tlumočených situací

S ohledem na shora uvedené důvody obtížnosti potřebuje tlumočnick zpětnou vazbu svého tlumočení, kterou si zajišťuje pomocí zkušenějšího tlumočnicka, s nímž svá tlumočení rozebírá. Tlumočení si buď natočí na videokameru a následně se sejde se svým mentorem a nahrávku si spolu projdou, nebo může mít mentora přímo v tlumočené vyučovací hodině, při které si supervizující tlumočnick dělá poznámky a poté je s tlumočnickem rozebere.

Tlumočnick formou supervize¹² nebo intervize¹³ má možnost si své chyby uvědomit a poté je napravit.

1.8 Chyby v simultánním tlumočení

Tlumočnicki mluvených i znakových jazyků při převodu z jazyka výchozího (dále JV) do jazyka cílového (dále JC) pochopitelně občas chybují. Podíváme se nyní na to, jaké výzkumy chyb tlumočnicků těchto jazyků proběhly a do jakých kategorií jsou podle těchto výzkumů chyby řazeny.

---

¹² Supervize spočívá v tom, že tlumočnick rozebírá své tlumočení s mentorem, který nepracuje na stejném pracovišti jako tlumočnick, je to tedy mentor „zvenku“.

¹³ Intervize spočívá v tom, že tlumočnick rozebírá tlumočení s kolegou tlumočnickem, například služebně starším, kterého si vybral za svého mentora a který pracuje na stejném pracovišti jako tlumočnick.

1.8.1 Chyby tlumočnicků mluvených jazyků

Chyby tlumočnicků mluvených jazyků byly analyzovány více odborníky. Kategorizace chyb tlumočnicků mluvených jazyků se víceméně shodují v tom, že tlumočníci dělají chyby významové (obsahové) a formální. (Šantrůčková 2011, s. 37)

V následující kapitole vycházíme zejména z názorů Henrika C. Barika (Barik 1975, in Pöchhacker a Shlesinger 2002) a z diplomových prací Kláry Němcové (Němcová 2004) a Martina Nejedlého (Nejedlý 2004). Zmiňovaného rozdělení chyb tlumočnicků z hlediska formy a obsahu se drží téměř všichni autoři, které tu zmíníme. Například Daniel Gile (Gile 1995, in Němcová 2004), Catherina Falbová (Falbo 1998, in Němcová 2004) i již zmiňovaný Henrik C. Barik. Ten se ve své práci věnuje více obsahovým chybám. Formální chyby, jako například zpětné opravy a opakování, zmiňuje jen na okraj v rámci chyb obsahových a vyslovuje názor, že by tato problematika zasloužila další systematický výzkum. (Šantrůčková 2011, s. 37)

Němcová (Němcová 2004, in Šantrůčková 2011, s. 37) ještě přidává ke kategorii obsahu a formy kategorii prezentace. Ta je ale velmi podobná kategorii formální, proto jsme prezentaci zahrnuli do formy a samostatnou kategorii prezentace tu uvádět nebudeme.

Obsah

Do obsahových chyb lze zařadit zejména vynechávky a přidání informací, které výslednou informaci po obsahové stránce nejvíce poškodí. Tyto dva typy chyb zmiňuje většina autorů zabývajících se chybami tlumočnicků mluveného jazyka. (Gile 1995, Falbo 1998, Barik 2002)

Vynechávky, neboli ztráty informací, tj. vynechání informace, která je obsažena ve výchozím textu, ale v JC chybí, jsou chyby, které výrazně mění a poškozují výchozí projev. Text v JC je pak ochuzený o informaci, která byla v JV. Vynechávky se objevují hlavně z důvodu neporozumění informace v JV a někdy i z důvodu časového tlaku, pod kterým tlumočníci jsou. Do obsahových chyb řadí Němcová (Němcová 2004) kromě skutečných chyb i některé tlumočnické strategie, jako například princip ekonomie (strategické komprese a dekomprese). Příkladem strategické komprese (v tomto případě jejího typu - generalizace) je věta v JV: „*Na stole byl položen penál, tužka a propiska.*“, kterou může tlumočník přeložit z důvodu časového tlaku do JC takto: „*Na stole byly položeny psací potřeby.*“ Význam je

zachován (informace je v JC zobecněna), tlumočník ale využil princip ekonomie a nevyjmenoval položky, které se za pojmem „psací potřeby“ skrývají. Podle Němcové mohou strategické komprese způsobit vynechání informace, nebo významový posun. Tyto dva důsledky strategických kompresí nejen považuje za chybu, jak už jsme zmínili, ale také je od sebe odděluje. (Šantrůčková 2011, s. 37-38)

Jsme toho názoru, že oddělovat důsledky strategické komprese nelze. Při strategické kompresi, kdy je v JC vynechána informace, můžeme zároveň drobný významový posun občas vysledovat také. Naopak při strategické kompresi, kdy je v JC význam nepatrně posunut, můžeme někdy pozorovat vynechání určité informace, která byla obsažena v JV. Podle našeho názoru tyto tlumočnické strategie nelze považovat za chybu. Pokud není převod doslovný, což by v případě správného překladu být neměl, jsou často nějaké dílčí informace vynechány, přidány nebo nepatrně významově posunuty. Celkový význam a záměr řečníka však zůstává v převodu zachován. (Šantrůčková 2011, s. 38)

Přidání informace je taková chyba, kdy tlumočník přidá do JC další informaci, přičemž v JV vůbec nebyla obsažena. Tato chyba je právě tak závažná jako vynechání. Přidávání informací může být způsobeno tlumočnickovou přehnanou snahou přetlumočit informaci tak, aby byla co nejvíce srozumitelná. Do převodu tedy vloží své vlastní znalosti a zkušenosti a tím informaci přidá. Přidáním informace rozumí Němcová i strategické rozvolnění (dekomprese). Příkladem strategického rozvolnění může být převod věty v JV: „*Doktor tam je pouze ve všední dny.*“, kterou tlumočník z důvodu nedostatku času přetlumočí do JC takto: „*Doktor tam je pouze ve všední dny, tzn. pondělí až pátek.*“ Oproti Němcové se domníváme, že zde není význam nijak poškozen, tlumočník pouze rozvedl (rozvolnil) stávající myšlenku tak, aby informace v JV nebyla nijak změněna. (Šantrůčková 2011, s. 38)

Barik (Barik 2002, in Šantrůčková 2011, s. 38) vyčleňuje několik typů chyby zvané přidání informací a zařazuje tam například i takovou chybu, která se objevila v převodu věty z francouzštiny jako jazyka výchozího (Barik ji přeložil do angličtiny) „*which books they are going to publish and the way in which they are going to do it*“, kterou tlumočník přeložil do angličtiny „*the selection of the books which are going to be published and how they are going to be offered to the public*“. Barik tu zvýraznil slovní spojení „to the public“, které bylo tlumočnickem přidáno. Tlumočník totiž zaměnil francouzské „le faire“ (to do it - udělat) za „to offer“ (nabídnout) a k této záměně přidal ještě výraz „to the public“. Domníváme se však, že význam věty „*kteřé knihy budou publikovány a jak budou publikovány*“ je v převodu

dodržení. Nemyslíme si tedy, že by šlo o významnou přidanou informaci, která by měla být pokládána za chybu.

Do obsahových chyb lze řadit i **tzv. záměny (náhrady)**, kdy tlumočník nic nepřidá ani neubere, ale jednoduše změní význam slova nebo slovního spojení. Barik (Barik 2002, in Šantrůčková 2011, s. 39) vyčleňuje těchto záměn opět několik typů.

K obsahovým chybám lze ještě počítat **nedostatečnou koherenci**, kdy informace v cílovém jazyce nejsou usouvztažněné, tlumočník neumí dát informace do odpovídajících vztahů. (Šantrůčková 2011, s. 39)

Forma

Formálních chyb je celá řada, uvedeme zde jejich nejvýraznější kategorie. Barik formální chyby řadí do problematiky „elegančního, vytríbeného“ převodu. K těmto chybám jsou podle něho náchylnější tlumočníci, kteří tlumočí doslovněji (což my považujeme za jeden druh formální chyby – doslovnost) a nevystavují se tedy riziku, že budou muset přeložit styl promluvy a další hlediska promluvy mluvčího. (Barik 2002, in Šantrůčková 2011, s. 39)

My jsme toho názoru, že formálním chybám se nevyhnou nejen tlumočníci, kteří tlumočí doslovněji, ale ani ti, kteří se snaží tlumočit význam informace, neboť i oni se musí vyrovnávat s gramatikou a dalšími formálními aspekty.

První z formálních chyb je chyba zvaná **doslovnost**, tj. syntaktická doslovnost - respektování syntaktické struktury výchozího textu a dále lexikální doslovnost. Syntaktická doslovnost se projevuje v podobě výrazného přejímání celých vět nebo větných struktur výchozího jazyka do cílového. Lexikální doslovnost je přesným překladem jednoho slova nebo slovních spojení z JV do JC bez ohledu na význam slov a na vlastnosti cílového jazyka a kultury s ním spojené.

Další chybou jsou **gramatické nepřesnosti**. Jedná se o nepřesnost ve shodě podmětu s přísudkem (např. použití špatné koncovky: *ženy se dohadovalo*), nebo vyšínutí z vazby (např. použití špatné předložky nebo pádu: *pod židlím*), nebo nevhodnou kolokaci (nevhodné spojení slov, např. *pozorovat televizi*).

Zpětné korekce jsou také často považovány za formální chybu. Jsou to za prvé běžná přeroknutí, za druhé falešné začátky, tj. tlumočník začne překládat určitý úsek výpovědi, pak

ale po čase zjistí, že začátek přeložil špatně a začne znovu a za třetí to jsou rektifikace, tj. tlumočnick delší dobu tlumočí nějaké slovo špatně, po čase si chybu uvědomí a použije nesprávně přeložené slovo s výrazem *respektive* a následně správně přeloženým slovem (např.: *a jejich kino respektive filmy byly zvláštní*).

Formálními chybami jsou také **formulační nedostatky**. Jsou to například chyby z hlediska prozodie¹⁴, jako nedostatečná koheze (tlumočnickův hlas chvílemi ztrácí na intenzitě, vytrácí se) nebo hezitační pauzy (tlumočnick se v projevu zadržává, vzniklé pauzy vyplňuje nepříjemnými zvuky, jako je *hmm*, *eee*, *apod.*), dále různé vyjadřovací neobratnosti (časté opakování jednoho výrazu) a řečnické neobratnosti (nedostatečné navázání kontaktu s posluchači).

Stylistické posuny a nevhodný výběr slov v tlumočnickově převodu jsou rovněž chybami. Neadekvátní stylistický převod lze vysledovat v podobě neutralizace. Projev, který byl například ve stylu publicistickém, tlumočnick zneutralizuje a nepoznáme, jaký styl řečnick použil. Ke stylistickému posunu může také dojít tak, že projev, přednesený ve vyšší stylistické rovině, je převeden do nižší stylistické roviny (například projev na odborné konferenci je přetlumočen do nižšího hovorového stylu) a naopak. Tento chybný stylistický převod je způsoben zejména nevhodným výběrem slov. V překladu oficiálního projevu tlumočnick použije například výrazy *spousta*, *ňáké*, které neodpovídají vyššímu stylu projevu ve výchozím jazyce. Použitím takového nevhodného slova posune styl projevu do nižší úrovně.

(Šantrůčková 2011, s. 39-40)

1.8.2 Chyby tlumočnicků znakových jazyků

Systematický výzkum zabývající se chybami tlumočnicků znakového jazyka v České republice zatím neproběhl. Pouze Vendula Šantrůčková (Šantrůčková 2011) se ve své bakalářské práci „Typologie chyb při tlumočení z českého znakového jazyka do češtiny“ zabývá formálními chybami tlumočnicků znakového jazyka v převodu z českého znakového jazyka do českého jazyka. Pokusili jsme se vyhledat informace o tom, zda byl proveden systematický výzkum chyb tlumočnicků znakového jazyka alespoň v zahraničí. V USA podle našich informací (americký tlumočnick Tim Curry - osobní setkání) výzkum chyb tlumočnicků

---

¹⁴ Zvukové vlastnosti jazyka.

znakového jazyka proběhl, ale v České republice nejsou jeho výsledky snadno dostupné ani ve formě publikace, ani na webových stránkách v elektronické formě. (Šantrůčková 2011, s. 40-41)

Převod z českého znakového jazyka do češtiny

Šantrůčková (2011) ve své bakalářské práci vyčleňuje následující chyby z hlediska formy v převodu z českého znakového jazyka do češtiny u tlumočnicků českého znakového jazyka: doslovnost, gramatické nepřesnosti, zpětné korekce, formulační nedostatky, chyby z hlediska prozodie a postrádání smysluplnosti přetlumočené informace. V závěru své práce konstatuje, že chyby tlumočnicků mluveného jazyka se vesměs shodují s typy formálních chyb tlumočnicků jazyků znakových v převodu z českého znakového jazyka do češtiny. (Šantrůčková 2011, s. 60)

Převod z češtiny do českého znakového jazyka

Zahumenská, Dingová a Horáková (2008, s. 95) uvádějí pravidla, které by měl tlumočnick při převodu z češtiny do českého znakového jazyka dodržovat. V případě jejich nedodržení mohou vzniknout chyby. Zmiňují následující pravidla: správné parametry znaků (správný tvar ruky, umístění znaku, pohyb a orientace dlaně a prstů), přiměřená plynulost projevu (soudržnost, viditelnost, míra nevhodných neverbálně nevokálních prostředků – tj. gesta, a pohyby; míra nevhodných verbálně nevokálních prostředků – tj. výplňkové znaky), ekvivalentnost sdělení (výpustky, náhrady, přidávání a vkládání), mít na paměti, jaký je cílový, tj. český znakový jazyk (neuchylovat se k transliteraci do znakové češtiny¹⁵), správné využití nemanuálních prostředků, vhodnost výběru znaků cílového jazyka, srozumitelnost typů vět (tázací, oznamovací, rozkazovací či práci), gramatické užívání znakovacího prostoru, správné užívání prstové abecedy (míra, čitelnost), vyhnout se interferenci (tj. dát pozor na to, aby do cílového jazyka nepronikaly struktury z jazyka výchozího) a správné mluvní komponenty (či vzorce)¹⁶ a orální komponenty¹⁷ znaku.

---

¹⁵ Transliterace znakové češtiny je typ zprostředkování komunikace pro sluchově postižené klienty, kteří preferují češtinu. Transliterátor při tlumočení používá jednotlivé znaky znakového jazyka, ale přidržuje se gramatiky a slovosledu českého jazyka.

¹⁶ Pohyby úst, které vycházejí ze slov mluveného jazyka.

¹⁷ Pohyby úst, nevycházející ze slov mluveného jazyka.

EMPIRICKÁ ČÁST

1.9 Výzkum

Ve výzkumu jsme se zaměřili na obsahové a formální chyby tlumočnicků při tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka.

Při sběru materiálu jsme postupovali tím způsobem, že jsme natáčeli tlumočnické situace, kde byl mluvčím slyšící řečník a tlumočnický převáděl informace z češtiny do českého znakového jazyka.

Natáčeny byly reálné situace, žádná z nahrávek nepochází z tlumočení za experimentálních podmínek.

Nahrávky byly pořízeny ve vzdělávacím prostředí (střední škola, vysoká škola, odpolední přednáška pro středoškolské studenty) a mluvčím je buď slyšící řečník, nebo neslyšící student, který preferuje komunikaci mluveným jazykem a je mu rozumět tak dobře, že jeho projev může být tlumočen do českého znakového jazyka.

V nahrávkách je zachyceno tlumočení osmi tlumočnicků různého věku, pohlaví a vzdělání.

1.9.1 Stanovení hypotézy

Chyby, o kterých jsme se domnívali, že se u tlumočnicků při převodu informací objeví, jsme čerpali především z vlastních profesních zkušeností tlumočení českého znakového jazyka, z chyb tlumočnicků českého znakového jazyka při převodu z českého znakového jazyka do češtiny, které uvádí Šantrůčková (2011) ve své bakalářské práci, z výše uvedených chyb tlumočnicků mluvených jazyků (viz kapitola 1.8.1 Chyby tlumočnicků mluvených jazyků) a z pravidel, která uvádějí Zahumenská, Dingová a Horáková (2008, s. 95). Také z jejich uvedených zásad jsme mohli vyvodit pravděpodobné chyby, které při nedodržení těchto pravidel mohou vzniknout.

Předpokládáme, že se tlumočníci budou dopouštět spíše formálních chyb než chyb obsahových, neboť je vždy upřednostňován obsah přetlumočeného projevu před jeho formou.

Jelikož většina tlumočnicků českého znakového jazyka má již odborné tlumočnické vědomosti (viz kapitola 1.7.4 Vzdělání tlumočnicka), domníváme se, že by se obsahové chyby v nahrávkách neměly vyskytovat tak často jako chyby formální.

Zároveň jsme toho názoru, že obsahové chyby budou obdobné jako u tlumočnicků mluvených jazyků a formální chyby budou částečně stejné a částečně rozdílné. Rozdílné proto, že znakový jazyk má vizuálně motorickou povahu a některé formální chyby budou založené ne na nedostacích hlasových, ale pohybových.

Předpokládáme, že tlumočníci budou **informace vynechávat, přidávat a zaměňovat**. Budou se dopouštět **doslovností**, vybírat **nevhodné znaky** a projev bude občas **stylisticky posunut**. Dalším předpokládaným typem chyb jsou **formulační nedostatky**, kam zahrnujeme opakování jednoho nebo více znaků, nedokončené věty a výplňkové znaky. Tlumočníci se zřejmě budou dopouštět **zpětných korekcí**, tj. falešných začátků, rektifikací a běžných přeřeknutí – ať na úrovni celého znaku nebo na úrovni parametru znaku (jiné místo artikulace, jiný pohyb, jiný tvar ruky). Jejich projev bude občas **postrádat smysluplnost**. Očekáváme, že se tlumočníci budou dopouštět také **gramatických nepřesností**, a to v užití nemanuálních prostředků (chybný pohyb horní části těla, chybná mimika obličeje, špatně užití mluvních komponenty a orální komponenty), dále ve využití prostoru (špatným vyjádřením vztahů a časových linií), ve slovosledu (chybným umístěním slovesa ve větě, přídavného jména nebo příslovce před jménem podstatným, užitím klasifikátoru¹⁸ před jménem, užitím pojmu ve znakovém jazyce a následně téhož pojmu v prstové abecedě), v morfologii (chybným ohýbáním shodových sloves¹⁹, špatným užitím inkorporace²⁰ a v chybném užití opakování nebo neopakování znaku v rámci nedokonavého či dokonavého vidu). Domníváme se, že tlumočníci budou chybovat také v **prozodické oblasti jazyka**, tj. dojde ke špatné artikulaci znaků (znaky budou splývat, projev bude nesrozumitelný, celkově budou znaky příliš malé nebo velké, artikulované příliš rychle či pomalu), projev bude občas neplynulý a budou se objevovat hesitační pauzy (pauzy vyplněné třepotáním prstů nebo třepotáním celé ruky místo zvuků jako „ehmm“ v případě tlumočení do mluveného jazyka).

---

¹⁸ Klasifikátory jsou tvary ruky, které zastupují v prostoru daný předmět nebo jeho vlastnost.

¹⁹ Slovesa shodová jsou ta slovesa, která v sobě zahrnují gramatické významy osoby a čísla subjektu a objektu, užití jména nebo zájmena spolu se slovesem tedy není nutné.

²⁰ Inkorporace je takový proces, kdy je do výchozího tvaru znaku inkorporován (vložen) určitý tvar ruky nebo místo artikulace (místo tvoření znaku) nebo pohyb, jakým je znak produkován.

Co se týče četnosti chyb, očekáváme, že se budou nejvíce vyskytovat **zpětné korekce, formulační nedostatky a gramatické nepřesnosti.**

1.9.2 Zjištěné chyby

Při analýze tlumočnických výstupů jsme hodnotili četnost zaznamenaných typů chyb s vědomím, že jakýkoliv rozbor tlumočnických výkonů vždy obsahuje subjektivní prvek hodnotitele. Typy nedostatků, které zde uvádíme, jsou zachyceny jako Příloha 1 na digitálním videodisku (DVD), jež je součástí této praktické části práce.

V některých případech bylo těžké striktně rozlišit typ chyby, protože často jedna chyba vychází z jiné nebo spolu úzce souvisí. Například dopouštění se doslovnosti často souvisí s použitím nevhodného znaku, což může způsobit záměnu informace atd. My se však snažíme pojmenovat ukázkou podle těch klíčových chyb, které se v ní vyskytují.

Po rozboru nahrávek tlumočnicků při tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka, jsme vyzorovali tyto typy chyb:

1) Vynechání informace

(28 ukázek - Příloha 1)

2) Přidání informace

(9 ukázek - Příloha 1)

3) Záměna informace

(9 ukázek - Příloha 1)

4) Vystoupení z role tlumočnicka

(5 ukázek - Příloha 1)

5) Doslovnost

(11 ukázek – Příloha 1)

6) Formulační nedostatky

- opakování jednoho znaku nebo spojení znaků víckrát za sebou bez významového či gramatického opodstatnění
(17 ukázek – Příloha 1)
- nedokončené věty
(2 ukázky – Příloha 1)
- výplňkové znaky
(3 ukázky – Příloha 1)
- zaseknutí se v promluvě
(3 ukázky – Příloha 1)

7) Slovní zásoba

- nevhodný výběr znaku
(17 ukázek – Příloha 1)
- nedostatečná slovní zásoba
(4 ukázky – Příloha 1)

8) Zpětné korekce

- falešné začátky (chybný začátek a následná oprava)
(26 ukázek – Příloha 1)
- běžné přechytnutí na úrovni: - znaku
(4 ukázky – Příloha 1)
- parametru znaku (jiný pohyb, jiný tvar ruky)
(8 ukázek – Příloha 1)
- dvouručního/jednoručního znaku
(1 ukázka – Příloha 1)
- prstové abecedy
(2 ukázky – Příloha 1)

9) Postrádání smysluplnosti přetlumočené informace

- (4 ukázky – Příloha 1)

10) Gramatické nepřesnosti

- nemanuální prostředky (pohyb horní části těla, mimika obličeje, mluvní a orální komponenty)
(3 ukázky – Příloha 1)
- prostor (vztahy v prostoru)
(8 ukázek – Příloha 1)
- slovosled (chybný slovosled v užití klasifikátoru a užití prstové abecedy k vyhláskování pojmu)
(11 ukázek – Příloha 1)
- morfologie (ohýbání shodových sloves)
(2 ukázky – Příloha 1)

11) Prozodické nedostatky

- artikulace znaku
(8 ukázek – Příloha 1)
- nesrozumitelný projev
(2 ukázky – Příloha 1)
- neplynulý projev
(4 ukázky – Příloha 1)

12) Sociolingvistické nedostatky

- chyba v použití variety jazyka
(1 ukázka – Příloha 1)

13) Psycholingvistické nedostatky

- asociace s jiným pojmem
(2 ukázky – Příloha 1)

1.9.3 Analýza výzkumu

ROZBOR JEDNOTLIVÝCH CHYB V UKÁZKÁCH

Nyní podrobněji analyzujeme nalezené chyby, které se v převodu z češtiny do českého znakového jazyka objevovaly. Čísla u jednotlivých chyb (Vynechání informace 1, Přidání informace 5, Doslovnost 3 apod.) odkazují k číslům ukázek, které jsou obsaženy v Příloze 1 na DVD.

V jedné ukázce se často objevuje více chyb, proto pokud jsme již chybu popsali u ukázky, kde je chyb popsáných více, podruhé již chybu nepopisujeme a jen odkazujeme k ukázce výrazem „viz“. Pokud tedy například chyba, která se nachází v ukázce „Vynechání informace 12, Přidání informace 6“ byla již popsána v kapitole „1) Vynechání informace“, v další kapitole „2) Přidání informace“ již chybu nepopisujeme a jen odkážeme na ukázku popsanou dříve.

Použitím velkých písmen v rámci popisu typu chyby v ukázce zapisujeme znaky českého znakového jazyka, popřípadě užití těchto znaků ve větách nebo jejich částech.

OBSAHOVÉ CHYBY

1) Vynechání informace

Vynechání informace 1

Slyšící mluvčí říká: Řekněte mi, proč ty války byly, kolik jich bylo a jak dopadly. Tlumočník přeloží jen první část věty, tzn. „Řekněte mi, proč války byly, proč vznikly.“

Vynechání informace 2

Slyšící mluvčí říká, že si studenti mají napsat nadpis Občanská válka 49-45. Tlumočník ale informaci, že to bude nový nadpis, vynechá a tlumočí to jen v tom smyslu, že si studenti napíší poznámku o občanské válce, která proběhla v letech 49-45 před naším letopočtem.

Vynechání informace 3

Slyšící mluvčí navazuje na informaci o výhře Caesara nad Pompeiem tím, že v této ukázce dále říká: „To bylo v roce 45, v roce, kdy skončila válka.“ Tlumočník překládá informaci o výhře Caesara, informaci o letopočtu konce války ale vynechá.

Vynechání informace 4

Slyšící mluvčí v ukázce říká: „Já bych jen velmi stručně charakterizovala jeho vládu.“ Tlumočník informaci o stručnosti vynechává („Jak vypadala jeho vláda“).

Vynechání informace 5

Slyšící mluvčí říká: „Kleopatra přijela triumfálně i se svým synem do Říma (...)“, tlumočník informaci o synovi vynechává.

Vynechání informace 6

Slyšící mluvčí v ukázce mimo jiné říká: „(...) ten ji ovšem nemiloval, a tak Kleopatra spáchala sebevraždu.“ Informace o Kleopatřině sebevraždě v tlumočnickově překladu nezazní.

Vynechání informace 7, Opakování 4

Slyšící mluvčí říká: „Zvoní, já bych přeskočila hodinu 56, která líčí události, jak to vypadá po smrti Caesara, je to jenom v podstatě 14 let, takže já bych to zakončila tím, že Caesarovou smrtí Římská republika prožívá krizi (...)“. Tlumočník informaci o tom, že zvoní a hodina č. 56 bude vynechána, nepřeloží.

Vynechání informace 8

Slyšící mluvčí říká: „Je to podle S-S-S, tři strany.“ Tlumočník je zabraný do toho, co student píše na tabuli a tuto větu nepřeloží vůbec.

Vynechání informace 9

Slyšící mluvčí chválí studenty: „Vidím, že to jste použili pěkně, to už můžeme smazat (...)“, tuto pochvalu tlumočník nepřeloží.

Vynechání informace 10

Tlumočnick přetlumočí, ať jde jedna ze studentek k tabuli, vynechá ale informaci, kterou mluvčí zmínila, a sice že si studentka nevěděla rady s domácím úkolem.

Vynechání informace 11

Tlumočnick v ukázce nepřeloží učitelovu narážku na kapsu u kalhot a z toho plynoucí studentův omyl. Přetlumočí jen, že si jednou jeden student myslel, že tvářové kapsy jsou jen dole.

Vynechání informace 12, Přidání informace 6

Tlumočnick zbytečně rozvádí informaci mluvčího, hodně toho opakuje a něco přidává, proto už následně nestihne přetlumočit závěrečnou otázku učitele, který se ptá na čas zvonění přestávky.

Vynechání informace 13

Tlumočnick přeloží informaci, že si studenti musí uvědomit a umět vysvětlit, kde udělali chybu. Nepřetlumočí již však, že by studenti měli také říct, jak by to udělali příště, aby se jim taková chyba nestala.

Vynechání informace 14

Tlumočnick nepřetlumočí učitelovu narážku na to, že otázku č. 25 si určitě vytáhne jeden ze studentů (učitel uvede konkrétní jméno studenta). Místo toho vzápětí přetlumočí poznámku jiného studenta ke spolužačce. Učitelova snaha navázat se studenty kontakt byla tedy zmařena vinou tlumočnicka.

Vynechání informace 1

Tlumočnick ve svém překladu vynechá informaci o podání žádosti.

Vynechání informace 16, Přidání informace 9, Záměna informace 7

Tlumočnick ignoruje učitelčinu výzvu studentovi: „Nebudeme už tohle řešit, to už jsme úplně někde jinde“, a zaměňuje ji za informaci, kterou učitelka vůbec neřekla, totiž že má babička podat žádost. Student proto neví, že se učitelka chce již vrátit k výkladu, a tak dál

pokračuje ve vyprávění o babiččině pozemku. Učitelka se podruhé snaží studenta upozornit, že toto téma nemá dále rozvádět. Tlumočník se místo přetlumočení tohoto upozornění studenta zeptá, jestli babička ví, kolik pozemek měří. Student na to odpovídá a tím se diskuze prodlužuje. Učitelka potřetí upozorňuje, že se už vrátí k původnímu tématu přírodních zdrojů. Tlumočník to opět nepřetlumočí a řekne ve znakovém jazyce studentovi, že jeho vyprávění bylo zajímavé.

Vynechání informace 17

Tlumočník nestíhá přeložit informaci, že na severu Čech se těží hnědé uhlí a na severní Moravě černé uhlí.

Vynechání informace 18

Tlumočník vynechá informaci o tom, že se název Zlatonosná Otava dodnes používá.

Vynechání informace 19, Falešný začátek 10

Tlumočník použije nejprve znak NEPATŘIT, který není vhodné v tomto kontextu použít, hned se ale opraví a použije už správný znak NEHODIT SE. Tlumočník současně v této ukázce vynechává informaci o tom, že student své vyprávění může říct o velké přestávce.

Vynechání informace 20

Tlumočník v ukázce vynechá informaci, že se v Čechách v pitné vodě koupeme.

Vynechání informace 21

Tlumočník vynechá informaci o tom, že tempo každého člověka je individuální, dané.

Vynechání informace 22

Tlumočník vynechá informaci o tom, že kapitál jsou peníze, které přinášejí další peníze. Pravděpodobně proto, že neví, jak toto přeložit do znakového jazyka (zaváhání a následně překlad další věty).

Vynechání informace 23

Tlumočnick nestihne ve výčtu přeložit informaci, že si musí člověk také předem zjistit, kde (na jakém místě) bude pracovat.

Vynechání informace 24

Tlumočnick si neví rady s přeložením věty: „Teorie a praxe, to jsou takové dva úplně jiné břehy, teorie je krásná věc, praxe už není tak krásná, ale je to praxe a skutečně to existuje (...)“. Tuto informaci tlumočnick do znakového jazyka nepřeloží.

Vynechání informace 25

Tlumočnick nepřeloží informaci mluvčího, že se se studenty ještě k tématu „paměť“ později vrátí.

Vynechání informace 26, Neplynulý projev 5

Tlumočnickovi uniká část informace nebo ji nepochopil a tuto část (k jakému konkrétnímu receptoru se antigen dostává) tedy nepřeloží. Jeho projev ve znakovém jazyce je tím také velice nejistý, útržkovitý a neplynulý.

Vynechání informace 27

Tlumočnick vynechává informaci o tom, že žena dítě v porodnici nechá.

Vynechání informace 28

Tlumočnick vynechává informaci o tom, že rozhovory jsou vedeny s žáky lingvistů, tj. se strukturalisty 2. a 3. generace.

2) Přidání informace

Přidání informace 1

Slyšící mluvčí říká, že do hodiny přišla návštěva, studentka prvního ročníku filosofické fakulty (mluvčí uvedla nesprávná fakta, ale to není předmětem našeho zájmu). Tlumočnick tlumočí, že přišla studentka prvního ročníku filosofické fakulty, ale přidává k tomu ještě

informaci, že to je první ročník magisterského studia, což mluvčí vůbec nezmínila. Tlumočnické tuto informace získal ze soukromého rozhovoru vedeného před hodinou a do překladu ji vložila.

Přidání informace 2

Na otázku studenta, proč má podobizna oranžové oči, slyšící mluvčí odpovídá: „Nevím, nevím“. Tlumočnické k této informaci navíc přidává, že je to nepovedená socha, nebo nevyšlo vyfotografování sochy a její přenesení do atlasu.

Přidání informace 3

Tlumočnické sám od sebe začne studentovi vysvětlovat, co má v dané chvíli dělat. Tato situace již hraničí s etickou problematikou, kdy tlumočnické nemá vystupovat z tlumočnické role a vysvětlovat nebo říkat něco, aniž by tlumočil mluvčího.

Přidání informace 4

Slyšící mluvčí říká: „Znám úhel, úhel a stranu, takže...“. Tlumočnické překládá tuto informaci a ještě přidává, že je to přesně podle věty U-S-U.

Přidání informace 5, Prostor 2

Tlumočnické k původní informaci mluvčího, že je otázka č. 13 lehká maturitní otázka, přidá další informaci, že kdo si č.13 vytáhne, bude to pro něj šťastné číslo. To učitel neříkal. Studenti na informaci tlumočnické hned reagují a začíná poměrně dlouhá diskuze o šťastných číslech, kterou vlastně inicioval tlumočnické přidáním své vlastní informace.

Ke konci ukázky se ještě vyskytuje chyba v prostoru, kdy tlumočnické překládá větu: „(...) stal jsem se zubním technikem (...)“ a tam, kde má použít klasifikátor pro osobu v prostoru na sobě (já jsem se stal zubním technikem), užije ho v prostoru před tělem (z věty pak není pochopitelné, kdo se tedy tím zubním technikem stal).

Přidání informace 6, Vynechání informace 12

Viz ukázka „Vynechání informace 12, Přidání informace 6“.

Přidání informace 7

Tlumočník sám od sebe vysvětluje studentům jejich omyl a uvádí na pravou míru, na co se jich skutečně učitel ptá.

Přidání informace 8

Tlumočník učitelovu informaci, že si člověk musí připlatit zhruba 5 eur, doplní v překladu o sdělení, že pacienti si připlácejí velmi rádi.

Přidání informace 9, Vynechání informace 16, Záměna informace 7

Viz ukázka „Vynechání informace 16, Přidání informace 9, Záměna informace 7“.

3) Záměna informace

Záměna informace 1

Větu „Kdo válčí proti sobě v občanské válce, (jméno studentky)?“ tlumočník překládá s jiným významem. Tlumočník ukazuje ve znakovém jazyce „VÁLKA ZAČNE, VÁLKA TYP OBČANSKÁ?“. Kdybychom tuto jeho větu přeložili zpětně do češtiny, zněla by asi takto: „Když začne válka, je to válka občanská?“ Což ale nebyl záměr mluvčího, který se ptal na to, kdo proti sobě v této válce válčí.

Záměna informace 2, Opakování 1

Slyšící mluvčí říká: „Ne, vůbec nehledejte konkrétní osobu, já chci obecně vědět, kdo proti komu.“ Tlumočník první část věty přeloží se zcela jiným významem, protože ve znakovém jazyce říká: „NE PŘESNĚ VÁLKA NEBYLO, NEMÁ“, což bychom zpětně mohli do češtiny přeložit jako: „Ne, nebyla to konkrétní válka“. Zároveň s tím opakuje v druhé části věty bez významového opodstatnění znaky OBECNĚ A VÁLKA (každé dvakrát).

Záměna informace 3

Mluvčí hovoří o tom, že by studentka měla znát určitý pojem a má pocit, že se dotazované ptala i vloni a stejně studentka vypadá, že to slyší poprvé. Tlumočnick místo toho vysvětluje význam dotazovaného pojmu.

Záměna informace 4

Tlumočnickovým zaviněním došlo k významovému posunu informace. Učitel upozorňuje na to, že rozdělení na tabuli je pouze základ a studenti musí dál o každém z bodů ještě hodně umět říct. Tlumočnick to ale přeloží tak, že rozdělení na tabuli je úplný základ všeho a že jej studenti musí dobře znát.

Záměna informace 5

Tlumočnick přeloží větu v jiném smyslu, než původně byla. Učitelka říká, že si studentky mohou radit a nemusí pracovat samy. Tlumočnick tuto informaci přeloží v tom smyslu, že si studentky mohou a nemusí sednout vedle sebe.

Záměna informace 6

Učitelka říká, že to nebude věta U-S-U, protože tam nejsou dva úhly. Tlumočnick tuto větu zamění za informaci, že výsledná věta, podle které bude příklad zapsán, je opačná k té, kterou studentka špatně určila.

Záměna informace 7, Vynechání informace 16 , Přidání informace 9

Viz ukázka „Vynechání informace 16, Přidání informace 9, Záměna informace 7“.

Záměna informace 8

Věta v češtině zní : „A tam ji požádal o ruku“. Tlumočnick tuto větu přeložil takto (ve slovosledu znakového jazyka): „TAM CHCE PLÁN BUDE SVATBA“, což bychom zpětně do češtiny mohli přeložit takto: „Plánují, že na tom místě bude svatba“.

Záměna informace 9, Nevhodný výběr znaku 16

Tlumočník použil znak ALESPONĚ ve větě, kdy mluvčí říká, že „(...) odborný styl zvládal dobře“. Tlumočník měl užít znak DOBŘE. Znak ALESPONĚ nevyjadřuje původní informaci v češtině a tím ji tedy zaměňuje za informaci jinou.

FORMÁLNÍ CHYBY

1) Doslovnost

Doslovnost 1

Tlumočník se v ukázce dopouští chyby zvané „doslovnost“ tak, že větu slyšící mluvčí „Mám trojúhelník ABC“ přetlumočí ve slovosledu znakového jazyka takto: „ÚKOL MÁM TROJÚHELNÍK ABC.“ Znak MÁM se ale do věty znakového jazyka v tomto kontextu nehodí, tlumočnickův překlad byl ovlivněn strukturou věty v češtině. Správný překlad by mohl vypadat ve slovosledu znakového jazyka například takto: „ÚKOL - SPECIFICKÝ ZNAK UPŘESNĚNÍ - CO, TROJÚHELNÍK ABC.“

Doslovnost 2

Slyšící mluvčí říká, že to, že na obrázku je hodně stejných nebo podobných trojúhelníků, nám moc nepomůže. Tlumočník větu přeloží tak, že použije pro poslední část věty „moc nám to nepomůže“ shodové sloveso znakového jazyka POMÁHAT, které artikuluje s kroucením hlavy ze strany na stranu (vyjádření záporu) a směrem k sobě (značí, že mně to nepomůže). Tento znak se ale do věty ve znakovém jazyce nehodí, tlumočnickův překlad byl ovlivněn strukturou věty v češtině. Lepší by bylo místo něj použít například znak „K NIČEMU“.

Doslovnost 3

Slyšící učitel v ukázce mluví o tom, že si se studenty dělá přehled, co v každé maturitní otázce má být. Tlumočník v překladu použije znak PŘEHLED/PROHLÍŽET SI, což se do věty ve znakovém jazyce v tomto kontextu nehodí. Tlumočnickův překlad byl ovlivněn pojmem užitým v češtině. Lépe by bylo v tomto případě použít znak O ČEM/OBSAH, který lépe vystihuje pravý význam informace.

Doslovnost 4

Učitelčinu větu „Nebudu vás unavovat tím názvem, ten je komplikovaný“, tlumočnick přetlumočí (zapsáno dle slovosledu znakového jazyka): „NEBUDU ÚNAVA JMÉNO SLOŽITÉ, což je přeloženo doslovně dle struktury věty v češtině. Tato fráze („nebudu vás unavovat tím, že...“) se ve znakovém jazyce vůbec nepoužívá. Správně by se mohla přetlumočit například takto (ve slovosledu znakového jazyka): „JMÉNO SLOŽITÉ, ZBYTEČNÉ TADY CELÉ ŘÍKAT, NEMUSÍTE VĚDĚT“.

Doslovnost 5

Tlumočnick doslova přeloží slovo „prostředí“ znakem STŘED, který je v tomto kontextu nesmyslný. Přitom znakový jazyk disponuje znakem PROSTŘEDÍ, který ale tlumočnick nepoužil. Zde se jedná o lexikální doslovnost.

Doslovnost 6

Učitelka podává informaci studentům v češtině o tom, že „tady sedí proto, že by měli být zubními laboranty“. Tlumočnick použije v překladu do znakového jazyka znak SEDĚT, což je lexikální doslovnost. Správně bychom to do znakového jazyka mohli přeložit například s použitím znaku PŘÍTOMNOST místo znaku SEDĚT. Celý překlad by mohlo vypadat například takto (ve slovosledu znakového jazyka): „VY TADY PŘÍTOMNOST, ŠKOLA DOCHÁZENÍ PROČ? DŮVOD VY CHCETE V BUDOUCNU PRÁCE ZUBNÍ LABORANT.“

Doslovnost 7

Tlumočnick při překladu slovního spojení „velká novinka“ použije spojení znaků VELKÝ a NOVÝ (s artikulací ústy „velká novinka“), což je doslovný překlad, ovlivněný formulací výchozí informace v češtině. Správně by se v překladu do znakového jazyka měl objevit pro toto spojení slov jeden znak, a to NOVINKA/NÁHLE SE OBJEVIT.

Doslovnost 8, Artikulace znaku 6

Tlumočnick nedostatečně čitelně artikuluje znak E-MAIL. Zároveň použije v překladu věty z češtiny „nepodívala jsem se (na e-mail)“ znak PODÍVAT SE, což je doslovný překlad,

ovlivněný výchozí formulací v češtině. Ve znakovém jazyce by se znak PODÍVAT SE v tomto kontextu nepoužil, mohli bychom ho vyměnit například za znak PŘEČÍST.

Doslovnost 9

Tlumočník použije pro překlad věty v češtině „Nechci se cpát do toho záběru“ doslovný výraz pro slovo „záběr“. Vyjadřuje jej znakem ZÁBĚR/ ROZŠÍŘIT, který ne zcela vystihuje význam původní informace. Zde by bylo lepší použít znak NATÁČET NA VIDEOKAMERU.

Doslovnost 10

Tlumočník používá pro pojem „příspěvek“ (v souvislosti s literaturou a jazykovědou) znak PŘÍSPĚVEK, který se ve znakovém jazyce užívá pouze v souvislosti s peněžním příspěvkem. Tento znak bychom mohli vyměnit například za znak ČLÁNEK.

Doslovnost 11

Tlumočník překládá větu „To nebyl případ ani jedné z žen (ženy byly s Jacobsonem nadále v kontaktu)“ do znakového jazyka takto (ve slovosledu znakového jazyka): „NEMLUVIT SPOLU – NE, JACOBSON JINÝ PŘÍPAD“. Zpětně do češtiny bychom to mohli přeložit takto: „Že by spolu nemluvili, to ne. Jacobson s nimi nemluvil v jiném případě“. Znak PŘÍPAD je zde projevem doslovnosti a je značně ovlivněn původním výrazem „případ“ z české věty. Tento znak se ve znakovém jazyce používá spíše ve významu „v případě“, „pokud“ a do tohoto kontextu (viz výše) se nehodí. Správně bychom mohli větu ukázat takto: (ve slovosledu znakového jazyka): „JACOBSON JEHO ŽENY ROZVOD ROZVOD ROZVOD, POTOM SPOLU NEMLUVIT? NE. DÁL NORMÁLNĚ POTKÁVALI, MLUVILI SPOLU.“

2)Formulační nedostatky

- a) OPAKOVÁNÍ (jednoho znaku nebo spojení znaků víckrát za sebou bez významového či gramatického opodstatnění)

Opakování 1, Záměna informace 2

Viz ukázka „Záměna informace 2, Opakování 1“.

Opakování 2, Falešný začátek 2

Slyšící mluvčí říká: „Tak, a teď uděláme to, co jsme měli udělat na začátku hodiny, to, že se podíváme na podobiznu Caesara.“ Tlumočník nejdříve znakuje ve znakovém jazyce : „TEĎ CHCI ZNOVU CHCI ZNOVU UKÁZAT BYLO ZAPOMNĚLA UKÁZAT OBRÁZEK OBRÁZEK CASEAR VYPADÁ CO“. Zpětně do češtiny přeloženo: „Teď si znovu ukážeme, znovu si ukážeme, zapomněla jsem vám ukázat, jak vypadá Caesar, tak se na jeho podobiznu podíváme teď.“ Tlumočník pravděpodobně chtěl vyjádřit větu: „Teď si znovu ukážeme obrázek Caesara“, ale zjistil, že tento význam neodpovídá informaci ve výchozím jazyce, takže svůj začátek věty následně opravil. V ukázce dochází zároveň k neopodstatněnému zopakování (z hlediska významu a gramatiky) znaku OBRÁZEK.

Opakování 3

Slyšící mluvčí v ukázce říká: „Není to povedená fotografie.“ Tlumočník větu tlumočí s neopodstatněným zopakováním znaku NEPOVEDLO, který zbytečně artikuluje dvakrát.

Opakování 4, Vynechání informace 7

Viz ukázka „Vynechání informace 7, Opakování 4“.

Opakování 5

Tlumočník opakuje znak PODÍVAT SE třikrát za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 6, Přeřeknutí 5 (pohyb)

Tlumočník znak ŠESTÝ artikuluje s nesprávným pohybem rukou. Pohyb, který je zachycen v ukázce, se používá u číslovek určených pro datum. Pohyb u znaku číslovky, která se pojí s pojmem ročník, by měl být jiný, a to dvakrát pokrčené prsty. Dále tlumočník spojení znaků ŠESTÝ ROČNÍK opakuje dvakrát, bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 7

Tlumočník opakuje znak BÁZE dvakrát za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 8

Tlumočník opakuje znak KONFERENCE 3x za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 9

Tlumočník opakuje znak LES 3x za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 10

Tlumočník opakuje znak ČERVENEC 3x za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 11

Tlumočník opakuje znak TYP 3x za sebou a znak RŮZNÉ 2x za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 12

Tlumočník opakuje znak ZDRAVOTNÍ 2x za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 13

Tlumočník opakuje znak pro číslovku PATNÁCT 2x za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 14

Tlumočník opakuje znaky NECHAT a MĚNĚ 2x za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 15

Tlumočník opakuje znak NULA 3x za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 16

Tlumočník opakuje znaky PŘÍRODA a OCHRANA 2x za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

Opakování 17

Tlumočník opakuje znak MOC 3x za sebou bez významového či gramatického opodstatnění.

b) NEDOKONČENÉ VĚTY

Nedokončená věta 1

Tlumočník nedokončí překlad věty, která zahrnovala informaci, že studentka sice slovesa trénovala, ale že je zapoměla učiteli poslat. Druhá část věty nebyla přeložena. Chyba vznikla pravděpodobně kvůli tomu, že se tlumočník obával, že nestihne přeložit reakci další studentky, a proto větu nedokončil a začal překládat informaci další.

Nedokončená věta 2

Tlumočník nedokončí překlad věty v češtině „Křest už jsem říkal“, překlad do znakového jazyka je tedy ochuzen o informaci, že téma křestu už bylo řečené.

c) VÝPLŇKOVÉ ZNAKY

Výplňkový znak 1 (mix 3 ukázek)

Tlumočník používá často výplňkový znak ALE.

d) ZASEKNUTÍ SE V PROMLUVĚ

Zaseknutí se v promluvě 1

Tlumočník se zarazí u znaku ALFA, který dlouho není schopen správně artikulovat.

Zaseknutí se v promluvě 2

Tlumočník se zarazí u znaku MAKRO, který není schopen na první pokus správně artikulovat.

Zaseknutí se v promluvě 3

Tlumočník se zarazí u znaku ANTIGEN, který není schopen na první pokus správně artikulovat.

3) Slovní zásoba

a) NEVHODNÝ VÝBĚR ZNAKU

Nevhodný výběr znaku 1

Slyšící mluvčí mluví o povstání otroků, tlumočník místo znaku POVSTÁNÍ použije znak REFORMA.

Nevhodný výběr znaku 2

Slyšící mluvčí vysvětluje, že město Capua se píše s C na začátku, ale čte se K. Tlumočník místo správného znaku pro „výslovnost“ užije znak „říkat“, který se používá v případech, kdy se ve znakovém jazyce vysvětluje význam nějakého pojmu opisem a na závěr vysvětlení se ukáže znak ŘÍKÁ a následně nový pojem. Tento znak vyjadřuje to, že se opsaný význam dá označit jedním slovem (Například ve větě: MÍSTO V TOM HODNĚ DOMŮ + KLASIFIKÁTOR NAZNAČUJÍCÍ MNOŽSTVÍ DOMŮ V PROSTORU, BYDLÍ TAM HODNĚ LIDÍ – ŘÍKÁ „MĚSTO“.)

Nevhodný výběr znaku 3, Překnutí 4 (Pohyb)

Slyšící mluvčí říká, že: „Caesar se nikdy k tomuto vztahu oficiálně nepřihlásil.“ Tlumočník to ve znakovém jazyce ukáže takto: „CASEAR POKUD NÁVŠTĚVA ŘÍM, RŮZNÉ OSLAVY, PRIMA, ALE KLEOPATRA NÁVŠTĚVA ŘÍM, JAKO PODVOD, LÁSKA SPOLU NE, „ZNAK BEZ VÝZNAMU“ PODVOD“. Zpátky do češtiny by se toto přeložilo například takto: „Když byl Caesar v Římě, jezdil po různých oslavách, užíval si, ale pokud Kleopatra přijela do Říma, podváděl, dělal, jako že spolu nic neměli. Znak OSLAVY

a PODVOD se v tomto kontextu do věty nehodí. Daly by se v prvním případě nahradit znaky nebo spojeními znaků ZÁBAVA/SPOLU S KLEOPATRA CHODIT/SEX a v druhém případě NEZNAT SE K NĚČEMU/DISTANCOVAT SE OD NĚČEHO. V ukázce se navíc vyskytuje znak, který je artikulován před obličejem (viz předposlední znak ve větě ve slovosledu znakového jazyka výše) celou rukou s pokrčenými prsty s pohybem dolů a nemá žádný význam. Tlumočník chtěl pravděpodobně použít znak MASKA, který vyjadřuje přetvařování se. Tento znak by ale byl bez pohybu dolů.

Nevhodný výběr znaku 4

Tlumočník učitelovu větu: „Co to (dublování) znamená, k čemu je to důležité apod.“, kterou překládá ve slovosledu znakového jazyka takto „DUBLOVÁNÍ CO TO JE NEVÍTE VYSVĚTLIT ROZBOR“. Větu ve znakovém jazyce bychom zpět do češtiny mohli přeložit takto: „Co to je dublování, když nevíte, tak vysvětlete.“ Znak NEVÍTE se do této věty nehodí, lépe by bylo tento znak úplně vynechat, popřípadě vyměnit za znak VÍTE.

Nevhodný výběr znaku 5

Tlumočník v ukázce používá znak NEMĚNÍ SE/ JE TO STÁLE STEJNÉ v souvislosti se shodnými trojúhelníky. Tento znak ale nevyjadřuje význam slova „shodný“. Pokud by se jednalo o nějakou věc, která je po delší dobu stejná, nemění se, tak by se znak dal použít. To ale není případ situace v ukázce.

Nevhodný výběr znaku 6

Učitel studenty žádá, aby vlastními slovy vysvětlili pojem „bonita půdy“. Tlumočník v překladu použije znak VYMÝŠLET SI, který se do kontextu této věty vůbec nehodí. Tento znak by bylo možné použít v případě, že by si studenti měli vymýšlet vlastní teorie na dané téma, a teorie by mohly být i nesmyslné a nepravdivé.

Nevhodný výběr znaku 7

Učitelka mluví o tom, že někdo promyslí postup práce a další pak tuto práci (např. fyzickou) vykoná. Tlumočník pro spojení slov v původní větě „(...) někdo promyslí (...)“ v překladu použije znak VYMÝŠLET SI, který se do kontextu této věty nehodí. Tento znak

by mohl být použit v případě, že by ten, kdo promýšlí postup práce, měl na dělníky přehnané nároky a vymýšlel by pro ně zbytečné úkony.

Nevhodný výběr znaku 8

Tlumočník v ukázce zvolí v překladu slovního spojení „získat fyzické dovednosti“ do znakového jazyka znak SBÍRAT (fyzické dovednosti), který se do této věty nehodí. Mohli bychom ho nahradit například znakem UČIT SE nebo VNÍMAT.

Nevhodný výběr znaku 9

Tlumočník nejprve použije pro slovo „měřit“ nevhodný znak podobný znaku NASTAVIT (ústý artikuloval ale „měřit“), poté mu neslyšící student napoví správný znak MĚŘIT.

Nevhodný výběr znaku 10

Tlumočník pro přeložení slova „negativní“ použije špatný znak NEUTRÁLNÍ, poté mu neslyšící student napoví správný znak NEGATIVNÍ.

Nevhodný výběr znaku 11

Tlumočník použije správný znak UVEDNO/NAPSÁNO (v učebnici), poté ale užije ještě znak PŘEDAT/ODEVZDAT, který se do kontextu věty vůbec nehodí.

Nevhodný výběr znaku 12

Tlumočník při překladu části věty: „ (...) které zlikvidují kde co“ použije znak NÁHLE/PŘEKVAPENÍ/PŘÍMO, který nevystihuje zcela význam původní informace v češtině. Pokud by mluvčí zmínil neočekávanost děje, náhlost, pak by se znak do věty hodil. V tomto případě bychom mohli použít znaky HRUBĚ nebo FAŠISMUS, které se používají právě pro vyjádření intenzity děje a jsou spojovány spíše s negativními významy.

Nevhodný výběr znaku 13

Mluvčí vykládá o buňkách, které jsou špatně přístupné. Tlumočník slovo „přístupné“ přeloží znakem PŘIZPŮSOBENÉ, který se do daného kontextu vůbec nehodí. V tomto případě by bylo lepší použít například znak SCHOVANÉ.

Nevhodný výběr znaku 14

Tlumočník použije pro překlad formulace v češtině „představte si“ znak NÁPAD/ŠOK, který se pro překlad výše zmíněné formulace v češtině nehodí. Mohli bychom použít například místo toho znak PŘEDSTAVA nebo spojení znaků NAPŘÍKLAD SITUACE CO.

Nevhodný výběr znaku 15

Tlumočník použije pro pojem „filosofie“ v rámci spojení slov „filosofie jazyka“ znak FILOSOFIE, který se používá jen pro pojmenování Filosofické fakulty. Obecný znak FILOSOFIE, který můžeme použít například ve spojení s vyučovaným předmětem, nebo člověkem, který se věnuje filosofii, vypadá jinak.

Nevhodný výběr znaku 16, Záměna informace 9

Viz ukázka „Záměna informace 9, Nevhodný výběr znaku 16“.

Nevhodný výběr znaku 17

Tlumočník pro pojem „sémiotika“ užívá špatné spojení znaků, které zahrnuje znak VÝZNAM. Pravděpodobně si spletl pojmy „sémantika“ (kde se skutečně k překladu do znakového jazyka znak VÝZNAM používá) a „sémiotika“ (věda o znacích, s významem nemá pojem nic společného).

b) NEDOSTATEČNÁ SLOVNÍ ZÁSoba

Nedostatečná slovní zásoba 1

Tlumočník má potíže s vybavením si znaku MYSLIVEC/HAJNÝ. Pomůže si prstovou abecedou a neslyšící studenti mu znak poté napovědí.

Nedostatečná slovní zásoba 2

Tlumočník má potíže s vyjádřením znaku KRTEK. Nejprve ukáže špatný znak (znak pro zvířata VEVERKA nebo KŘEČEK) a ústy artikuluje „krtek“, následně mu studenti napovědí správný znak.

Nedostatečná slovní zásoba 3

Tlumočník si neví rady s překladem slova „kapacita“.

Nedostatečná slovní zásoba 4

Tlumočnick má potíže s překladem odborných lingvistických pojmů (lexikologie, lexikografie, sémantika, sémiotika, etymologie, dialektologie), některé tedy ukáže špatně (lexikologie, sémiotika), některé vůbec (etymologie, dialektologie).

5) Zpětné korekce

a) FALEŠNÝ ZAČÁTEK (chybný začátek a následná oprava)

Falešný začátek 1

Tlumočnick chtěl použít znak, který se artikuluje u obličejí ukazováčkem a vykoná pohyb ohnutí prstu dolů směrem od obličejí. Znak má být správně artikulován společně s orálním komponentem „AP“, ale tlumočnick nejprve ukáže znak s orálním komponentem „BR“, poté si uvědomí, že ke znaku patří jiný orální komponent, a proto znak zopakuje již s komponentem správným.

Falešný začátek 2, Opakování 2

Viz ukázka „Opakování 2, Falešný začátek 2“.

Falešný začátek 3

Slyšící mluvčí říká, ať jde někdo k tabuli. Tlumočnick chce ukázat znak ODVÁŽNÝ, který se ve znakovém jazyce v tomto kontextu používá. Místo toho začne ukazovat znak OCHOTNÝ, nedokončí ho, protože si uvědomí, že se do věty nehodí a ukáže už správný znak ODVÁŽNÝ.

Falešný začátek 4

Tlumočnick se přeřekne ve znaku OSTATNÍ, který poprvé artikuluje s nedokončeným pohybem, který je součástí znaku, podruhé už tento pohyb opraví.

Falešný začátek 5, Morfologie 1

Tlumočnick v ukázce místo znaku ŘÍCT, použije znak ODEVZDAT/DÁT, ten následně opraví na ŘÍCT, ale toto shodové sloveso nepoužije ve správném tvaru. Místo toho, aby znak

ukázal směrem k sobě jakožto k učiteli (tlumočník na sebe přebírá roli mluvčího), ukáže tento znak směrem k učiteli.

Falešný začátek 6

Tlumočník místo znaku „snímací“ použije znak „provizorní“, vzápětí si to uvědomí a zpětně chybu opraví.

Falešný začátek 7

Tlumočník omylem místo znaku pro číslovku 17 ukáže 18, poté si to uvědomí, omluví se a opraví číslovku 18 na 17.

Falešný začátek 8

Tlumočník chtěl ukázat znak ROVNÁ SE, omylem ale ukáže znak, který nic neznamena (spojení znaku ROVNÁ SE a MINUS). Vzápětí svůj překlad opraví a použije již správný znak ROVNÁ SE.

Falešný začátek 9

Tlumočník omylem místo znaku LÁTKA použije znak BOHATÝ, tyto znaky jsou si totiž velmi podobné, liší se jen jiným pohybem. Vzápětí si omyl uvědomí a ukáže již správný znak.

Falešný začátek 10, Vynechání informace 19

Tlumočník použije nejprve znak NEPATŘIT, který není vhodné v tomto kontextu použít, hned se ale opraví a použije už správný znak NEHODIT SE. Tlumočník současně v této ukázce vynechává informaci o tom, že student své vyprávění může říct o velké přestávce.

Falešný začátek 11

Tlumočník nejprve omylem ukáže znak ROK, u kterého artikuluje ústy „doba“, ihned se ale opraví a již použije správný znak DOBA.

Falešný začátek 12

Tlumočník nejprve omylem ukáže znak NEBUDE, ihned se ale opraví a již použije správný znak BUDE.

Falešný začátek 13

Tlumočník nejprve použije znak VYHODIT (něco), vzápětí se opraví a použije správný znak VYHODIT (někoho).

Falešný začátek 14

Tlumočník nejprve ukazuje znak NEURČITÁ (doba), vzápětí se opraví a použije správný znak URČITÁ (doba).

Falešný začátek 15

Tlumočník nejprve ukazuje znak DŮCHOD (ústí ale artikuluje „invalidní“), vzápětí se opraví a použije správný znak INVALIDNÍ.

Falešný začátek 16

Tlumočník nejprve ukazuje znak VÝPLATA (ústí ale artikuluje „měsíc“), vzápětí se opraví a použije správný znak MĚSÍC.

Falešný začátek 17

Tlumočník nejprve ukazuje znak (podle) DOHODA O PROVEDENÍ PRÁCE, vzápětí se opraví a použije správný znak (podle) HODIN.

Falešný začátek 18

Tlumočník nejprve ukazuje znak PRACOVAT, nedokončí ho, opraví se a použije správný znak NEMOC.

Falešný začátek 19

Tlumočník nejprve omylem ukáže znak pro číslovku SEDM, hned se opraví a ukáže správný znak pro číslovku TŘI.

Falešný začátek 20

Tlumočník nejprve omylem ukáže znak (kolik) OSOB, hned se opraví a ukáže správný znak (kolik) HODIN .

Falešný začátek 21

Tlumočník chtěl ukázat znak GLYKOPROTEIN, nejprve ale omylem použije ve složenině „glykoprotein“ znak „protein“ špatně, poté se opraví a použije již správný znak.

Falešný začátek 22

Tlumočník nejprve znak „alfa“ přeloží znakem podobným BETA (ústí artikuluje „alfa“, hned se opraví a použije správný znak ALFA.

Falešný začátek 23

Tlumočník nejprve použije znak LYMFOCYTY s artikulací ústy „bílkoviny“, poté se opraví a použije znak se správnou artikulací „lymfocyty“.

Falešný začátek 24

Tlumočník nejprve vyhláskoval prstovou abecedou zkratku TF (rodina receptorů), poté se opraví na správné vyhláskování zkratky TNF.

Falešný začátek 25

Tlumočník nejprve použije znak ANTIGEN, poté se opraví a použije správný znak PATOGEN.

Falešný začátek 26

Tlumočník nejprve omylem ukáže znak pro číslovku DESET, hned se opraví a ukáže správný znak pro číslovku PADESÁT.

b) BĚŽNÉ PŘEŘEKNUTÍ (na úrovni celého znaku nebo parametru znaku nebo dvouručního/ jednoručního znaku nebo prstové abecedy)

Přeřeknutí 1 (pohyb)

Tlumočník chtěl použít znak SUPERVIZE a pravděpodobně i znak VIDEOKAMERA nebo něco podobného, ale ukázal nakonec jakousi jejich směs. Znak SUPERVIZE má být správně artikulován bez pohybu nahoru a dolů, ale tlumočník do znaku tento pohyb zakomponoval. Znak takto artikulován nemá význam.

Přeřeknutí 2 (na úrovni znaku)

Slyšící mluvčí se ptá, zda studenti ví, kdo to byl Caesar. Tlumočník otázku přetlumočí a ve formulaci věty ve znakovém jazyce použije místo znaku NEVÍTE znak NEMÁTE.

Přeřeknutí 3 (tvar ruky)

Tlumočník artikuluje ústy slovo „vládnout“, ale rukama ukazuje znak „organizovat, řídit“. Znak VLÁDNOUT má být správně artikulován tak, že dlaně rukou směřují dolů. Tlumočník ale použil znak ORGANIZOVAT, kde je směr dlaní nahoru. Spletl se tedy v jednom parametru znaku - ve tvaru ruky.

Přeřeknutí 4 (pohyb), Nevhodný výběr znaku 3

Viz ukázka „Nevhodný výběr znaku 3, Přeřeknutí 4 (pohyb)“.

Přeřeknutí 5 (pohyb), Opakování 6

Viz ukázka „Opakování 6, Přeřeknutí 5 (pohyb)“.

Přeřeknutí 6 (tvar ruky)

Tlumočník znak ČÍSLO artikuluje rozvinutím tří prstů, místo aby ji artikuloval s rozvinutím všech prstů na ruce.

Přeřeknutí 7 (tvar ruky)

Tlumočník znak pro číslovku SEDM artikuluje s dvěma prsty na pravé i na levé ruce, místo aby měl na levé ruce rozvinutých pět prstů a na pravé dva (nebo naopak).

Přeřeknutí 8 (tvar ruky)

Tlumočník chce ukázat znak PRÁCE, zmýlí se ale ve tvaru ruky.

Přeřeknutí 9 (na úrovni znaku)

Tlumočník chce ukázat znak RODNÉ ČÍSLO, místo toho ale ukáže 2x znak RODNÉ, podruhé s ústní artikulací „číslo“.

Přeřeknutí 10 (pohyb)

Tlumočník chce ukázat znak pro číslovku OSM, místo toho ale ukáže znak pro číslovku OSMDESÁT. Tyto dva znaky se totiž liší jen pohybem v prostoru.

Přeřeknutí 11 (dvouruční znak místo jednoručního), Artikulace znaku 3

Tlumočník ukáže znak ŠKODA oběma rukama, tento znak se ale artikuluje pouze jednou rukou. Možná chtěl tlumočník ukázat znak NEVÝHODA, který se artikuluje podobně. Artikulace znaku je nejasná.

Přeřeknutí 12 (na úrovni znaku)

Tlumočník místo znaku MUSÍ ukáže znak BUDE.

Přeřeknutí 13 (na úrovni znaku)

Tlumočník se přeřekne v hláskování názvu webové stránky pomocí prstové abecedy, poslední písmeno „m“ v koncovce „com“ omylem ukáže ve znakovém jazyce jako písmeno Z.

Přeřeknutí 14 (prstová abeceda)

Tlumočník hláskuje jméno Jacobson v prstové abecedě špatně, místo písmena C ukáže K, což vypovídá o jeho nedostatečné připravenosti na hodinu.

Přeřeknutí 15 (prstová abeceda)

Tlumočník hláskuje prstovou abecedou jméno (Ferdinand) de Saussure špatně – jako SAUSARE, což vypovídá o jeho nedostatečné připravenosti na hodinu.

6) Postrádání smysluplnosti přetlumočené informace

Postrádání smysluplnosti 1, Prostor 3

Tlumočnickův překlad informačního celku o těžení zlata postrádá smysluplnost. Ve slovosledu znakového jazyka vypadá takto: „DÁVNO KANADA MUSÍ VEDLE JEZERO MUSÍ (následuje tlumočnickova žádost o zopakování informace řečníkem) MUSÍ KYANID VTOM JEZERO ZLATO (zmatek v prostoru, tlumočnick neví, kam má v prostoru umístit těžbu zlata a kam kyanidové jezero, nechápe souvislost mezi těmito dvěma subjekty), následuje další pokus - ZLATO KÁMEN TĚŽIT NEVÍM (pauza a hesitační zvuky „ehm“ vyjadřující skutečnost, že tlumočnick si neví s překladem rady), následně reagují studenti poznámkou o tom, že bude tlumočnick vyměněn, tlumočnick žádá o zopakování informace a pokračuje v překladu – ZLATO NASYPAT KYANID JEZERO.

Zpět do češtiny bychom tlumočené útržky informací ve znakovém jazyce mohli přeložit asi takto: „Kdysi v Kanadě muselo být vedle jezero. Jezero s kyanidem, zlato...těžilo se zlato...nevím...zlato se sypalo do kyanidového jezera.“

Tlumočnick nepřeložil, že se jedná o kanadskou společnost, která trvala na zbudování kyanidových jezer. Činí mu problém pochopit vztah informace mezi zlatem a kyanidovými jezery.

Postrádání smysluplnosti 2

Původní věta v češtině zněla: „A teď za ty peníze koupíme suroviny“. Tlumočnick ale začne větu (ve slovosledu znakového jazyka): „PENÍZE CO ?“, což bychom zpětně do češtiny přeložili otázkou „Co jsou peníze?“ To nebyl záměr mluvčího a přetlumočená informace do znakového jazyka nedává smysl. Tlumočnick tento začátek věty mohl přeložit například takto (ve slovosledu znakového jazyka): „PENÍZE MÁM, DÁL UDĚLÁM CO?“

Postrádání smysluplnosti 3

Tlumočnick se dlouho trápí s překladem věty: „Já se penězi nenajím, neučešu se jimi.“ Nejprve použije větu ve znakovém jazyce, která nedává smysl (ve slovosledu znakového jazyka): „JÁ PENÍZE, POUZE KAPITÁL POUZE PENÍZE NENÍ.“ Tato věta ve znakovém jazyce by se dala zpětně do češtiny přeložit například takto: „Nemám pouze peníze, pouze kapitál“, což se liší od původní věty v češtině. Tlumočnick se pokouší dát svému tlumočení

smysl, ale má v překladu čím dál větší zmatek, až musí přerušit výklad mluvčího a požádat ho o zopakování. Nakonec se mu smysl věty v češtině povede převést do znakového jazyka díky užití znaku „NESTAČIT“ ve spojitosti s penězi. Kdyby ho použil hned na začátku, nemusel by se do překladu tolik zamotat.

Postrádání smysluplnosti 4

Tlumočník na závěr překladu věty použije spojení znaků v pořadí ZAPOMENOUT a UKRÁST. Celá přetlumočená informace ve znakovém jazyce zpětně přeložená do češtiny zní asi takto: „Čarodějnice je ošklivá a když u dítěte najde zrcátko, podívá se do něj, zhrozí se svého vzhledu a začne se upravovat. Na vše zapomene a dítě je ukradeno.“ Význam této přetlumočené informace je odlišný od významu původní věty v češtině, která zní „Čarodějnice je vždy ošklivá, chtěli ji odlákat tak, že by se lekla, jak vypadá, začala by se v zrcátku upravovat a mohla by zapomenout, že chtěla dítě unést“. Význam je odlišný jednak kvůli slovosledu dvou posledních znaků, jednak vlivem jejich umístění v prostoru a vlivem nemanuálních prostředků s nimi spojenými. Pokud bychom chtěli větu opravit na správné znění, které by se shodovalo s původní informací v češtině, dva poslední znaky bychom vzájemně vyměnili, prostorově by oba znaky byly na stejném místě (a ne jeden nalevo a druhý napravo), pohled by také směřoval jedním směrem, mimika spojená se znakem UKRÁST by byla „zlověstná“ a mimika spojená se znakem ZAPOMENOUT by byla pozitivní.

7) Gramatické nepřesnosti

a) NEMANUÁLNÍ PROSTŘEDKY (pohyb horní části těla, mimika obličeje, mluvní a orální komponenty)

Nemanuální prostředky 1

Tlumočník nedostatečně vyjádří zápor u znaku NEZAPOMENOUT. Zde by se dal zápor vyjádřit buď lexikálně tak, že by tlumočník ke znaku ZAPOMENOUT přidal znak NE (a nemanuální prostředky vyjadřující zápor u výrazu NE), nebo - a to se v případě záporu používá u sloves znakového jazyka častěji - měl přidat nemanuální prostředky vyjadřující

zápor (kroucení hlavy ze strany na stranu a mimické nemanuální prostředky). V obou případech by tlumočnick měl použít nemanuální prostředky, ty však v ukázce nepoužil.

Nemanuální prostředky 2

Tlumočnick použije u znaku MÍT špatný orální komponent. Znak MÍT má více variant, tento je však spojen s orálním komponentem, který vytváříme vyfouknutím vzduchu přes zavřené rty. Tlumočnick v ukázce však artikuluje ústy „mám“.

Nemanuální prostředky 3

Tlumočnick u znaku, který vyjadřuje následnost děje, artikuluje ústy „potom“. Tento znak je však spojen s orálním komponentem, který by měl být artikulován ústy bezhlasým výrazem „hop“.

b) PROSTOR (znázornění vztahů v prostoru)

Prostor 1

Slyšící mluvčí říká: „Teď spojím dvěma přímkami tyto body.“ O chvíli později kreslí přímk, které má na mysli a spojí je tak, že se uprostřed překříží. Tlumočnick si ale dostatečně dlouho nepočkal na informaci, jak přesně budou přímk spojeny a přetlumočí to v prostoru tím způsobem, že spojí přímk v daných bodech tak, že vytvoří další rovnoběžky. Po nakreslení toho, co měla mluvčí na mysli, se tlumočnick opraví a ukáže to v prostoru správně.

Prostor 2, Přidání informace 5

Viz ukázka „Přidání informace 5, Prostor 2“.

Prostor 3, Postrádání smysluplnosti 1

Viz ukázka „Postrádání smysluplnosti 1, Prostor 3.“

Prostor 4.

Tlumočnick má potíže prostorově ve znakovém jazyce vyjádřit tvar briket.

Prostor 5, Slovosled 7

Tlumočník má potíže se znázorněním výroby Krtkových kalhotek v prostoru. Znakový jazyk je velmi vizuální a tlumočník musí mít představu o tom, jak jednotlivé děje a věci, o kterých se mluví, vypadají. Tento tlumočník měl s představou výroby kalhot pohádkovými zvířátky velké problémy, občas mu museli neslyšící studenti s překladem pomoci.

Současně tlumočník udělá chybu ve slovosledu. Nejprve užije znak ve znakovém jazyce pro nový pojem („výrobek“) a následně vyhláskuje pojem v prstové abecedě (dále PA). V této situaci by to mělo být naopak (PA a poté teprve znak pro pojem).

Prostor 6

Tlumočník má potíže s prostorovým převedením informace z češtiny do znakového jazyka, která zní: „v přístroji částičky kapaliny prolétávají jedna za druhou“.

Prostor 7

Tlumočník nedá v překladu spojení slov „kamarádi rodičů“ prostorově do vztahu „rodinu“ a „kamarády“. Informace ve znakovém jazyce tedy není úplná, není jasné, o jaké kamarády se jedná. Stačilo by pouze za znak KAMARÁDI přidat přivlastňovací zájmeno JEJICH, zaměřené v prostoru ke znaku RODINA a informace ve znakovém jazyce by byla lépe srozumitelná.

Prostor 8

Tlumočník špatně prostorově převádí informaci z češtiny „Měl (Jacobson) rezervovaný vztah ke komunismu“ do znakového jazyka tak, že v prostoru neusouvztažní dobře znaky KOMUNISMUS a NEUZNÁVAT. V ukázce to vypadá, jako kdyby komunismus neuznával Jacobsona.

c) SLOVOSLED (chybný slovosled v užití klasifikátoru a v užití prstové abecedy k vyhláskování pojmu)

Slovosled 1

V českém znakovém jazyce se pro vysvětlení nového pojmu, použití cizího slova, nebo nepřiliš zažitého znaku pro daný pojem vždy používá slovosled „prstová abeceda“ - „pojem vyjádřený znakem“. Tlumočník to ukázal naopak.

Slovosled 2

Chybný slovosled při použití nepříliš zažitého znaku pro daný pojem. Tlumočnick užil znak pro pojem („analýza“) a poté pojem vyhláskoval v PA. Mělo to být naopak.

Slovosled 3

Chybný slovosled při použití cizího slova ve větě. Tlumočnick užíje znak pro pojem a poté pojem vyhláskuje v PA. Mělo to být naopak.

Slovosled 4

Chybný slovosled při použití nepříliš zažitého znaku pro daný pojem. Tlumočnick užíje znak pro pojem („defekt“) a poté pojem vyhláskuje v PA. Mělo to být naopak.

Slovosled 5

Chybný slovosled při použití nepříliš zažitého znaku pro daný pojem. Tlumočnick užíje znak pro pojem („mušle“) a poté pojem vyhláskuje v PA. Mělo to být naopak

Slovosled 6

Chybný slovosled při použití znaku pro nový pojem. Tlumočnick užíje znak pro pojem („statek“) a poté pojem vyhláskuje v PA. Mělo to být naopak.

Slovosled 7, Prostor 5

Viz ukázka „Prostor 5, Slovosled 7“.

Slovosled 8

Tlumočnick použije pro překlad formulace „mimo téma“ spojení znaků MIMO TÉMA. Ve znakovém jazyce by správná překlad této formulace byl artikulován znaky v pořadí TÉMA MIMO.

Slovosled 9

Tlumočnick použije v překladu nejprve klasifikátor, a pak teprve vyhláskuje v PA jméno PLATON. Mělo to být naopak.

Slovosled 10

Tlumočník použije v překladu nejprve klasifikátor, a pak teprve vyhláskuje v PA jméno JAKOBSON. Mělo to být naopak.

Slovosled 11

Tlumočník použije v překladu nejprve klasifikátor, a pak vyhláskuje v PA jméno KRATYLOS. Po vyhláskování jména ještě jednou klasifikátor zopakoval. Nejprve měl být však ukázán znak/vyhláskováno jméno, a pak teprve klasifikátor. V ideálním případě je dobré použít oboje, například (ve slovosledu znakového jazyka): „MUŽ + KLASIFIKÁTOR OSOBY, JMÉNO JEHO KRATYLOS“.

d) MORFOLOGIE (ohýbání shodových sloves)

Morfologie 1, Falešný začátek 5

Viz ukázka „Falešný začátek 5, Morfologie 1“.

Morfologie 2

Tlumočník nepoužije shodové sloveso DÁT ve správném tvaru. Místo toho, aby tento znak ukázal směrem k sobě, jakožto k učiteli (tlumočník na sebe přebírá roli mluvčího), ukáže ho směrem k učiteli.

8) Prozodické nedostatky

a) ARTIKULACE ZNAKU

Artikulace znaku 1

Tlumočník nedostatečně artikuluje znak pro číslovku 60, v ukázce vypadá jeho artikulace spíše jako znak pro číslovku 6, není tam dotažený pohyb rukou směrem dolů.

Artikulace znaku 2

Znak KOTVA má být správně artikulován od obličeje, tlumočník jej ale ledabyle artikuluje daleko před tělem, jde o posunutě místo artikulace.

Artikulace znaku 3, Přeřeknutí 11 (dvouruční)

Viz ukázka „Přeřeknutí 11 (dvouruční), Artikulace znaku 3“

Artikulace znaku 4

Tlumočník ukazuje znak DESET TISÍC tak, že bychom ho mohli pochopit (bez kontextu) jako DESET NOC, znak TISÍC tlumočník artikuluje podivně oběma rukama v pohybu.

Artikulace znaku 5

Tlumočník artikuluje znak FUNKCE na špatném místě, správně by měl být artikulován u pravého ramene (v případě praváka), v ukázce je ukázán před bradou.

Artikulace znaku 6, Doslovnost 8

Viz ukázka „Doslovnost 8, Artikulace znaku 6“.

Artikulace znaku 7

Tlumočnickova artikulace znaku KULTURA je nedostatečně čitelná, tlumočník jej artikuluje v prostoru před tělem, tento znak má být ale artikulován u čela.

Artikulace znaku 8

Tlumočník ukáže dvouruční znak, který doprovodí artikulací ústy „proč“. Správný znak PROČ ale ukazuje jinak. Možná šlo o omyl, kdy tlumočník spojil dohromady více znaků.

b) NESROZUMITELNÝ PROJEV

Nesrozumitelný projev 1

Tlumočník překlad do znakového jazyka velmi rychle drmolí, znaky jsou v prostoru moc malé, splývají a projev není dobře srozumitelný.

Nesrozumitelný projev 2

Tlumočník v ukázce překlad do znakového jazyka velmi rychle drmolí, znaky jsou v prostoru moc malé, splývají a projev není dobře srozumitelný.

c) NEPLYNULÝ PROJEV

Neplynulý projev 1

Tlumočník si neví rady s překladem náročného úseku promluvy a jeho projev ve znakovém jazyce je velice útržkovitý, neplynulý.

Neplynulý projev 2

Tlumočník přestává chápat souvislosti výkladu v češtině vlivem předjímání jiné informace, než jaká nakonec proběhla. Skutečná informace je jiná, než tlumočník čekal, proto se zarazí a jeho projev ve znakovém jazyce je velice útržkovitý, neplynulý.

Neplynulý projev 3

Tlumočník nepochopil obsah informace v češtině. S největší pravděpodobností to bylo způsobeno vlivem únavy, protože tlumočil přes hodinu bez odpočinku. Jeho projev ve znakovém jazyce je tedy velice nejistý, útržkovitý, neplynulý.

Neplynulý projev 4

Tlumočník neslyšel část informace v češtině a neví přesně, o jaké skupině buněk mluvčí hovořil. Jeho projev ve znakovém jazyce je tedy velice nejistý, útržkovitý, neplynulý.

9) Sociolingvistické nedostatky

a) CHYBA V POUŽITÍ VARIETY JAZYKA

Varieta jazyka 1

Tlumočník v jedné větě použije rozdílné variety jazyka. Pro číslovku 18 českou varietu a pro číslovku 19 moravskou varietu. Tlumočník by neměl během jedné tlumočnické situace střídat různé variety jazyka, ale vybrat si jen jednu a té se držet.

10) Psycholingvistické nedostatky

a) ASOCIACE S JINÝM POJMEM

Asociace 1

Tlumočník omylem místo znaku LABORATOŘ ukáže nejprve znak, který studenti používají pro odborný zubařský termín ZÁSUVKY (které teď právě v laboratoři vyrábějí) a tím studentům trochu napoví. Ihned svůj omyl opraví s použitím správného znaku. Tlumočnickova chyba souvisí s psycholingvistickým jevem - asociací formou předjímání. Tlumočník si v duchu asocioval laboratoř s pojmem, který byl odpovědí na učitelovu otázku, a sice s pojmem pro věc, který nyní v laboratoři vyrábějí. Předjímaný pojem se dostal do jeho projevu dříve, než měl.

Asociace 2

Tlumočník část učitelovy věty: „(...) pouze ke kotevním prvkům (...)“ přeloží nejprve tak, že místo znaku POUZE užije znak PRVNÍ/PRVEK, ten ale téměř nedokončí, hned se opraví a použije správný znak POUZE a pak teprve KOTEVNÍ A PRVEK. Vlivem asociace formou předjímání se mu do formulace ve znakovém jazyce dostal nedopatřením na začátek věty znak, který měl být ve větě posledním.

ETICKÉ CHYBY

1) Vystoupení z role tlumočnicka

Vystoupení z role tlumočnicka 1

Tlumočník sám od sebe podává studentům informaci, která před tím již od učitele zazněla a byla tlumočená. Tlumočník ji ale ještě jednou opakuje a vysvětluje.

Vystoupení z role tlumočnicka 2

Tlumočník sám za sebe podává studentům informaci o tom, které trojúhelníky jsou shodné.

Vystoupení z role tlumočnicka 3

Učitel říká vtip směrem k tlumočnickovi i studentům, tlumočník vtip netlumočí. Měl by však převádět do znakového jazyka vše, co ve třídě proběhne. Tedy i vtipkování učitele.

Vzápětí dělá tlumočnick další chybu, kdy sám od sebe učitele přinutí zopakovat otázku, kterou předtím pokládal. Převzal tedy iniciativu za učitele.

Vystoupení z role tlumočnicka 4

Tlumočnick vysvětluje studentům pojem napsaný na tabuli, místo aby otázku studenta přeložil a mohl ji zodpovědět pedagog.

Vystoupení z role tlumočnicka 5

Tlumočnick nečeká, až učitel začne studenty prosit o pozornost, ale sám začne dupat a chtít po studentech, aby dávali pozor.

Tato stále se opakující chyba u téhož tlumočnicka plyne z toho, že netlumočí simultánně. Když učitelka podává informace, studenti si píší poznámky a pochopitelně se na ni nedívají. Pokud by tlumočnick překládal simultánně, studenti by byli nuceni upozornit učitelku, že současně s psaním nemohou ještě sledovat její tlumočený výklad. Učitelka by pak sama situaci řešila. Zde však tlumočnick netlumočí simultánně, ale čeká, až studenti dopíší a sám upozorňuje učitelku slovy „malý moment“, aby nepokračovala ve výkladu. Tím dochází k tomu, že hodinu nevede učitelka, ale tlumočnick.

Kromě uvedeného vystoupení z role jsou dalším důsledkem nesimultánního tlumočení (a tedy dlouhých pauz mezi informací podanou učitelkou a přetlumočením informace tlumočnickem) také dlouhé pauzy mezi podáním informace od učitelky a vznesením dotazů studentů na dané téma. Učitelka je už u jiné informace, a tak tlumočnick, který nestihne dotaz studenta přetlumočit, ho zodpovídá sám, místo toho, aby otázku včas přetlumočil a odpověděla na ni učitelka.

SROVNÁNÍ CHYB U ZKOUMANÝCH TLUMOČNÍKŮ

V následujících tabulkách jsme porovnali chyby v projevech všech osmi natočených tlumočnicků. V první tabulce jsme se zaměřili na nejčtenější typ chyby celého výzkumu a v druhé tabulce na typ chyby, které se konkrétní tlumočnick dopouštěl nejčastěji.

Výsledky jsou pouze orientační. Neměli jsme ke každému tlumočnickovi stejné množství materiálu a někdy bylo obtížné odlišit, zda se jedná o jednu chybu, nebo o více stejných chyb

(například pokud tlumočník opakoval znaky či jejich spojení nebo používal výplňkové znaky). Také tu byla přítomnost faktoru subjektivity našeho náhledu na problematiku.

Tabulka I.: nejčtenější 3 typy chyb celého výzkumu

	tlum. A	tlum. B	tlum. C	tlum. D	tlum. E	tlum. F	tlum. G	tlum. H	NEJČASTĚJŠÍ TYP CHYBY (CELKOVĚ)
Artikulace znaku	0	2	0	0	2	0	1	3	8
Asociace	0	2	0	0	0	0	0	0	2
Doslovnost	0	3	0	3	0	0	1	4	11
Falešný začátek	2	5	1	2	10	0	5	1	26
Morfologie	0	2	0	0	0	0	0	0	2
Nedokončené věty	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Nedostatečná slovní zásoba	0	0	0	2	0	0	1	1	4
Neplynulý projev	0	0	0	1	0	0	3	0	4
Nesrozumitelný projev	0	0	0	0	2	0	0	0	2
Nevhodný výběr znaku	3	1	1	3	0	0	5	4	17
Nemanuální prostředky	0	0	1	2	0	0	0	0	3
Opakování	4	4	0	2	4	0	3	0	17
Prostor	0	2	0	3	0	0	1	2	8
Postrádání smysluplnosti	0	0	0	3	0	0	0	1	4
Přidání informace	2	6	0	1	0	0	0	0	9
Přeřeknutí	4	2	1	1	2	3	0	2	15
Slovosled	0	4	0	3	0	0	1	3	11
Varieta jazyka	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Vynechání informace	7	7	0	8	1	1	2	2	28
Výplňkové znaky	0	0	0	0	1	0	0	0	3
Vystoupení z role tlumočnicka	0	5	0	0	0	0	0	0	5
Záměna informace	2	2	2	1	0	0	0	2	9
Zaseknutí v promluvě	0	0	0	0	0	0	3	0	3

Z Tabulky I. vyplývá, že nejčtenější chybou celého výzkumu jsou vynechávky informací (28 ukázek), falešné začátky (26 ukázek) a nevhodný výběr znaku a opakování (v obou případech 17 ukázek).

Tabulka II.: typ chyby, kterou každý tlumočník dělal nejčastěji

	tlum. A	tlum. B	tlum. C	tlum. D	tlum. E	tlum. F	tlum. G	tlum. H
Artikulace znaku	0	2	0	0	2	0	1	3
Asociace	0	2	0	0	0	0	0	0
Doslovnost	0	3	0	3	0	0	1	4
Falešný začátek	2	5	1	2	10	0	5	1
Morfologie	0	2	0	0	0	0	0	0
Nedokončené věty	0	0	0	0	0	0	0	2
Nedostatečná slovní zásoba	0	0	0	2	0	0	1	1
Neplynulý projev	0	0	0	1	0	0	3	0
Nesrozumitelný projev	0	0	0	0	2	0	0	0
Nevhodný výběr znaku	3	1	1	3	0	0	5	4
Nemanuální prostředky	0	0	1	2	0	0	0	0
Opakování	4	4	0	2	4	0	3	0
Prostor	0	2	0	3	0	0	1	2
Postrádání smysluplnosti	0	0	0	3	0	0	0	1
Přidání informace	2	6	0	1	0	0	0	0
Přeřeknutí	4	2	1	1	2	3	0	2
Slovosled	0	4	0	3	0	0	1	3
Varieta jazyka	0	1	0	0	0	0	0	0
Vynechání informace	7	7	0	8	1	1	2	2
Výplňkové znaky	0	0	0	0	1	0	0	0
Vystoupení z role tlumočnicka	0	5	0	0	0	0	0	0
Záměna informace	2	2	2	1	0	0	0	2
Zaseknutí v promluvě	0	0	0	0	0	0	3	0
TYP CHYBY, KTEROU TLUMOČNÍK DĚLAL NEJČASTĚJI	VYNECHÁNÍ INFORMACE (7)	VYNECHÁNÍ INFORMACE (7)	ZÁMĚNA INFORMACE (2)	VYNECHÁNÍ INFORMACE (8)	FALEŠNÝ ZAČÁTEK (10)	PŘEŘEKNUTÍ (3)	FALEŠNÝ ZAČÁTEK (5) A NEVHODNÝ VÝBĚR ZNAKU (5)	DOSLOVNOST (4) A NEVHODNÝ VÝBĚR ZNAKU (4)

Z tabulky II. vyplývá, že se 3 z 8 tlumočnicků (tlumočník A, B a D) dopouštělo nejvíce vynechání informace (dohromady 22 ukázek). Tlumočníci E a G se nejvíce dopouštěli

falešných začátků (dohromady 15 ukázek). Současně s tím tlumočnick G společně s tlumočnickem H nejvíce vybírali nevhodné znaky (dohromady 9 ukázek). Tlumočnick C nejvíce zaměňoval informace (2 ukázky) a tlumočnick H se současně s nevhodným výběrem znaků ještě také nejvíce dopouštěl doslovností (4 ukázky).

1.9.4 Vliv tlumočnickových chyb na výuku sluchově postižených žáků a studentů

VLIV OBSAHOVÝCH CHYB

Vynechání informace

Vliv vynechávání informací na kvalitu výuky je zcela zřejmý. Studenti přicházejí o informace, a to nejen o ty na první pohled nepodstatné, ale i o informace klíčové. Nemohou si v důsledku toho vytvořit správné souvislosti mezi řečenými informacemi a udělají si zkreslené představy, což ovlivní jak jejich školní prospěch, tak i obecné vědomosti, které budou potřebovat v případném dalším studiu i v běžném životě.

Tato chyba se také podstatně dotýká učitele. Ten vede výuku v mylném domnění, že studentům už určitou informaci předal a že ji znají. Neví ale, že byla tlumočnickem vynechána. Také vynechání části učitelovy otázky směrem ke studentovi přináší velmi závažné důsledky. V ukázce Vynechání informace 1 při zkoušení studenta tlumočnick vynechal část učitelčiny otázky („kolik válek bylo a jak dopadly“) a přetlumočil jen první část otázky („proč války vznikly“). V ukázce již není zachyceno pokračování situace a především dopad vynechání informace na učitele a žáka: Učitel po studentovi dále žádal, aby v odpovídání na otázku pokračoval, protože mu dosavadní odpověď studenta (proč války vznikly) nestačí. Student samozřejmě nechápe, jak by měl pokračovat a je zmatený, protože se domnívá, že celou přetlumočenou otázku zodpověděl. Neví, že tlumočnick další část otázky nepřeložil. Taktéž učitel to neví a myslí si, že student otázku zná, jen neví odpověď. To se samozřejmě odrazí na ohodnocení studentova výkonu, který je takto negativně poznamenán tlumočnickovým vynecháním informace.

Tlumočnick někdy vynechá informaci proto, že podle jeho uvážení není tak důležitá. To jsme mohli pozorovat v ukázce nepřeložení učitelova vtipu (ukázka Vynechání informace

14). Tlumočník by měl ale tlumočit vše, co učitel říká. Navíc navázání kontaktu se studenty formou vtipu není nedůležitá informace. Tvoří se tak lepší vztahy mezi učitelem a žáky a pokud navazování vztahů tlumočník zmaří, je to ke škodě všech účastníků komunikace. Kromě toho, když učitel neví, že tlumočník vtip nepřeložil, nejspíše si myslí, že student na vtip nechce reagovat. Příště už zřejmě vtip nepoužije, a to vinou tlumočnickovy chyby.

Přidání informace

Přidání informace je stejně jako její vynechání velice závažná chyba. Studenti i učitel si mohou vytvořit zcela jinou představu o skutečnosti. Například v ukázce Přidání informace 2 tlumočník přidal k učitelově odpovědi další informaci. Učitelova odpověď je velice krátká a nese v sobě určité poselství toho, že se mu nechce se studenty diskutovat a není ochotný se o tématu dále bavit. Přidání informace tlumočníkem vytvořilo ve studentovi mylnou představu. Myslí si, že učitel je diskutování nakloněn a že mu rád odpoví na jeho otázku delší větou.

Dalším příkladem, kdy přidání informace tlumočníkem ovlivní celou výuku, je situace v ukázce Přidání informace 5. Tlumočník přidá informaci, kterou mluvčí vůbec neřekl a pro studenty je to natolik zajímavá informace, že se jí chytanou a celá výuka uhne od původního tématu zcela jinam.

Záměna informace

Záměna informace je obdobně jako předchozí dva typy obsahových chyb velký tlumočnickův nedostatek. V tomto typu chyby se spojují dopady na účastníky komunikace obou předchozích typů chyb. V ukázce Záměna informace 1 si stejně jako u přidání informace student a učitel tvoří jinou, zavádějící představu o svém komunikačním partnerovi. V ukázce Záměna informace 3 tlumočník maří učitelovy či studentovy pokusy o navázání kontaktu formou vtipu či narážky tím, že místo přetlumočení narážky vysvětluje význam pojmu, o kterém je řeč. Obecně může zaměnění informace tlumočníkem posunout směr výuky úplně jiným směrem.

Vynechání informace, Přidání informace, Záměna informace

Extrémním případem je situace, kdy se tlumočník dopustí všech tří výše zmíněných závažných obsahových chyb dohromady. To jsme viděli v ukázce Vynechání informace 16, Přidání informace 9, Záměna informace 7. Jednání tlumočníka velmi poškodilo celou výuku

a možná i vztah učitele a žáka. Učitel si zřejmě myslel, že žák tvrdohlavě trvá na dokončení své historky i přes to, že ho učitel několikrát upozornil, že chce pokračovat ve výkladu. Tlumočník však tuto informaci nepřetlumočil (vynechal ji) a místo toho přidával své vlastní různé informace formou otázek na studenta nebo informaci zaměňoval za otázky ke studentovu vyprávění, které učitel vůbec nepokládal. Student si proto vinou tlumočnicka myslel, že učitel má o jeho vyprávění zájem.

VLIV FORMÁLNÍCH CHYB

Doslovnost

Pokud se tlumočník dopustí doslovnosti a nechá svůj překlad ovlivnit strukturou věty v jazyce výchozím (tj. češtinou), neslyšící studenti mohou mít velký problém s porozuměním. Český znakový jazyk je totiž z mnoha hledisek odlišný od češtiny, má jiný slovosled, používá jiné ustálené výrazy v určitých významových kontextech a podobně.

Jestliže tlumočník v ukázce Doslovnost 10 použije pro slovo „příspěvek“ znak PŘÍSPĚVEK, který je v českém znakovém jazyce vyhrazen pouze pro pojem „příspěvek ve významu finančním“, celý význam výpovědi ve znakovém jazyce se od originálu v češtině posune zcela jinam. Místo informace, že jazykovědec přispíval různými články do mnoha periodik, získají informaci, že jazykovědec někam peněžně přispíval a něco finančně podporoval. Tato skutečnost se samozřejmě negativně projeví při ověřování vědomostí, kdy budou mít neslyšící studenti slabší výsledky než studenti slyšící, a to jen kvůli chybě tlumočnicka.

Formulační nedostatky

Touto chybou není výuka ani její účastníci naštěstí tak závažně ovlivněna, jako je tomu u chyb obsahových, etických a některých formálních.

Pokud tlumočník například zopakuje znak bez gramatického či významového opodstatnění, ve většině případů tento jeho omyl význam nepoškodí. Výjimkou může být případ, kdy tlumočník zopakuje znak omylem víckrát, avšak ten v případě úmyslného zopakování vyjadřuje intenzitu nějakého děje. V ukázce Opakování 9 tomu tak nebude, neslyšící žák pravděpodobně pochopí, že opakování znaku LES je tlumočnickův omyl.

Naproti tomu v ukázce Opakování 17 by si už neslyšící student mohl omylem myslet, že tlumočnické opakováním znaku MOC vyjadřuje vysokou intenzitu probíhajícího děje.

Nedokončené věty mají téměř vždy negativní vliv na kvalitu každé komunikace, ale v případě nedokončeného tlumočení do znakového jazyka, navíc při výuce, jde o tlumočnickou zásadní chybu. Pokud jsou ve třídě i slyšící studenti a slyšící učitel informaci řádně dokončí, ale tlumočnické nikoliv, jsou slyšící žáci oproti žákům neslyšícím zjevně zvýhodněni.

Výplňkové znaky nepříjemně narušují vnímání informace ve znakovém jazyce. Pokud tlumočnické během několika sekund několikrát použije v ukázce Výplňkový znak 1 znak ALE, a to v rámci několika vět, kde by znak ALE být vůbec nemusel, pozornost neslyšícího žáka pak může být přitažena k tomuto tlumočnickově nešvaru a může přestat vnímat obsah předávané informace. Totéž se může stát v případě tlumočnickových zaseknutí se v promluvě.

Slovní zásoba

Nevhodně vybraný znak může významově ovlivnit celou převáděnou informaci, která je jinak po obsahové i formální stránce v pořádku. V ukázce Nevhodný výběr znaku 10 například tlumočnické použije místo znaku NEGATIVNÍ znak NEUTRÁLNÍ. Ačkoliv se jedná o formální chybu v nedostatku slovní zásoby, významově celou informaci poškodí. Student dostane úplně jinou informaci, než která byla řečena v češtině.

Nemá-li tlumočnické dostatečnou slovní zásobu a často si vypomáhá prstovou abecedou, neslyšící student nemá mnoho šancí takovému projevu porozumět. Tlumočnické by se měl k prstové abecedě uchýlovat co nejméně. Pokud nezná mnohé znaky a studenti mu je musí „nahazovat“, odvádí to jejich pozornost od obsahu výuky k tlumočnickovým nedostatkům, což by se vůbec nemělo stát. Tlumočnické je ve výuce proto, aby plynula snadněji, a ne proto, aby kvůli němu vznikaly další potíže.

Zpětné korekce

Dopustí-li se tlumočnické falešného začátku, tedy použije chybný znak, který hned opraví na správný, výuku negativně neovlivní. Tento nedostatek je možno brát také jako tlumočnickou strategii, díky které se tlumočnické vyvaruje ještě větších chyb.

Jestli-že se tlumočnické přeřekne a chybu neopraví, může tím způsobit problémy. Pokud například v ukázce Přeřeknutí 14 a 15 tlumočnické celou hodinu ukazuje jméno významného

lingvisty prstovou abecedou špatně, tzn. nehláskuje jeho jméno tak, jak se píše, vypovídá to o jeho nedostatečné přípravě na tlumočení dané vyučovací hodiny. Neslyšící studenti si kvůli tlumočnickově chybě zafixují psanou podobu lingvistova příjmení špatně. V případě zmýlení se pouze v pohybu ruky nebo v jejím tvaru se většinou nejedná o zásadní ovlivnění výuky. Studenti mají většinou možnost z kontextu výkladu pochopit, jaký znak měl tlumočnick ve skutečnosti na mysli.

Postrádání smysluplnosti přetlumočené informace

Tato chyba se blíží obsahovým chybám, proto patří k chybám zásadním. Tlumočnick jednotlivé informace přeloží sice obsahově správně, celek však nedává smysl. Například v ukázce Postrádání smysluplnosti 1 způsobil tlumočnick touto chybou, kdy ani po několika pokusech úsek nepřeložil, situaci, k níž nesmí dojít, totiž vyslovení žádosti studenta na výměnu tlumočnicka. Výuka musí být zaměřena na probíranou látku a ne být rozptylována tlumočnickovou neschopností přeložit informaci do znakového jazyka.

Gramatické nepřesnosti

Dopustí-li se tlumočnick chyby v gramatice, není to tak závažná chyba. Například špatnou mimikou obličej nebo nesprávným pohybem horní části těla může informaci poškodit, avšak většinou se jedná o chybnou mimiku u jednotlivých znaků, ne u celého tlumočnickova projevu. Pokud má tlumočnick potíže s mimikou a pohybem horní části těla opakovaně, neslyšící studenti se většinou sami ozvou a na jeho nedostatek ho upozorní. To se běžně stává začínajícím tlumočnickům. Profesionální tlumočnicki občas samozřejmě také udělají chybu v použití nemanuálního prostředku, neslyšící studenti však i takovou informaci z kontextu většinou pochopí správně a výuka se nenaruší.

Chyba ve slovosledu znakového jazyka může projev poškodit více či méně, záleží na tom, které prostředky ve větě tlumočnick artikuloval v nesprávném pořadí. Jedná-li se pouze o špatný slovosled „pojem v prstové abecedě - pojem ve znakovém jazyce“ nebo „klasifikátor - jméno v prstové abecedě“, jde o menší chybu. Pokud tlumočnick ve větě špatně umístí znak pro časový údaj nebo příslovečné určení, může být tlumočený projev neslyšícími žáky nepochopen a tudíž negativně ovlivní proces jejich učení.

Chyba v morfologii ovlivní výuku již výrazněji. Pokud tlumočnick použije například v ukázce Morfologie 2 sloveso DÁT ve špatném tvaru, může vzniknout nedorozumění mezi

žáky a učitelem. V ukázce mají studenti odevzdat vypracované maturitní otázky učiteli za týden. Tlumočník použije znak DÁT (ODEVZDAT) ve špatném tvaru tak, že to vypadá, že otázky budou odevzdávat někomu jinému, než učiteli. Ukáže totiž znak směrem doprava. Pokud by ale význam věty přeložil správně, znak by směřoval k tlumočnickovu tělu jakožto k učiteli (tlumočník na sebe přebírá roli mluvčího). Tlumočník udělal chybu a studenti si mohou myslet, že otázky budou odevzdávat někomu jinému, než učiteli.

Prozodické nedostatky

Nedostatečná či chybná artikulace znaku většinou vnímání tlumočené informace mnoho nepoškodí. Díky kontextu věty si většinou neslyšící studenti domyslí, o jaký znak mělo jít.

Nesrozumitelný tlumočnickův projev ve znakovém jazyce již může způsobit větší škody. Pokud je tlumočnickův překlad jako v ukázkách Nesrozumitelný projev 1 a 2 například příliš rychlý, znaky jsou v prostoru menší, než by měly být a splývají, tlumočnickovi tedy není rozumět a neslyšící studenti přicházejí o důležité informace. Stejně tak tlumočnickovi nemusí být rozumět v případě, že je jeho projev zbytečně pomalý a rozvláčný, dělá dlouhé pauzy a znaky má velké a rozmáchlé.

Neplýnulý projev ve znakovém jazyce nepříjemně naruší vnímání informace a znesnadní pochopení obsahu výpovědi neslyšícím žákem.

Sociolingvistické nedostatky

Chyby v použití variety jazyka nejsou tak velké, aby měly zásadní vliv na přetlumočenou informaci a celkovou úroveň výuky neslyšících žáků, kteří většinou rozumí českým i moravským variantám znaků. Tato chyba je opravdu jen formální, tlumočník by v rámci jednoho projevu měl používat buď jen moravské znaky, nebo jen znaky české.

Psycholingvistické nedostatky

Ač se to může zdát nepravděpodobné, psycholingvistické chyby mohou velmi ovlivnit celou výuku. Tlumočnickovi se znak pro pojem, který se má objevit v odpovědi studenta na učitelovu otázku, může omylem dostat už do otázky, kterou učitel pokládá a takto studentovi nechtěně napovědět. To vidíme v ukázce Asociace 1, kdy tlumočník v překladu učitelovy otázky: „Co teď vyrábíme v laboratoři?“ místo znaku LABORATOŘ ukázal znak, který studenti používají pro odborný zubařský termín ZÁSUVKY a který měl být až odpovědí na

otázku. Učitel si této tlumočnickovy chyby nevšiml, protože neumí český znakový jazyk, a tak se domníval, že si studenti sami vzpomněli na správnou odpověď. Studenti samozřejmě učiteli pravdu neřekli.

VLIV ETICKÝCH CHYB

Nejzásadnějšími a největšími chybami jsou ty, které se týkají etiky a dodržování etického kodexu tlumočnicka českého znakového jazyka.

My jsme v této práci vůbec neměli v plánu se těmito chybami zabývat, a proto jsme je neuvedli v hypotéze. U jednoho z tlumočnicků se však tyto chyby neustále opakovaly, rozhodli jsme se je tu tedy zmínit také.

Etických chyb existuje samozřejmě více, zmiňovat je tu nebudeme, neboť to není cílem této práce. Popíšeme pouze chybu, která se v našem výzkumu objevila, tedy vystupování z role tlumočnicka.

Tlumočnick má být podle etického kodexu nestranný a nesnažit se být aktivním účastníkem komunikace. V ukázkách Vystoupení z role tlumočnicka 1 až 5 tyto zásady tlumočnick neustále porušoval. Žádal namísto učitele studenty o pozornost, odpovídal za něj na jejich otázky a vysvětloval dané téma, jako by byl učitelem on. Naopak nepřeložil studentovu otázku určenou učiteli, aby ji mohl zodpovědět on a vedl v podstatě celou výuku.

Proč se této chyby tlumočnick dopouští, jsme již vysvětlili v kapitole 1.9.3 Analýza výzkumu.

1.10 Závěrem k analýze výzkumu

Rozborem nahrávek tlumočení výuky z češtiny do českého znakového jazyka a jejich porovnáním jsme zjistili, že tlumočnicki v prostředí vzdělávání nejen že nemálo chybují, ale tyto chyby negativně a v dosti značné míře ovlivňují výuku sluchově postižených žáků.

Tuto skutečnost dokládá již zmiňovaný požadavek studenta na výměnu tlumočnicka. Popsaná situace je sice výjimečná a uvedený příklad extrémní, ale jak můžeme z výzkumu vidět, výuka je často narušována i menšími chybami, kterých si neslyšící studenti nebo slyšící učitelé ani nevšimnou, ale které výuku také ovlivňují. Pokud tlumočnick o chybě ví,

přistoupí k její nápravě. Pokud však o ní neví, je situace horší, neboť k nápravě nemůže dojít. Naším cílem bylo tyto skryté chyby najít a pokusit se je přiblížit tlumočnickům.

Co dělat, jestliže už se tlumočnická chyba dopustil? Jones (Jones 1998, s. 119-120) uvádí, že tlumočnick může jednat v případě své chyby v závislosti na tom, jak velká chyba to je a zda si chyby všiml ještě někdo jiný. Pokud je chyba zanedbatelná, významově nedůležitá a nikdo si ji nevšiml, je dobré chybu neopravovat, nevracet se k tomu, přejít ji a pokračovat v tlumočení. Pokud se tlumočnick dopustí větší obsahové chyby a všichni z kontextu poznají správný význam sdělovaného, tak také není nezbytné chybu opravovat. Pokud si ale tlumočnickova omylu někdo všimne a upozorní na něj, je třeba se omluvit a uvést vše na pravou míru. V případě velké obsahové chyby, které si nikdo nevšiml, je třeba chybu co nejrychleji přiznat a opravit, je neetické ji skrýt.

ZÁVĚR

V úvodu práce jsme si položili otázku, zda chybování tlumočnicka znakového jazyka ovlivňuje výuku sluchově postižených studentů, do jaké míry do výuky zasahuje a zda chyby tlumočnicka mohou ovlivnit vztah učitele a jeho studentů.

Naše hypotéza, kterou jsme si na počátku výzkumu chyb tlumočnicků při převodu z češtiny do českého znakového jazyka stanovili, tj. že se tlumočníci budou nejvíce dopouštět chyb z hlediska zpětných korekcí, formulačních a gramatických nedostatků, se potvrdila jen částečně. Tlumočníci se z hlediska četnosti chyb v největší míře dopouštěli obsahových vynechávek informací, následně zpětných korekcí (konkrétně falešných začátků), formulačních nedostatků (konkrétně opakování) a používali nevhodné znaky. Formulační nedostatky a zpětné korekce se tedy mezi třemi nejčtetnějšími chybami výzkumu objevily (zde uvádíme čtyři, protože dvě chyby se vyskytovaly jako třetí nejčtetnější), gramatické nedostatky se mezi nimi neobjevily.

Nejčtetnější chyba celého výzkumu, tj. obsahové vynechávky, v naší hypotéze nejčtetnějších chyb nebyla a velmi nás tento výsledek překvapil. Ve školách pracují profesionální tlumočníci a ti vědí, že vynechávání informací je velmi závažnou chybou. Přesto se ale tato chyba objevovala nejvíce.

Druhou nejčtetnější chybou byly zpětné korekce, o kterých jsme se domnívali, že se jich tlumočníci budou dopouštět a v hypotéze nejčtetnějších chyb jsme je zmínili. Konkrétním typem zpětných korekcí, kterého se tlumočníci nejvíce dopouštěli, byl typ chyby nazvaný falešný začátek.

Třetí nejčtetnější chybou byly formulačních nedostatky, které jsme v hypotéze nejčastějších chyb také zmínili, konkrétně typ chyby, která spočívá v opakování jednoho nebo několika znaků bez gramatického či významového opodstatnění. Zároveň s touto chybou však také třetím nejčtetnějším nedostatkem bylo i používání nevhodných znaků, což jsme do naší hypotézy nezahrnuli.

Objevovaly se ale také chyby, od kterých jsme vůbec neočekávali, že se jich tlumočníci budou dopouštět. K těmto chybám patří chyby sociolingvistické, nedostatečná slovní zásoba, psycholingvistické chyby, přeřeknutí na úrovni dvouručního/jednoručního znaku a na úrovni prstové abecedy, zasekávání se v promluvě a vystupování z role tlumočnicka.

I přes všechny nalezené chyby respondentů je nutno konstatovat, že jsme během dokumentace výuky pozorovali vděčnost studentů za tlumočnickovu přítomnost v hodině. Neslyšící studenti jsou rádi už jen kvůli tomu, že vůbec mohou ve znakovém jazyce s učitelem komunikovat a nemusejí být závislí na odezírání, které je velmi namáhavé. Většina neslyšících se navíc na tuto metodu nemůže spolehnout. V žádném případě totiž neplatí, že každý sluchově postižený člověk umí automaticky odezírat. Mnoho neslyšících studentů odezírání neovládá nebo ne na takové úrovni, aby mohli bez problémů sledovat výuku. Tlumočnick je tudíž neslyšícími studenty využívajícími znakový jazyk velmi vítaný.

Velmi bychom si přáli, aby tato práce alespoň malým dílem přispěla ke zlepšení kvality tlumočení výukových hodin pro neslyšící studenty na středních školách pro sluchově postižené i na školách vysokých a byla nápomocna tlumočnickům v jejich náročné práci.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ČEŇKOVÁ, I. *Teoretické aspekty simultánního tlumočení*. FF UK, 1988.

ČEŇKOVÁ, I. *Úvod do teorie tlumočení*. ČKTZJ, Praha: 2008.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 1.díl*. FRPSP: Praha, 1997.

KOMORNÁ, M. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*. ČKTZJ: Praha, 2008.

KRAHULCOVÁ –ŽATKOVÁ, B. *Komplexní komunikační systémy těžce sluchově postižených*. UK: Praha, 1996.

KUBIŠTOVÁ, J. *Etický kodex ve světle současného komunitního tlumočení pro neslyšící v českém prostředí*. [bakalářská práce] Praha: FF UK, 2010.

MACUROVÁ, A. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí*. In: *Info-Zpravodaj* 2009, roč. 17, č. 1, s. 14-15.

MÁZEROVÁ, R. *Otazníky spojené s tlumočnický*. Gong, 1999, roč. 28, č. 10, s. 248. In: Kubištová, J. *Etický kodex ve světle současného komunitního tlumočení pro neslyšící v českém prostředí*. [bakalářská práce] Praha: FF UK, 2010.

NĚMCOVÁ, K. *Specifika tlumočení z listu*. [diplomová práce] Praha : FF UK, 2004, s. 34-39.

PANSKÝ, O. *Návrhy na změnu organizace tlumočnické služby*. Gong, 1999, roč. 28, č. 11, s. 282. In: Kubištová, J. *Etický kodex ve světle současného komunitního tlumočení pro neslyšící v českém prostředí*. [bakalářská práce] Praha: FF UK, 2010.

PUTNOVÁ, A. SEKNIČKA, P. UHLÁŘ, P. *Etické řízení ve firmě*. Grada, 2006.

ŠANTRŮČKOVÁ, V. *Typologie chyb při tlumočení z českého znakového jazyka do češtiny*. [bakalářská práce] Praha: FF UK, 2011.

ZAHUMENSKÁ, J.; DINGOVÁ, N.; HORÁKOVÁ R. *Specifika tlumočení ve vzdělávání*. CKTZJ: Praha, 2008.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

BARIK, H. C. (1975) Simultaneous Interpretation: Qualitative and Linguistic data. In: Pöchhacker, F., Shlesinger, M. (eds). *The Interpreting Studies Reader*. Routledge, London: 2002, s. 78-91.

FALBO, C.: Analyse des erreurs en interprétation simultanée. *Interpreter's Newsletter* 8, 1998, s. 107-120. In Němcová 2004, s. 34-35.

FRISHBERG, N. *Interpreting: An Introduction* (rev.ed.). RID, : 1990.

GILE, D. *Regards sur la recherche en interprétation de conférence*. Presses universitaires de Lille: 1995, s.81-118. In Němcová 2004, s. 35-36.

HARRINGTON, F. J.; TURNER, G. H. *Interpreting. Studies & reflections on sign language interpreting*. Wiltshire : Douglas McLean, 2005, s. 56-65. In: Kubištová, J. *Etický kodex ve světle současného komunitního tlumočení pro neslyšící v českém prostředí*. [bakalářská práce] Praha: FF UK, 2010.

HUGHES, V. Interpreting in the educational setting: Practicum. In Ingram, R. M.; Ingram, B. L. (eds.) *Hands Across the Sea. Proceedings of the First International Conference on Interpreting*. Washington, D. C. : Trinity College, 1975, s. 149-163.

HUMPHREY, J. H.; ALCORN, B. J. *So you want to be an interpreter? An introduction to sign language interpreting*. Amarillo, Texas : H&H Publishing Company, 2001. In: Kubištová, J. *Etický kodex ve světle současného komunitního tlumočení pro neslyšící v českém prostředí*. [bakalářská práce] Praha: FF UK, 2010.

HURWITZ, T. A.; WITTER, A. B. Principles of Interpreting in an Educational Environment. In: Bishop, M. E. (eds.). *Mainstreaming. Practical Ideas for Educating Hearing-Impaired Students*. The Alexander Graham Bell Association for the Deaf, Washington, D.C.: 1979, s.135-149.

JONES, B.E. Competencies of K-12 Educational Interpreters: What We Need Versus What We Have. In: Winston, E.A. (eds.). *Educational Interpreting*. Gallaudet University Press, Washington, D.C.: 2004, s.113-127.

KELLET BIDOLI, C.J. Spoken-language and signed language interpretation: Are they really so different? In: Garzone, G., Viezzi, M. (eds.) *Interpreting in the 21 st Century (Challenges and Opportunities)*. John Benjamins Publishing, Amsterdam/Philadelphia: 2002, s. 171-179.

MONIKOWSKI, CH., PETERSON, R. Service Learning in Interpreting Education: Libiny and learning. In Marschark, M.; Peterson, R.; Winston, E.A. (eds.) *Sign Language Interpreting and Interpreter Education. Directions for research and practice*. Oxford University Press, New York: 2005, s.188-205.

MURPHY, H. Interpreting in the educational setting: Theory. In Ingram, R. M.; Ingram, B. L. (eds.) *Hands Across the Sea. Proceedings of the First International Conference on Interpreting*. Trinity College: Washington, D. C., 1975, s. 135-148 a 153, 154.

QUINTO-POZOS, D. Factors that Influence the Acquisition of ASL for Interpreting Students. In Marschark, M.; Peterson, R.; Winston, E.A. (eds.) *Sign Language Interpreting and Interpreter Education. Directions for research and practice*. Oxford University Press, New York: 2005, s.159-184.

SOLOW, S.N. *Sign language interpreting: a basic resource book*. NAD, Maryland, 1981.

Seznam použitých elektronických zdrojů

www.asnep.cz

ČESKO. Zákon č.561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon). In: Sběrka zákonů, Česká republika, 2004, částka 190. Dostupný z: <http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf>

ČESKO. Zákon č.563 ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Sběrka zákonů, Česká republika, 2004, částka 190. Dostupný z: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?sn=y&hledany=o+pedagogick%FDch+pracovn%EDc%EDch&zdroj=sb04563&cd=76&typ=r>

CHLUMECKÁ, E. *Bilingvální vzdělávání sluchově postižených žáků. Obecná charakteristika a srovnání hamburského a českého školního experimentu*. [Dostupné na webových stránkách: <http://ruce.cz/clanky/33-bilingvalni-vzdelavani-sluchove-postizenych-zaku>]

www.cktzj.com

MACUROVÁ, A. *Jazyky v komunikaci českých neslyšících: český znakový jazyk a psaná češtin*. Příspěvek na konferenci „Vzdělávání sluchově postižených“ pořádanou MŠMT. [Dostupné na webových stránkách: <http://ruce.cz/clanky/718.pdf>], s.2.

www.rid.org

www.tulkit.net

www.ucjtk.ff.cuni.cz

SEZNAM TABULEK

Tabulka I.: nejčtenější 3 typy chyb celého výzkumu.....	88
Tabulka II.: typ chyby, kterou každý tlumočník dělal nejčastěji.....	89

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 tvoří DVD s ukázkami typů chyb tlumočnicků převádějících informaci do českého znakového jazyka.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Vendula Šantrůčková

Obor: Speciální pedagogika oborová

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Typologie chyb při tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka ve vzdělávacím prostředí

Rok: 2013

Počet stran textu: 91

Celkový počet stran příloh: 0 (příloha je přiložena formou videonahrávek na DVD)

Počet titulů českých použitých zdrojů: 13

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 14

Počet internetových zdrojů: 9

Vedoucí práce: Mgr. Miroslava Kotvová